

INFORMATĪVAIS ZIŅOJUMS "FISKĀLO RISKU DEKLARĀCIJA"

RĪGA, 2023

SATURS

Saīsinājumu saraksts.....	3
Ievads	5
1. Fiskālo risku vispārējā vadība	7
1.1. Fiskālo risku vispārējās vadības mehānisms.....	7
1.2. Fiskālo risku klasifikācija	7
1.3. Fiskālo risku ietekmes un iestāšanās varbūtības novērtēšanas metodes.....	8
2. Kvantificējamie fiskālie riski.....	10
2.1. Valsts un pašvaldību galvojumi	10
2.2. Valsts galvojums studiju un studējošo kreditēšanai	12
2.3. Valsts aizdevumi.....	12
2.4. Kvantificējamie riski labklājības nozarē.....	13
2.5. Kārtējo maksājumu Eiropas Savienības budžetā un starptautiskai sadarbībai pieaugums.....	16
2.6. Eiropas Savienības politiku instrumentu un citu ārvalstu finanšu palīdzības programmas.....	18
2.7. Fiskālie riski saistībā ar “būvnieku karteļa” lietu	20
2.8. Kapitāls uz pieprasījumu.....	21
2.9. Valsts un pašvaldību kapitālsabiedrības.....	22
2.10. Superdividendes.....	26
2.11. Publiskās un privātās partnerības (t.sk. koncesijas) projekti.....	27
2.12. Enerģijas publiskais tirgotājs.....	29
2.13. Finanšu sektors	31
3. Nekvantificējamie fiskālie riski	35
3.1. Starptautisko tiesu un Satversmes tiesas spriedumu izpilde	35
3.2. Fiskālie riski saistībā ar valsts līdzdalību airBaltic	37
4. Ekonomikas šoku transmisijas kanāli uz valsts fiskālajiem rādītājiem un parāda ilgtspēja.....	39
4.1. Valsts kapitālsabiedrības, kuras nav pieklasificētas S.13 sektoram.....	39
4.2. Vispārējās valdības sektora galvojumi	41
4.3. Valsts parāda vadība	41
4.4. Vispārējās valdības parāda ilgtspēja.....	42
5. Energoresursu cenu ārkārtējā pieauguma ietekme uz publiskajām finansēm.....	46
6. Klimata pārmaiņu ietekme.....	50
7. Iepriekšējā laika perioda fiskālo rādītāju iznākumu un prognožu salīdzinājums	53
8. Fiskālā nodrošinājuma rezerves aprēķins un papildu nepieciešamie pasākumi fiskālo risku mazināšanai.....	59

SAĪSINĀJUMU SARAKSTS

airBaltic	Akciju sabiedrība “Air Baltic Corporation”
Altum	Akciju sabiedrība “Attīstības finanšu institūcija Altum”
ANO	Apvienoto Nāciju Organizācija
ĀFP	Ārvalstu finanšu palīdzība
Budžeta ietvars	Likums par budžetu kārtējam gadam un vidēja termiņa budžeta ietvaru
CFLA	Centrālā finanšu un līgumu aģentūra
CSP	Centrālā statistikas pārvalde
Deklarācija	Informatīvais ziņojums “ <i>Fiskālo risku deklarācija</i> ”
EK	Eiropas Komisija
EKS	Eiropas nacionālo un reģionālo kontu sistēma Eiropas Savienībā
EPT	Sabiedrība ar ierobežotu atbildību “Energijas publiskais tirgotājs”
ES	Eiropas Savienība
FDL	Fiskālās disciplīnas likums
FKTK	Finanšu un kapitāla tirgus komisija
FM	Finanšu ministrija
IKP	Iekšzemes kopprodukts
KP	Konkurences padome
LDz	Valsts akciju sabiedrība “Latvijas Dzelzceļš”
LM	Labklājības ministrija
MK	Ministru kabinets
MK noteikumi Nr.221	Ministru kabineta 2009.gada 10.marta noteikumi Nr.221 “ <i>Noteikumi par elektroenerģijas ražošanu un cenu noteikšanu, ražojot elektroenerģiju koģenerācijā</i> ”
MK noteikumi Nr.229	Ministru kabineta 2014.gada 29.aprīļa noteikumi Nr.229 „ <i>Noteikumi par fiskālo risku vispārējo vadību un par fiskālās nodrošinājuma rezerves apjoma noteikšanas metodoloģiju</i> ”
NDC	Nacionāli noteiktais devums
NGF	Noguldījumu garantiju fonds
NGL	Noguldījumu garantiju likums
NKI	Nacionālais kopienākums

OIK	Obligātā iepirkuma komponente
PPP	Publiskā un privātā partnerība
PVN	Pievienotās vērtības nodoklis
SEG	Siltumnīcefekta gāzes
SFI	Starptautiskās finanšu institūcijas
TEN-T	Eiropas transporta tīkls
TPR	Tradicionālie pašu resursi
VK	Valsts kase
VTBIL	Vidēja termiņa budžeta ietvara likums

IEVADS

Kopš 2020.gada Latvija piedzīvo divas viena otrai sekojošas krīzes, kas tiek raksturotas kā tādas, kas notiek vienreiz paaudzē. Covid-19 pandēmija un tās seku pārvarēšana, kā arī Krievijas militārā agresija pret Ukrainu un sekojošais energoresursu cenu ārkārtējais pieaugums un citi ar to saistītie izaicinājumi (strauji augoša inflācija, sankcijas, izejvielu trūkums, piegādes ķēžu pārrāvumi u.c.) ir izraisījuši būtiskas izmaiņas fiskālajās prognozēs, negatīvi ietekmējuši un ietekmēs vispārējās valdības budžeta bilanci, kā arī radīs spiedienu uz valsts parādu kā minimums vidēja termiņa perspektīvā. Fiskālo risku vadības mehānisms šādus visaptverošus un lielus makroekonomiskos šokus neaptver. Deklarācija ir paredzēta tādu fiskālo risku identificēšanai, kas iestājas standarta situācijās. Ne Covid-19 pandēmija, ne Krievijas militārās agresija un tās izraisītās sekas nav uzskatāmas par standarta situāciju un fiskālo rīcību šādos apstākļos nav iespējams un nav nepieciešams formalizēt. Tāpat nebūtu pamata katru gadu veidot fiskālā nodrošinājuma rezervi, lai ilgtermiņā amortizētu minēto ārkārtas situāciju izraisītos fiskālos šokus. Šāda mēroga šoku amortizācija ir pēc-krīzes atbildīgas fiskālās politikas jautājums, un to ņem vērā izvēloties deficīta un valsts parāda samazināšanas trajektorijas. Deklarācijas mērķis ir mazināt negatīvās novirzes no fiskālajiem rādītājiem pēc tam, kad attiecīgā gada fiskālie rādītāji ir noteikti kā līdz šim VTBIL un turpmāk ar 2023.gadu budžeta ietvarā¹, tāpēc Covid-19 pandēmijas un Krievijas militārās agresijas pret Ukrainu izraisītā ietekme nav tieši skarta šajā deklarācijā. Netieši šie divi makro līmeņa šoki ir skarti tik lielā mērā, cik tie ietekmē citu fiskālo risku vadības jautājumus.

Fiskālos riskus var definēt kā varbūtību, ka fiskālie rādītāji novirzās no prognozētajām vērtībām. Fiskālo risku laicīga apzināšana ļauj valsts pārvaldei īstenot tādu budžeta politiku un pasākumus, lai ierobežotu finanšu problēmu veidošanos, jo nesavlaicīga fiskālo risku apzināšana un to novēršanas plāna neesamība var izraisīt papildu valdības finansiālas saistības, finansēšanas nepieciešamības pieaugumu, valsts parāda būtisku pieaugumu, valsts parāda pārfinansēšanas risku un pat finanšu krīzi.

Fiskālo risku vadība tika izveidota ar mērķi nodrošināt fiskālo rādītāju (t.i. prognozētais IKP, plānotā vispārējās valdības budžeta strukturālā bilance, plānotā vispārējās valdības budžeta bilance, prognozētie valsts budžeta ieņēmumi un koriģētie maksimāli pieļaujamie valsts budžeta izdevumi) stabilitāti vidējā termiņā. Fiskālo risku vispārējās vadības mehānisms ir procedūru kopums, kas ietver ikgadēju fiskālo risku identificēšanu, to iestāšanās varbūtības un fiskālās ietekmes novērtēšanu, kā arī fiskālo risku novēršanai vai mazināšanai nepieciešamo pasākumu izstrādi (detalizētāk skatīt 1.sadaļu "Fiskālo risku vispārējā vadība").

Atbilstoši fiskālo risku klasifikācijai (detalizētāk skatīt 1.sadaļu "Fiskālo risku vispārējā vadība") fiskālie riski tiek iedalīti divās grupās – kvantificējamie fiskālie riski un nekvantificējamie fiskālie riski – un attiecīgi to izklāsts ir iekļauts 2. un 3.sadaļā. Fiskālie riski tiek vērtēti kvalitatīvi, un, kur tas iespējams, arī kvantitatīvi.

Deklarācijas 4.sadaļā tiek analizēta ekonomikas šoku transmisijas kanālu ietekme uz valsts fiskālajiem rādītājiem, īpašu uzmanību pievēršot valsts kapitālsabiedrībām un vispārējās valdības izsniegtajiem galvojumiem. Kā arī minētajā sadaļā tiek aprakstīta valsts parāda vadība un padziļināti novērtēta vispārējās valdības parāda ilgtspēja.

Ņemot vērā jautājuma būtiskumu un aktualitāti, deklarācija ir papildināta ar jaunu 5.sadaļu, kas aplūko energoresursu cenu ārkārtējā pieauguma ietekmi. Papildus, šā gada deklarācijas 6.sadaļā ir uzsākta klimata pārmaiņu ietekmes uz publiskajām finansēm izpēte. Lai vērtētu fiskālo risku vadības sistēmas efektivitāti, 7.sadaļā tiek aplūkots fiskālo rādītāju (vispārējās valdības budžeta strukturālā bilance un vispārējās valdības budžeta bilance) faktiskās izpildes un prognožu salīdzinājums.

Fiskālo risku vispārējās vadības kvantitatīvais rezultāts ir fiskālā nodrošinājuma rezerve (detalizētāk skatīt 8.sadaļu "Fiskālā nodrošinājuma rezerves aprēķins"), kuras mērķis ir nodrošināt

¹ 2022.gada 3.novembrī stājās spēkā grozījumi Likumā par budžeta un finanšu vadību, paredzot, ka turpmāk vidēja termiņa budžeta ietvara likumprojektu un gadskārtējā valsts budžeta likumprojektu sagatavo kā vienu likumprojektu.

budžeta ietvarā attiecīgajam gadam noteikto vispārējās valdības budžeta bilances plānoto līmeni nelielu makroekonomisko svārstību gadījumā un fiskālo risku izraisīto izdevumu segšanas gadījumā.

Atbilstoši FDL regulējumam, sagatavojot budžeta ietvara projektu, tiek aprēķināti koriģētie maksimāli pieļaujamie valsts budžeta izdevumi, kas savukārt tiek samazināti par fiskālā nodrošinājuma rezerves apmēru, kad tiek noteikts maksimāli pieļaujamais centrālās valdības budžeta izdevumu līmenis, kuru izmanto, sagatavojot budžeta ietvara likumprojektu. Tādā veidā tiek nodrošināts “drošības spilvens” gadījumiem, kad makroekonomiskie un fiskālie rādītāji novirzās no to plānotajām vērtībām.

Budžeta ietvara projektā noteikto fiskālo rādītāju stabilitātes nodrošināšanai nepieciešamie pasākumi tiek noteikti deklarācijā.

Izstrādājot deklarāciju, tiek ņemtas vērā un integrētas Fiskālās disciplīnas padomes rekomendācijas attiecībā uz fiskālo risku ietvaru.

1. FISKĀLO RISKU VISPĀRĒJĀ VADĪBA

1.1. FISKĀLORISKU VISPĀRĒJĀS VADĪBAS MEHĀNISMS

FDL paredz fiskālo risku vispārējo vadību. Fiskālo risku vispārējās vadības metodoloģiskais regulējums tika izveidots 2014.gadā līdz ar MK noteikumu Nr.229 apstiprināšanu. Fiskālo risku vispārējās vadības sistēma paredz, ka valstiskā līmenī tiek nodrošināta sistemātiska fiskālo risku identificēšana, fiskālo risku iespējamās ietekmes uz vispārējās valdības budžetu un parādu novērtēšana, attiecīgā riska vadības instrumenta izvēle un piemērošana.

Fiskālo risku identificēšana un mērīšana ir nepieciešama ar mērķi:

- nodrošināt fiskālo risku novērtēšanu un vadīšanu;
- izstrādāt efektīvu fiskālo risku vadības stratēģiju, apzinot risku mazināšanas vai novēršanas instrumentus un pasākumus;
- uzlabot fiskālās politikas ietvaros pieņemto lēmumu kvalitāti un ilgtspēju;
- veicināt valsts kredītreitinga uzlabošanu un investoru uzticību.

FM ir atbildīga par fiskālo risku vispārējo vadību, uzkrāj nepieciešamo informāciju par fiskālajiem riskiem, lai uzturētu fiskālo risku reģistru, kas ir viens no fiskālo risku vispārējās vadības galvenajiem instrumentiem. Savukārt, centrālās valsts iestādes ir atbildīgas par savas kompetences fiskālajiem riskiem, to uzraudzību, novēršanu un fiskālo risku seku samazināšanu. Lai FM varētu uzturēt aktuālu fiskālo risku reģistru un izstrādāt deklarāciju, nepieciešamo informāciju par fiskālajiem riskiem sniedz centrālās valsts iestādes, kas izstrādā fiskālo risku vadības ziņojumus.

1.2. FISKĀLORISKU KLASIFIKĀCIJA

Fiskālo risku klasifikācijas jomā plaši tiek izmantota Pasaules Bankas ekspertes Hanas Polackovas Briksi (*Hana Polackova Brixi*) izstrādātā fiskālo risku avotu klasifikācija (skat. tabula Nr.1), kas tiek iedalīta četrās grupās un pielāgotā versijā tiek pielietota arī Latvijas fiskālo risku avotu klasifikācijai:

- **Tiešās saistības** ir iepriekš nosakāmās saistības, kuras iestāsies jebkurā gadījumā. Fiskālais risks šajā gadījumā ir saistīts ar nenoteiktību izdevumu apjomā.
- **Iespējamās saistības** ir tādas saistības, kuras var izraisīt iespējami notikumi nākotnē. Fiskālais risks šajā gadījumā primāri ir tajā apstākļi, ka ir nezināms, vai riska notikums iestāsies vai nē. Papildus tam, nenoteiktība var būt vērojama arī riska notikuma ietekmes apmērā.

Katru no augstāk minētajiem fiskālo risku avotiem var iedalīt divās apakškategoriņās:

- **Precīzi noteiktās saistības** ir valdības saistības, kuras ir noteiktas tiesību aktos vai līgumos.
- **Netiešās (nosacītās) saistības** ir valdības politisks/morāls pienākums vai sagaidāms slogs, kam nav juridiska seguma, bet kuru izraisa sabiedrības gaidas un politisks spiediens. Tās ir raksturīgas krīžu gadījumos.

Fiskālie riski deklarācijā tiek iedalīti divās grupās:

- **kvantificējamie fiskālie riski** – fiskālie riski, kuriem ir novērtēta iestāšanās varbūtība un ietekme uz vispārējās valdības budžeta bilanci;
- **nekvantificējamie fiskālie riski** – fiskālie riski, kuriem iestāšanās varbūtība un fiskālā ietekme nav novērtēta.

Tabula Nr.1 Fiskālo risku avotu klasifikācija

<i>Saistību avoti</i>	<i>Tiešās (direct) saistības (iestājās jebkurā gadījumā)</i>	<i>Iespējamās (contingent) saistības (iestājās īpašu nākotnes notikumu rezultātā)</i>
Precīzi noteiktas (explicit) saistības , kas izriet no tiesību aktiem vai līgumiem	<ul style="list-style-type: none"> • valsts parādsaistības; • ilgtermiņa saistības (pensijas un citi sociālās apdrošināšanas maksājumi u.c.). 	<ul style="list-style-type: none"> • valsts galvojumi, t.sk. privāto investīciju galvojumi; • „jumta” valsts galvojumi par dažādu veidu aizdevumiem (hipotekārie aizdevumi, studējošo kreditēšana, aizdevumi lauksaimniekiem, maziem un vidējiem uzņēmējiem).
Nosacītās (netiešas) saistības (implicit) (valdības morālās saistības, kuru pamatā ir sabiedrības un interešu grupu gaidas vai spiedienu)		<ul style="list-style-type: none"> • nodarbinātības fondu, sociālās aizsardzības fondu un citu fondu maksātspēja; • pašvaldību, valsts uzņēmumu, lielo privāto uzņēmumu, valsts un ārpusbudžeta aģentūru zaudējumu kompensēšana, saistību pārņemšana.

Avots: Hana Polackova Brixi, (1998).

1.3. FISKĀLORISKU IETEKMES UN IESTĀŠANĀS VARBŪTĪBAS NOVĒRTĒŠANAS METODES

MK noteikumi Nr.229 nosaka fiskālo risku ietekmes un iestāšanās varbūtības noteikšanas metodes. Fiskālā ietekme fiskālo risku iestāšanās gadījumā uz vispārējās valdības budžeta bilanci, ja iespējams, tiek vērtēta kvalitatīvi. Kvalitatīvais novērtējums paredz fiskālo ietekmi novērtēt kā būtisku, vidēju vai zemu:

- būtiska fiskālā ietekme tiek paredzēta tādā gadījumā, ja ietekme uz vispārējās valdības budžeta bilanci pārsniedz 0,5% no IKP;
- vidēja fiskālā ietekme – ja ietekme uz vispārējās valdības budžeta bilanci ir robežās no 0,01 līdz 0,5% no IKP;
- zema fiskālā ietekme – ja ietekme uz vispārējās valdības budžeta bilanci nepārsniedz 0,01% no IKP.

Vienlaikus, ja iespējams, tad fiskālā ietekme tiek vērtēta kvantitatīvi procentos no IKP, izvērtējot specifisko fiskālo risku vadības iestāžu sagatavotos fiskālo risku vadības ziņojumus. Fiskālās ietekmes kvantitatīvais novērtējums tiek veikts, ja novērtējumu var veikt ar šādu precizitāti:

- fiskāliem riskiem ar fiskālo ietekmi zem 0,1% no IKP, ja novērtējuma kļūda nepārsniedz 0,01 procentpunktu;
- fiskāliem riskiem ar fiskālo ietekmi robežās no 0,1% līdz 1% no IKP, ja novērtējuma kļūda nepārsniedz 0,1 procentpunktu;
- fiskāliem riskiem ar fiskālo ietekmi 1% no IKP un vairāk, ja novērtējuma kļūda nepārsniedz 1 procentpunktu.

Fiskālā riska iestāšanās varbūtība tiek novērtēta 5 punktu skalā. Iestāšanās varbūtību nosaka paliekošajam riskam, tas ir, ņemot vērā jau pastāvošos fiskālo risku mazināšanas pasākumus.

Tabula Nr.2 Iestāšanās varbūtības novērtēšanas metodoloģija

Iestāšanās varbūtības novērtējums	Iestāšanās varbūtība
1	ir tuvāka 0%
2	ir tuvāka 10%
3	ir tuvāka 30%
4	ir tuvāka 60%
5	ir tuvāka 100%

Fiskālos riskus, kuru iestāšanās varbūtība ir tuva 100% un tiek novērtēta ar koeficientu 5, iekļauj budžeta ietvarā kā plānojamus (paredzamus) pasākumus un, attiecīgi, tie netiek atspoguļoti deklarācijā.

Novērtējot fiskālos riskus pēc to būtības, FM fiskālo risku vadībā ir ieviesusi terminu „*simetrisks fiskālais risks*”. Tas nozīmē, ka pastāv vienāda varbūtība, ka konkrētā fiskālā rādītāja faktiskais rezultāts var būt gan lielāks, gan mazāks nekā tika iepriekš prognozēts un novirzes amplitūda abos virzienos ir līdzīga. Simetriskajam riskam varbūtība, ka fiskālais rādītājs ietekmēs budžeta deficītu, to palielinot, ir tuvu 50% un varbūtība, ka fiskālais rādītājs ietekmēs budžeta deficītu, to samazinot, arī ir tuvu 50%. Tas nozīmē, ka simetriskajam fiskālajam riskam ietekme ilgtermiņā ir tuva nullei, jo novirzes ilgākā periodā kompensēs viena otru.

Simetrisko fiskālo risku īpatnība ir tā, ka tie vienmēr iestājas, jo fiskālā rādītāja rezultāts nekad precīzi nesakrīt ar tā prognozēto vērtību. Tomēr, tā kā ilgākā laika periodā novirzes kompensē viena otru, tie neapdraud publisko finanšu ilgspēju un fiskālā nodrošinājuma rezervi šiem riskiem neveido.

Šajā gadījumā būtisks jautājums ir par to, kā konstatēt riska simetriskumu. Viena metode ir analizēt pagātnes datus. Kopumā fiskālo risku vadības sistēma ir relatīvi jauna un nav uzkrāta pietiekama informācija par novirzēm no fiskālajiem rādītājiem iepriekšējos gados, lai šo metodi pilnvērtīgi izmantotu. Tajā pašā laikā par atsevišķiem fiskālajiem riskiem – valsts kapitālsabiedrību radītajiem riskiem, kvantificējamajiem riskiem labklājības nozarē un iemaksām – ES budžetā – uzkrātais datu apjoms ļauj secināt, ka periods, kurā jāvērtē simetriskuma principa piemērošana, ir atšķirīgs, tomēr tam ir jābūt tik garam, lai būtu iespējams veikt pilnu izdevumu cikla novērtējumu t.i. novērot gadījumus, kad faktiskie izdevumi gan pārsniedz plānoto apmēru, gan ir mazāki nekā plānots. Fiskālos riskus var ietekmēt tādi faktori kā ekonomikas cikliskā attīstība, normatīvā regulējuma izmaiņas, un savukārt šo faktoru ietekme uz fiskālo risku var būt atšķirīga.

Otra metode ir analizēt riska avotu. Ja riska avots ir process, kas, teorētiski pieņemot, ģenerē simetriskas novirzes, deklarācijā risks tiek atzīts par simetrisku risku. Tomēr pastāv iespēja, ka, lai arī teorētiski novirzēm būtu jābūt simetriskām, praksē tas tā nav, jo procesu ietekmē neidentificēti faktori, piemēram, sabiedrības uzvedības maiņa, kas prognozēs netiek pienācīgi ņemtas vērā.

Līdz ar to periodam, kurā būtu nepieciešams vērtēt fiskālā riska simetriskumu ir jābūt vismaz vidējam termiņam (3–5 gadi), savukārt, ja attiecīgajā periodā nav iespējams praktiski konstatēt simetriska fiskālā riska pazīmes, tad novērojumu periods jāpagarina līdz 7 gadiem, ko varētu vērtēt kā ilgtermiņu.

2. KVANTIFICĒJAMIE FISKĀLIE RISKI

2.1. VALSTS UN PAŠVALDĪBU GALVOJUMI

Valsts galvojumi saskaņā ar fiskālo risku avotu klasifikāciju ir iespējamās saistības, kas izriet no tiesību aktiem vai līgumiem. Valsts galvojumu fiskālais risks (šīs deklarācijas apakšsadaļas ietvaros turpmāk – galvojumu risks) ir nenoteiktības ietekme uz valsts galvoto aizdevumu saņēmēju (šīs deklarācijas apakšsadaļas ietvaros turpmāk – galvojumu saņēmējs) spēju segt savas saistības savlaicīgi un pilnā apmērā², kā rezultātā valstij var rasties pienākums segt saistības pret attiecīgo banku galvojuma saņēmēja vietā. Saskaņā ar MK noteikumiem Nr.229 galvojumu riska fiskālo ietekmi katrā gadā aprēķina kā katra valsts galvotā aizdevuma ārpus vispārējās valdības sektora klasificētām iestādēm attiecīgajā gadā saskaņā ar aizdevuma līguma grafiku plānoto maksājumu kopsummā. Savukārt fiskālā nodrošinājuma rezervi valsts galvojumiem aprēķina, reizinot galvojumu risku fiskālās ietekmes vērtības ar galvojumu risku iestāšanās varbūtībām.

Valsts galvoto aizdevumu atlikums 2022.gadā samazinājās uz atmaksāto pamatsummu rēķina. Valsts izsniegto galvojumu atlikums 2022. gada 31. decembrī bija 323,5 milj. *euro*³.

2022.gadā Latvijas Republika ir izsniegusi galvojumus Starptautiskās rekonstrukcijas un attīstības bankai un EK atbalstam Ukrainai.

Saskaņā ar “*Ukrainas civiliedzīvotāju atbalsta likuma*” 8.² pantā noteikto, Latvijas Republika 2022.gada 11.jūlijā parakstīja valsts galvojuma līgumu ar Starptautiskās rekonstrukcijas un attīstības banku (Pasaules Bankas grupas ietvaros) par aizdevumu Ukrainai 10,0 milj. *euro* un aizdevuma procentiem “Publisko izdevumu administratīvās kapacitātes stiprināšanai Ukrainā” projekta ietvaros. Aizdevuma atmaksas galējais termiņš plānots 2040.gada 15.augustā.

Savukārt 2022.gada 1. decembrī Latvijas Republika parakstīja garantijas nolīgumu (šīs deklarācijas apakšsadaļas ietvaros turpmāk – Nolīgums) ar EK, pamatojoties uz lēmumu par ārkārtas makrofinansiālo palīdzību Ukrainai. Nolīgums paredz līdz 2058.gada 31.decembrim Latvijas Republikai garantēt par aizdevuma pamatsummu 8,1 milj. *euro* apmērā un no 2028.-2058. gadam par aizdevuma procentu maksājumiem.

Atbilstoši VK novērtējumam aprēķinātā galvojumu riska fiskālā ietekme⁴ 2023. gadā veido 0,20 milj. *euro* apmērā, 2024. gadā – 0,33 milj. *euro* apmērā, 2025. gadā – 0,33 milj. *euro* apmērā⁵. Ņemot vērā MK noteikumos Nr. 229 noteikto fiskālā nodrošinājuma rezerves aprēķina metodoloģiju, 2023. gadā valsts galvojumu fiskālā nodrošinājuma rezerve aprēķināta 0,0005% apmērā, 2024. un 2025. gadā – 0,0008% apmērā no IKP.

Vienlaicīgi jāatzīmē, ka starptautiskās reitingu aģentūras ir noteikušas Ukrainas kredītreitingu līmeni, kas norāda uz būtiskiem riskiem turpmākai saistību izpildei. Tādējādi Ukrainas kredītspēja novērtēta kā slikta un, pastāvot augstam ārkārtas makrofinansiālās palīdzības un Starptautiskās rekonstrukcijas un attīstības bankas aizdevuma neatmaksāšanas riskam, šis risks tiek iekļauts fiskālā nodrošinājuma rezerves aprēķinā, nosakot atbilstoši eksperta vērtējumam iespējamo iestāšanās varbūtību 30% apmērā (3 punkti).

Galvojumu risks tiek vadīts, regulāri uzraugot galvojumu saņēmēju finanšu stāvokli (vienu reizi ceturksnī tiek saņemti operatīvie finanšu pārskati par trim, sešiem, deviņiem un divpadsmit mēnešiem, tai skaitā bilance, peļņas vai zaudējumu aprēķins un naudas plūsmas pārskats, un vienu reizi gadā tiek

² Saskaņā ar Starptautiskās Standartu organizācijas izstrādāto standartu risku vadībā *ISO Guide 73:2009* risks tiek definēts kā nenoteiktības ietekme uz mērķiem (*effect of uncertainty on objectives* – angļu valodā).

³ Norādītā summa nesatur informāciju par valsts galvoto studiju un studējošo kredītu summām.

⁴ Riska ietekmes aprēķinā nav iekļauti valsts galvotie aizdevumu atlikumi darījumu partneriem, kuru kredītspēja tiek vērtēta kā “spēcīga” saskaņā ar VK iekšējiem noteikumiem, kā arī valsts galvotā aizdevuma atlikums Latvijas Olimpiskajai Komitejai, jo, saskaņā ar FM 2022.gada 23.decembra rīkojuma “Par valsts pagaidu budžetu 2023.gadam” 2. pielikumu “Valsts pamatbudžeta resursu un izdevumu atšifrējums pa programmām un apakšprogrammām” un likuma “Par valsts budžetu 2022. gadam” 11. pielikumu, saistības ir iekļautas valsts budžeta ilgtermiņa saistībās, paredzot valsts budžeta dotāciju to izpildei.

⁵ Plānotās pamatsummas un procentu maksājumi valsts galvotā aizņēmuma ņēmējiem, kuri klasificējas ārpus vispārējās valdības sektora un kuru kredītspēja nav noteikta kā “spēcīga”.

saņemti revidēti gada pārskati, uz kuru pamata tiek izvērtēta galvojumu saņēmēju pelnītspēja, apgrozāmo līdzekļu pietiekamība īstermiņa saistību segšanai un kapitāla struktūra), kredītvēsturi un nodrošinājuma likviditāti un pietiekamību. Situācijās, kad galvojumu risks ir paaugstināts, tiek veikti papildu uzraudzības pasākumi, tai skaitā ikmēneša finanšu pārskatu un atjaunotu biznesa plānu pieprasīšana, tikšanās ar galvojuma saņēmēja vadību.

Likumā par budžetu un finanšu vadību ir noteikts potenciālo valsts galvojuma saņēmēju loks un mērķi, kā arī nosacījumi, kuriem īstenojoties valsts galvojumu nesniedz. Valsts galvojumu sniegšanas un uzraudzības kārtību nosaka MK 2014.gada 8.jūlija noteikumi Nr.391 „Kārtība, kādā gadskārtējā valsts budžeta likumprojektā iekļauj pieprasījumus valsts vārdā sniedzamajiem galvojumiem, un galvojumu sniegšanas un uzraudzības kārtība”, kas paredz:

- paaugstināta aizdevuma atmaksas riska noteikšanas kritēriju s gadījumos, kad valsts galvojumu nesniedz;

- pienākumus VK, nozares ministrijai un galvojuma saņēmējam valsts galvoto saistību uzraudzības procesā;

- rīcību galvojuma saņēmēja finanšu rādītāju vai nodrošinājuma vērtības samazināšanās gadījumā (t.i. iespēja pārskatīt riska procentu likmi, pieprasīt zvērināta revidenta atzinumu par finansiālo stāvokli, kā arī tiesības piekļūt galvojuma saņēmēja informācijai, kas attiecas uz tā saimniecisko darbību un valsts galvotā aizdevuma izlietošanu), lai tiktu nodrošināta valsts interešu aizsardzība.

Valsts galvoto aizdevumu portfeļa uzraudzības procesa ietvaros par galvojumu saņēmējiem, kuru kredītspēja atbilstoši VK iekšējiem noteikumiem tiek vērtēta kā “vāja” vai “slikta”, divas reizes gadā finanšu ministram tiek sagatavots ziņojums ar priekšlikumiem attiecībā uz nepieciešamo rīcību valsts interešu ievērošanai. Savukārt vienu reizi gadā finanšu ministrs iesniedz MK informatīvo ziņojumu par valsts galvoto aizdevumu portfeļa kvalitāti.

Attiecībā uz pašvaldību galvojumiem 2022.gada kopējais pieļaujamais saistību palielinājums 2022.gada valsts budžeta likumā bija 56,9 milj. *euro* par tām parāda saistībām, kuras uzņemas pašvaldības kapitālsabiedrību investīciju projektu īstenošanai. Vērtējot pašvaldības galvojuma pieprasījumu, tiek vērtēta pašvaldības esošo saistību (aizņēmumu saistību izpilde noteiktajos termiņos un apmēros) un pašvaldības spēja uzņemties jaunas galvojumu saistības. Pašvaldībām saistību apmēru vērtē procentos, t.i., attiecīgajā gadā atmaksājamās summas pret pamatbudžeta plānotajiem ieņēmumiem bez valsts budžeta transfertiem noteiktam mērķim un iemaksām Pašvaldību finanšu izlīdzināšanas fondā. Minētais rādītājs tiek vērtēts, jo pašvaldību finanšu stabilizācijas riska iespēja var iestāties, ja pašvaldības parāda saistības, kurām iestājies atmaksāšanas termiņš kārtējā saimnieciskajā gadā, kopā ar iepriekšējo gadu parāda saistībām, kurām iestājies atmaksāšanas termiņš, pārsniedz 20% no pašvaldības kārtējā saimnieciskā gada budžeta kopapjoma.

Kopējais pašvaldību galvojumu portfelis 2022.gada 30.novembrī bija 149,1 milj. *euro*, t.sk. 136,3 milj. *euro*, kurus pašvaldības sniegušas par valsts aizdevumiem. Līdz 2022.gada 30.novembrim pašvaldības izsniegušas galvojumus tikai 13,8milj. *euro* apmērā, kas ir 24,2% no maksimāli pieļaujamā no jauna izsniedzamo galvojumu apmēra.

Tabula Nr.3 TOP 10 Pašvaldību galvojumu apjoms 2022.gada 30.novembrī, *euro*

Pašvaldība	Kopējais galvojuma apmērs (<i>euro</i>)
Jūrmalas valstspilsētas pašvaldība	38 331 031
Daugavpils pilsētas pašvaldība	22 405 745
Jelgavas valstspilsētas pašvaldība	8 323 600
Tukuma novada pašvaldība	6 425 481
Ogres novada pašvaldība	6 175 043
Madonas novada pašvaldība	5 412 875

Bauskas novada pašvaldība	5 059 478
Jelgavas novada pašvaldība	3 972 414
Ventspils novada pašvaldība	3 797 102
Liepājas pilsētas pašvaldība	3 773 654

2022.gadā pašvaldību galvoto valsts aizdevumu atmaksa ir veikta atbilstoši to atmaksu grafikiem un nav bijusi nepieciešamība pieprasīt pašvaldību galvojumu izpildi. Tādējādi 2022.gadā ir nodrošināts stingrs un fiskāli atbildīgs aizņēmumu un galvojumu saistību uzņemšanās un izpildes process.

Ņemot vērā, ka līdz šim pašvaldību galvojumu izpildes risks nav iestājies, kā arī nav indikāciju, ka tas varētu iestāties vidēja termiņa perspektīvā, tas tiek vērtēts kā tuvs nullei un netiek ietverts fiskālā nodrošinājuma rezerves aprēķinā.

Šīs apakšsadaļas noslēgumā jāatzīmē, ka pēc Krievijas Federācijas uzbrukuma Ukrainai 2022.gada 24.februārī strauji augošā inflācija, energoresursu cenu palielināšanās, globālo piegādes ķēžu problēmas un pārtikas cenu pieaugums, kā arī procentu likmju palielināšanās rada ievērojamu ietekmi uz globālo ekonomiku. Ņemot vērā minēto, iespējama nelabvēlīga ietekme uz aizņēmēju finanšu rādītājiem un to spēju segt savas saistības. Vienlaicīgi jāatzīmē, ka, lai mazinātu iepriekš minēto negatīvo efektu, ir apstiprināti būtiski valsts atbalsta pasākumi. Kā rezultātā nav nepieciešamība noteikt papildu korektīvus pasākumus vai veidot papildu fiskālā nodrošinājuma rezervi.

2.2. VALSTS GALVOJUMS STUDIJU UN STUDĒJOŠO KREDITĒŠANAI

Fiskālais risks var iestāties, ja valstij vienlaicīgi ir jāveic liels skaits maksājumu attiecībā pret sniegtajiem galvojumiem, kas var palielināt vispārējās valdības budžeta deficītu. Jāatzīmē, ka valsts galvojumu sistēma paredz, ka papildus valsts galvojumam tika sniegti arī trešo personu galvojumi, kas iestājas pirms valsts galvojuma.

2022.gadā valsts ir veikusi galvojumu saistību izpildi 35,8 tūkst. *euro* apmērā, kas veido 0,014% no izsniegtā valsts galvojuma apmēra studiju un studējošo kreditēšanai, t.sk. tika veikti pārskaitījumi:

- 30,0 tūkst. *euro* noslēgtajiem kredīta līgumiem un kuros atbilstoši MK noteikumu tiesību normām kredītiestāde pēc valsts galvojuma saistību izpildes turpina veikt neatmaksātā kredīta piedziņu,
- 5,7 tūkst. *euro* apmērā, kad maksātnespējas procesā ar tiesas lēmumu studējošo un to galvnieku (fizisku personu) saistības ir dzēstas un nav pret ko vērst savu regresa prasību.

Fiskālā ietekme un iestāšanās varbūtība šim specifiskajam fiskālajam riskam tiek novērtēta tuvu nullei, jo vēsturiskā pieredze neliecina par būtisku ietekmi uz valsts budžetu. Ņemot vērā minēto, fiskālā nodrošinājuma rezerve šim riskam netiek veidota.

2.3. VALSTS AIZDEVUMI

Valsts aizdevumu fiskālais risks saskaņā ar fiskālo risku avotu klasifikāciju ir iespējamās saistības (izdevumi), kas izriet no līgumiem. Valsts aizdevumu fiskālais risks (šīs deklarācijas apakšsadaļas ietvaros turpmāk – aizdevumu risks) ir nenoteiktības ietekme uz valsts aizdevumu saņēmēju (šīs deklarācijas apakšsadaļas ietvaros turpmāk – aizdevumu saņēmēju) spēju segt savas saistības savlaicīgi un pilnā apmērā, kā rezultātā valsts var nesaņemt plānotos valsts aizdevumu pamatsummu un procentu maksājumus. Saskaņā ar MK noteikumiem Nr.229 aizdevumu riska fiskālo ietekmi katrā gadā aprēķina kā katra valsts aizdevuma ārpus vispārējās valdības sektora klasificētām iestādēm attiecīgajā gadā saskaņā ar aizdevuma līguma grafiku plānoto maksājumu kopsummu. Savukārt fiskālā nodrošinājuma rezervi valsts aizdevumiem aprēķina, reizinot aizdevumu risku fiskālās ietekmes vērtības ar aizdevumu risku iestāšanās varbūtībām.

Valsts atbalsta pasākumu rezultātā Covid-19 pandēmijas un energoresursu cenu pieauguma ietekme uz valsts aizdevumu kvalitāti pagaidām ir bijusi ierobežota un 2021.-2022.gadā valsts aizdevumu fiskālie riski nav iestājušies. Valsts aizdevumu atlikums 2022.gada 31.decembrī bija 2 124,3 milj. euro. 2023.gadā⁶ ir aprēķināta aizdevumu riska fiskālā ietekme 75,4 milj. euro apmērā, 2024.gadam – 5,5 milj. euro un 2025.gadam – 5,4 milj. euro. Ņemot vērā MK noteikumus Nr. 229 noteikto fiskālā nodrošinājuma rezerves aprēķina metodoloģiju 2023.gadā valsts aizdevumiem fiskālā nodrošinājuma rezerve ir aprēķināta 0,013%, 2024.gadā 0,012% un 2025.gadā 0,011% apmērā no IKP.

Covid-19 infekcijas izplatības seku pārvarēšanas likuma 29.panta nosacījumus izmantojusi viena speciālā ekonomiskās zonas pārvalde, saņemot jaunus valsts aizdevumus Covid-19 izraisītās krīzes seku mazināšanai, novēršanai un finanšu vadības atbalstam, kā arī restrukturizējot spēkā esošo valsts aizdevumu atmaksas termiņus, tādējādi saglabājot tautsaimnieciskas nozīmes pārvaldes maksātspēju.

Aizdevumu risks tiek vadīts, regulāri uzraugot aizdevumu saņēmēju finanšu stāvokli (vienu reizi ceturksnī tiek saņemti operatīvie finanšu pārskati par trim, sešiem, deviņiem un divpadsmit mēnešiem, tai skaitā bilance, peļņas vai zaudējumu aprēķins un naudas plūsmas pārskats, un vienu reizi gadā tiek saņemti revidēti gada pārskati, uz kuru pamata tiek izvērtēta aizdevumu saņēmēju pelnītspēja, apgrozāmo līdzekļu pietiekamība īstermiņa saistību segšanai un kapitāla struktūra), kredītvēsturi, kā arī nodrošinājuma likviditāti un pietiekamību. Situācijās, kad aizdevumu risks ir paaugstināts, tiek veikti papildu uzraudzības pasākumi, tai skaitā atjaunotu biznesa plānu pieprasīšana un tikšanās ar aizdevuma saņēmēja vadību.

Likumā par budžetu un finanšu vadību ir noteikts potenciālo valsts aizdevuma saņēmēju loks un mērķi. Valsts aizdevumu izsniegšanas un apkalpošanas kārtību nosaka MK 2021.gada 21.decembra noteikumi Nr.888 „Kārtība, kādā ministrijas un citas centrālās valsts iestādes iekļauj gadskārtējā valsts budžeta likumprojektā valsts aizdevumu pieprasījumus un valsts aizdevumu izsniegšanas un apkalpošanas kārtība”, kuros noteikts valsts aizdevuma saņemšanas process un tā saderība ar valsts atbalsta normām, iekļauti paaugstināta aizdevuma atmaksas riska noteikšanas kritēriji, noteikta rīcība gadījumos, kad pasliktinās aizdevuma saņēmēja finanšu rādītāji vai samazinās nodrošinājuma vērtība, tādējādi nodrošinot valsts interešu aizsardzību, kā arī noteikta nozares ministriju atbildība par projekta īstenošanu, nodrošinot projekta atbilstību attiecīgās nozares ministrijas politikas plānošanas dokumentos noteikto mērķu sasniegšanai.

Valsts aizdevumu portfeļa uzraudzības procesa ietvaros divas reizes gadā finanšu ministram tiek sagatavots ziņojums par valsts aizdevumu portfeli ar priekšlikumiem par nepieciešamo rīcību valsts interešu ievērošanai.

Vienlaicīgi jāatzīmē, ka pēc Krievijas Federācijas uzbrukuma Ukrainai 2022.gada 24.februārī strauji augošā inflācija, energoresursu cenu palielināšanās, globālo piegādes ķēžu problēmas un pārtikas cenu pieaugums, kā arī procentu likmju palielināšanās rada ievērojamu ietekmi uz globālo ekonomiku. Ņemot vērā minēto, iespējama nelabvēlīga ietekme uz aizņēmēju finanšu rādītājiem un to spēju segt savas saistības. Vienlaicīgi jāatzīmē, ka, lai mazinātu iepriekš minēto negatīvo efektu, ir apstiprināti būtiski valsts atbalsta pasākumi. Kā rezultātā nav nepieciešamība noteikt papildu korektīvos pasākumus vai veidot papildu fiskālā nodrošinājuma rezervi.

2.4. KVANTIFICĒJAMIE RISKI LABKLĀJĪBAS NOZARĒ

LM pārziņā ir vairāki specifiskie fiskālie riski, kas ir saistīti gan ar valsts pamatbudžeta maksājumiem valsts sociālajiem pabalstiem un izdienas pensijām, gan ar valsts atbalsta sociālajai apdrošināšanai nodrošināšanu, gan ar speciālā valsts budžeta veidiem – pensiju, nodarbinātības, invaliditātes, maternitātes un slimības, darba negadījuma speciālo budžetu.

⁶ Plānotās pamatsummas un procentu maksājumi valsts aizdevumu saņēmējiem, kuri klasificējas ārpus vispārējās valdības sektora un kuru kredītspēja nav noteikta kā „spēcīga”.

⁷ Šajā aprēķinā nav iekļauti tie valsts aizdevumi, kuru kredītspēja tiek vērtēta kā „spēcīga” saskaņā ar VK iekšējiem noteikumiem, kā arī tie aizdevumi, kuru saistības ir pilnībā nodrošinātas ar pašvaldības galvojumu.

Fiskālie riski šajā gadījumā ir saistīti ar augstāk minēto valsts pamatbudžeta un valsts speciālā budžeta rādītāju novirzīšanos no plānotajām vērtībām. Var izšķirt vairākas fiskālo risku grupas:

- Valsts pamatbudžeta vai valsts speciālā budžeta izdevumi pieaug vairāk nekā iepriekš prognozēts, sakarā ar faktiskām izmaiņām sociālās apdrošināšanas pakalpojumu saņēmēju kontingentā un/vai pensiju un pabalstu vidējā apmērā.

Attiecībā uz šiem LM pārziņā esošajiem fiskālajiem riskiem nav identificēti papildu nepieciešamie pasākumi fiskālo risku mazināšanai, jo FDL šādā gadījumā pieļauj korigēto maksimāli pieļaujamo valsts budžeta izdevumu pārsniegumu. Riski ir simetriski, tas ir, pastāv vienāda varbūtība, ka izmaksas var būt gan lielākas, gan mazākas par prognozēto apjomu. Līdz ar to arī varbūtība, ka budžeta deficīts pieaugs, ir 50%. Fiskālā ietekme konkrētajā gadā nav nosakāma, bet ilgtermiņa fiskālā ietekme ir tuva nullei, jo risks ir simetrisks. Līdz ar to fiskālā nodrošinājuma rezerve šim riskam netiek veidota.

- Valsts sociālās apdrošināšanas speciālā budžetā plānoto ieņēmumu neizpilde, salīdzinot ar valsts budžetā apstiprinātajiem ieņēmumiem.

Faktiskie ieņēmumi valsts sociālās apdrošināšanas speciālajā budžetā var atšķirties no plānotajiem. Risks ir saistīts ar ieņēmumu plāna faktisko izpildi, kas neizpildes gadījumā negatīvi ietekmē valsts budžeta bilanci, kā arī izmaiņām ieņēmumu prognozēs (ieņēmumu plāna samazinājums), kas lielākoties nav līdzvērtīgs un tieši saistīts ar attiecīgu izdevumu samazinājumu. Tā, kā novirzes ar vienādu varbūtību var būt gan bilances palielinājuma, gan samazinājuma virzienā, risks ir simetrisks un līdz ar to arī varbūtība, ka deficīts pieaugs, ir 50%. Fiskālā ietekme konkrētajā gadā nav prognozējama, bet ilgtermiņa fiskālā ietekme ir tuva nullei, jo risks ir simetrisks.

Tabulā Nr.4 ir redzama valsts speciālā budžeta izdevumu sociālajiem pabalstiem dinamika apakšprogrammu griezumā no 2011.gada līdz 2022.gadam, kā rezultātā, simetriskuma princips tiek noteikts šim laika periodam. Teorētiski fiskālajam riskam ir jābūt simetriskam. No 2011.gada līdz 2012.gadam novirze ir izdevumu samazinājuma virzienā, bet no 2013.gada līdz 2016.gadam tā ir izdevumu pieauguma virzienā. 2017.–2019.gadā atkal ir vērojams samazinājums, bet 2020.-2022.gadā palielinājums. 2020. un 2021.gadā novērotais izdevumu pieaugums ir saistīts ar Covid-19 izplatību, savukārt 2022.gadā izdevumu pieaugums saistīts ar augsto inflāciju, kuras rezultātā gan pensiju indeksācija tika veikta ar augstākiem koeficientiem, gan tika nodrošināts atbalsts iedzīvotājiem energoresursu cenu ārkārtējā pieauguma apstākļos.

Tabula Nr.4 Valsts speciālā un pamata budžeta izdevumi sociālajiem pabalstiem sadalījumā pa apakšprogrammām, milj. euro

Gads/rādītājs		Sociālie pabalsti*	Valsts pensiju speciālais budžets	Nodarbinātības speciālais budžets	Darba negadījumu speciālais budžets	Invalitātes, maternitātes un slimības speciālais budžets	Vidējā izpilde gadā
2011	Plāns	141,2	1548,0	108,8	19,8	325,7	
	Izpilde	156,1	1555,0	62,3	20,8	302,3	
	Novirze no plāna %	10,5%	0,4%	-42,7%	5,0%	-7,2%	-2,2%
2012	Plāns	159,4	1600,4	67,1	22,7	298,0	
	Izpilde	160,4	1600,2	58,2	22,1	291,9	
	Novirze no plāna %	0,6%	0,0%	-13,3%	-2,8%	-2,0%	-0,7%
2013	Plāns	177,8	1604,3	66,9	23,3	310,9	
	Izpilde	183,0	1647,2	74,3	24,6	325,5	
	Novirze no plāna %	2,9%	2,7%	11,0%	5,2%	4,7%	3,3%

2014	Plāns	204,3	1632,6	71,4	24,7	322,9	
	Izpilde	203,3	1645,4	85,3	26,6	341,7	
	Novirze no plāna %	-0,5%	0,8%	19,6%	7,9%	5,8%	2,1%
2015	Plāns	268,2	1641,8	97,3	29,2	355,0	
	Izpilde	261,1	1660,9	102,3	29,5	386,8	
	Novirze no plāna %	-2,6%	1,2%	5,1%	1,1%	8,9%	2,0%
2016	Plāns	283,9	1689,4	102,3	31,1	396,3	
	Izpilde	275,1	1687,0	116,5	32,8	431,1	
	Novirze no plāna %	-3,1%	-0,1%	13,9%	5,4%	8,8%	1,6%
2017	Plāns	296,4	1756,9	121,9	36,1	479,1	
	Izpilde	289,5	1757,5	112,9	37,6	455,7	
	Novirze no plāna %	-2,3%	0,0%	-7,3%	4,1%	-4,9%	-1,4%
2018	Plāns	337,3	1916,4	127,8	44,1	534,0	
	Izpilde	325,3	1903,5	120,0	43,4	484,5	
	Novirze no plāna %	-3,6%	-0,7%	-6,1%	-1,4%	-9,3%	-2,8%
2019	Plāns	345,3	2032,5	130,5	50,0	524,7	
	Izpilde	337,7	2011,2	132,1	50,2	529,2	
	Novirze no plāna %	-2,2%	-1,0%	1,2%	0,6%	0,9%	-0,7%
2020	Plāns	355,2	2192,4	124,5	56,6	573,3	
	Izpilde	382,9	2158,6	155,3	57,4	591,2	
	Novirze no plāna %	7,8%	-1,5%	24,8%	1,4%	3,1%	1,3%
2021	Plāns	374,3	2261,0	175,7	66,6	636,4	
	Izpilde	701,8	2291,2	121,1	64,1	701,8	
	Novirze no plāna %	87,5%	1,3%	-31,1%	-3,7%	10,3%	10,4%
2022	Plāns**	473,6	2386,1	150,6	75,3	739,8	
	Izpilde	651,0	2560,0	143,0	75,4	778,5	
	Novirze no plāna %	37,5%	7,3%	-5,0%	0,2%	5,2%	10,0%

* LM pamatbudžeta izdevumi sociālajiem pabalstiem (EKK 6000)

**saskaņā ar likumu „Par valsts budžetu 2022.gadam”, bez veiktajām izmaiņām ar FM rīkojumiem

Ņemot vērā šos datus, šajā deklarācijā risks tiek uzskatīts par simetrisku un fiskālā nodrošinājuma rezerve šim riskam netiek veidota.

Tabulā Nr.5 ir atspoguļota sociālās apdrošināšanas iemaksu dinamika speciālajā budžetā. No 2011.gada līdz 2013.gadam sociālās apdrošināšanas iemaksu apjoms pārsniedza plānoto, savukārt 2014.gada līdz 2016.gadam faktiskās iemaksas bija zemākas kā plānotās. No 2017.gada līdz 2019.gadam sociālo apdrošināšanas iemaksu apjoms atkal pārsniedza plānoto apjomu. Savukārt 2020. un 2021.gadā faktiskās un plānotās sociālo apdrošināšanas iemaksas ietekmēja Covid-19 izplatība. Ja 2020.gadā, sākoties Covid-19 izplatībai, būtiski saruka sociālās apdrošināšanas iemaksas, tad 2021.gadā, sagatavojot prognozes lielas nenoteiktības apstākļos, plānotais sociālo apdrošināšanas iemaksu apjoms bija būtiski zemāks kā faktiski saņemtais. Ekonomiskā aktivitāte strauji atkopās pēc krituma 2020.gadā, nodrošinot sociālo apdrošināšanas iemaksu virsplāna izpildi. 2022.gadā, augstas inflācijas apstākļos, faktiskās sociālās apdrošināšanas iemaksas būtiski pārsniedza plānotās.

Tabula Nr.5 Sociālās apdrošināšanas iemaksas speciālajā budžetā, milj. euro

Gads/rādītājs	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Plāns	1697,1	1870,3	1911,1	1984,7	2070,6	2108,9	2244,1	2527,5	2727,1	2957,7	2840,4	3133,3
Izpilde	1749,6	1883,9	1980,8	1976,1	2048,7	2104,9	2257,0	2543,2	2795,0	2815,9	3018,0	3539,5
Novirze no plāna %	3,1%	0,7%	3,6%	-0,4%	-1,1%	-0,2%	0,6%	0,6%	2,5%	-4,8%	6,3%	13,0%

Ņemot vērā sociālās apdrošināšanas iemaksu datus, šajā deklarācijā risks tiek uzskatīts par simetrisku un fiskālā nodrošinājuma rezerve šim riskam netiek veidota.

2.5. KĀRTĒJOMAKSĀJUMU EIROPAS SAVIENĪBAS BUDŽETĀ UN STARPTAUTISKĀSADARBĪBAI PIEAUGUMS

Fiskālais risks iestājas gadījumā, ja kārtējo maksājumu ES budžetā nodrošināšanai ir nepieciešams veikt apropriācijas palielināšanu, kā rezultātā rodas negatīva ietekme uz vispārējās valdības budžeta bilanci. Savukārt, ja notiek apropriācijas samazināšana, tad tai ir pozitīva ietekme uz vispārējās valdības budžeta bilanci.

Iemaksu ES budžetā apmēru ietekmē šādi faktori:

- ES budžeta kopapjoms, kas nosaka izdevumu apmēru, un ES budžeta grozījumi, ar kuru palīdzību ES budžeta kopapjoms var tikt mainīts. Ja ES budžeta izdevumi pieaug, iemaksas ES budžetā arī palielinās un otrādi;
- ES budžeta grozījumu apstiprināšanas gaita. Ja ES budžeta grozījumi tiek apstiprināti tekošā gada beigās, tie var faktiski (pēc naudas plūsmas) ietekmēt nākamā gada maksājumus ES budžetā;
- Latvijas un citu ES dalībvalstu izaugsmes un citi ekonomiskie rādītāji un to izmaiņas, ņemot vērā, ka ES izdevumus dalībvalstis finansē galvenokārt proporcionāli to labklājības līmenim. Pašu resursu bāzes, kas ir pamats, lai aprēķinātu dalībvalstu iemaksas ES budžetā, reizi gadā tiek pārskatītas un atjaunotas, pielāgojot tās jaunākajām ekonomikas prognozēm. Vienlaikus jāņem vērā, ka TPR apmērs atkarīgs no faktiski iekasētiem līdzekļiem;
- citu ES budžeta ieņēmumu apmērs (iekasētās soda naudas, kavējumu procenti, iepriekšējā gada ES budžeta izpildes pārpalikums u.tml.), jo ES budžets tiek finansēts ne tikai ar dalībvalstu iemaksām. Ja citi ES budžeta ieņēmumi pieaug, iemaksas ES budžetā samazinās;
- korekcijas maksājuma apmērs, kas tiek veikts, balstoties uz faktiskajiem PVN un NKI bāzes apjomiem par iepriekšējiem saimnieciskajiem gadiem. Tam var būt gan iemaksas samazinoša, gan iemaksas palielinoša ietekme atkarībā no tā, kāda ir faktisko un prognozēto PVN un NKI bāzu atšķirība;
- soda procentu maksājumi par pašu resursiem, kas darīti pieejami ES budžetam ar kavējumiem. Potenciālos soda procentu maksājumus nav iespējams paredzēt uz priekšu un priekšlaicīgi iestrādāt iemaksu prognozēs, tāpēc tiem ir tieša un palielinoša ietekme uz kārtējiem maksājumiem ES budžetā;
- nestandarta TPR maksājumi saistībā ar atklātiem pārkāpumiem un juridiskām sekām, kas izriet no tiesvedībām starp dalībvalstīm un ES institūcijām. Līdzīgi kā soda procentu maksājumus arī šāda veida maksājumus nav iespējams iepriekš paredzēt, tāpēc tiem ir tieša un palielinoša ietekme uz kārtējiem maksājumiem ES budžetā.

Ņemot vērā iepriekš minētos faktorus, kas ietekmē kārtējos maksājumus ES budžetā, fiskālajam riskam ir jābūt simetriskam. Tomēr faktiskās novirzes, kas attēlotas tabulā Nr. 6, norāda uz sistēmiska rakstura novirzēm, kas vairākus gadus pēc kārtas saglabā vienu noteiktu virzienu – laika periods no 2006. līdz 2010.gadam raksturīgs ar zemāku faktisko izpildi pret plānu, savukārt laika periods no 2011.gada līdz 2014.gadam iezīmē augstākus faktiskos izdevumus nekā tika iepriekš prognozēts.

Turpretī laika periods no 2015.gada līdz 2018.gadam atkal ir bijis raksturīgs ar zemāku izdevumu apmēru nekā prognozēts. 2019.gada iemaksas atkal maina virzienu, proti, faktiskie izdevumi bija augstāki nekā sākotnēji tika prognozēts un tāda pati tendence saglabājās arī 2020., 2021. un 2022.gadā. Tā kā iemaksu apmērs, galvenokārt, ir saistīts ar IKP, pastāv korelācija starp novirzēm iemaksu apjomā un novirzēm IKP prognozēs. Var secināt, ka ekonomikas lejupslīdes gados pastāv tendence nenovērtēt ekonomikas sabremzēšanās tempu, bet ekonomikas augšupejas periodā nenovērtēt izaugsmes apmēru. Šie faktori daļēji skaidro sistēmiskā rakstura novirzes iemaksu apjomā. Vienlaicīgi, tie apstiprina pieņēmumu, ka ekonomikas cikla periodā fiskālais risks ir simetrisks. Līdz ar to tiek saglabāts pieņēmums, ka varbūtība kārtējiem maksājumiem ES budžetā būt virs vai zem prognozētās vērtības, ir apmēram 50% un fiskālā ietekme ilgtermiņā ir tuva nullei. Līdz ar to fiskālais risks, kas attiecas uz kārtējiem maksājumiem ES budžetā, netiek ietverts fiskālā nodrošinājuma rezerves aprēķinā.

Tabula Nr.6 Kārtējie maksājumi ES budžetā, milj. euro

	Plāns	Fakts	Izmaiņas, milj. euro	Izpilde, %
2006	163,8	159,0	-4,8	97,1
2007	207,6	197,8	-9,8	95,3
2008	239,9	218,5	-21,4	91,1
2009	258,2	209,9	-48,3	81,3
2010	199,1	170,6	-28,5	85,7
2011	185,0	185,1	0,1	100,1
2012	197,6	220,1	22,4	111,4
2013	225,8	267,3	41,5	118,4
2014	254,7	284,4	29,7	111,7
2015	284,5	244,8	-39,7	86,1
2016	292,6	258,0	-34,6	88,2
2017	289,8	223,3	-66,5	77,1
2018	275,5	257,4	-18,1	93,4
2019	272,6	287,4	14,8	105,4
2020	317,3	318,3	1,0	100,3
2021	356,0	398,1	42,1	111,8
2022	373,8	391,2	17,4	104,7

ES dalībvalstis 2020.gada jūlija Eiropadomes ārkārtas sanāksmē panāca vienošanos par ES daudzgadu budžetu 2021. – 2027.gadiem un ES Atvēršanas instrumentu (*Next Generation EU*, *NGEU*) ES ekonomikas atbalstam izejai no Covid-19 krīzes elementiem. ES līmeņa Parāda vērtspapīru emisijas rezultātā iegūtie 750 mljrd. euro (2018.gada cenās), attiecīgi 390 mljrd. euro apmērā tiks piešķirti dalībvalstīm kā granti un 360 mljrd. euro tiks izsniegti aizdevumu formā. Šie līdzekļi tiks integrēti ES budžetā un izmantoti ES budžeta programmām un fondiem. ES aizņēmumu starptautiskajos finanšu tirgos ir plānots atmaksāt līdz 2058.gada beigām no jauniem pašu resursiem, kas ierosināti pēc 2021.gada un papildu jauniem pašu resursiem, kurus paredzēts ierosināt līdz 2023.gada beigām, kā arī no neizmantotajiem procentu maksājumiem.

Finansējumu nodrošina Lēmums par pašu resursiem⁸, kas ļauj EK ES vārdā aizņemt līdz 750 mljrd. euro pasākumiem laikposmā no 2021. līdz 2026.gadam. Nolūkā nodrošināt budžeta spējas, kas vajadzīgas, lai uzņemtos iespējamās saistības, kas attiecas uz *Next Generation EU* instrumenta finansēšanu, un saskaņā ar budžeta disciplīnas prasībām pārskatītais Lēmums par pašu resursiem paredz pašu resursu maksimālo apjomu saistībām un maksājumiem ārkārtas un pagaidu palielinājumu

⁸ PADOMES LĒMUMS (ES, Euratom) 2020/2053 (2020. gada 14. decembra) par Eiropas Savienības pašu resursu sistēmu un ar ko atceļ Lēmumu 2014/335/ES, Euratom.

par 0,6 % no ES NKI. Maksimālo apjomu palielināšanu izmantos vienīgi, lai risinātu ar Covid-19 krīzi saistītās vajadzības, un tā nepārsniegs laiku, kas vajadzīgs, lai segtu šīs saistības.

Pašlaik nav zināms, vai aizņemto līdzekļu pamatsummas atmaksa no jauniem pašu resursiem sāksies pirms 2027.gada, jo par to priekšlikumiem vēl aizvien notiek diskusijas. Savukārt aizņēmuma procentu maksājumi ir sākušies ar 2022.gadu. Ņemot vērā, ka aizņēmuma procentu summas ir iekļautas kopējā ES budžetā un par tiem netiek saņemts atsevišķs iemaksu pieprasījums, tad aprēķināt konkrētu summu katrai dalībvalstij var tikai aptuveni, izmantojot NKI sadales atslēgu, kas ir dalībvalsts NKI daļā no ES kopienākuma. Provizoriski Latvijas iemaksas ES budžetā 2022.gadā saistībā ar aizņēmuma procentiem varētu būt palielinājušās par 0,850 milj. *euro*. Sākot ar 2025. gadu ietekme varētu būt jau lielāka – aptuveni 6,2 milj. *euro* apmērā. Tā kā nav precīzi zināms pamatsummas atmaksas sākuma datums un vai jaunu pašu resursu izmantošanas gadījumā, ja iekasētie resursi būs mazāki nekā plānots, tas būs jākompensē ar papildu NKI iemaksām, tad pašlaik to var vērtēt kā nekvantificējamu fiskālo risku. Tāpat šobrīd nav konkrēti nosakāms iemaksu apjoms, lai segtu procentu maksājumus. Tādēļ pašlaik minētais netiek iekļauts fiskālā nodrošinājuma rezerves aprēķinā.

Sākot ar 2024.gadu paredzēts, ka dalībvalstis ne pašu resursu veidā, bet gan veicot divpusējas iemaksas ES vispārējā budžetā ārējo iezīmēto ieņēmumu veidā, var subsidēt procentu maksājumus Ukrainai piešķirtā aizdevuma finansēšanai. 2022.gada decembrī tika apstiprināts jauns ES līmeņa instruments, kurš paredz piešķirt aizdevumu Ukrainai 18 mljrd. *euro* apmērā ar izmaksu laika posmā no 2023. līdz 2024.gada pirmajam ceturksnim. Aizdevums Ukrainas valdībai ir piešķirts budžeta iztrūkuma segšanai un valsts pamatfunkciju nodrošināšanai. Atkarībā no aizdevuma procentu maksājuma apjoma, Ukrainas pieprasījuma un ES budžeta iespēju izskatīšanas, dalībvalstīm atbilstošā daļa tiks aprēķināta, izmantojot tām atbilstīgo labklājības rādītāju – NKI sadales. Katram gadam finansējamo apjomu dalībvalstīm aprēķinās, izmantojot iepriekšējā gada NKI sadales atslēgu, kāda ir bijusi spēkā, apstiprinot ES vispārējo budžetu konkrētajam finanšu gadam vai tā grozījumus. 2023.gadam Latvijas NKI sadales atslēga veido aptuveni 0,23% no ES kopējā NKI. Ņemot vērā to, ka aizdevuma procentu maksājumu summa nav precīzi nosakāma, konkrētus dalībvalstu maksājumus aprēķināt nav iespējams. EK sākotnējā prognoze 2024.gadam liecināja, ka aizdevuma procentu maksājuma kopsomma indikatīvi varētu veidot 630 milj. *euro*. Šāds kopapjoms Latvijai varētu nozīmēt maksājumu aptuveni 1,4 milj. *euro* apmērā. Līdz ar augstāk minētajiem apsvērumiem procentu maksājumu finansēšana Ukrainas aizdevumam netiek iekļauta fiskālā nodrošinājuma rezerves aprēķinā.

2.6. EIROPAS SAVIENĪBAS POLITIKU INSTRUMENTU UN CITU ĀRVALSTU FINANŠU PALĪDZĪBAS PROGRAMMAS

Fiskālais risks attiecas uz projektu un pasākumu īstenošanai nepieciešamo un no attiecīgās programmas neatmaksājamo izdevumu pieaugumu tādām ES politiku instrumentu un citām ĀFP programmām, kurām netiek piemērota izdevumu izlīdzināšana. Taču jāņem vērā, ka, sagatavojot budžeta likuma prognozes, daļa no paredzētā finansējuma ES politiku instrumentu un citām ĀFP programmām, uz kurām attiecas izdevumu izlīdzināšana, atrodas 74.resora “Gadskārtējā valsts budžeta izpildes procesā pārdalāmais finansējums” 80.00.00 programmā “Nesadalītais finansējums ES politiku instrumentu un pārējās ĀFP līdzfinansēto projektu un pasākumu īstenošanai”. Tādējādi, lai izvērtētu fiskāla riska iestāšanos, ir jāvērtē kopējie ES politiku instrumentu un citu ĀFP programmu izdevumi. Gadījumā, ja faktiskie ES politiku instrumentu un citu ĀFP programmu izdevumi pārsniedz plānotos, tad ir iespējama fiskālā riska iestāšanās. Papildus tiek vērtēts, vai šāda riska iestāšanās ilgtermiņā nav simetriska – virsplāna izpildi vienā gadā, kompensē plāna neizpilde citā gadā.

Tabulā Nr.7 attēloti ES politiku instrumentu un citu ĀFP programmu izdevumi līdz 2021.gadam, kas norāda, ka ES politiku instrumentu un citu ĀFP programmu faktiskie izdevumi 2014., 2015., 2018. un 2019.gadā bija augstāki kā plānots, savukārt 2016., 2017., 2020. un 2021.gadā bija zemāki kā plānots. Līdz ar to varbūtība, ka ES politiku instrumentu un citu ĀFP programmu faktiskie izdevumi ir augstāki vai zemāki kā plānots, ir simetriska.

Saskaņā ar EKS uzskaites principiem, vispārējās valdības budžeta bilanci ietekmē tikai nacionālais līdzfinansējums ES politikas instrumentu un citu ĀFP programmu realizācijai jeb valsts budžeta finansējums, kas jānodrošina veiksmīgai projektu ieviešanai. Deklarācijas kontekstā ir svarīgi izvērtēt, vai valsts budžeta plānotais līdzfinansējums un valsts budžeta izdevumi ir bijuši augstāki vai zemāki kā plānotie. Jāsecina, ka svārstības ir līdzīgas kā ES politiku instrumentu un citu ĀFP programmu izdevumiem, izņemot 2016. gadu, kad ĀFP izdevumi bija zemāki kā plānots, bet budžeta izdevumi augstāki. Šāda situācija izveidojās, jo 2016.gadā tika norakstītas 2007.-2013.gada ES struktūrfondu plānošanas periodā uzkrātās virssaistības.

Ņemot vērā datus, kas attēloti tabulā Nr.7, varbūtība, ka valsts budžeta izdevumi ir augstāki vai zemāki kā plānots, ilgtermiņā ir simetriska un fiskālā nodrošinājuma rezerve šim riskam netiek veidota.

Tabula Nr.7 ES politiku instrumentu un citu ārvalstu finanšu palīdzības programmu izdevumi, valsts budžeta izdevumi, milj. euro, un līdzfinansējuma likmes, %

Gads/rādītājs		Ārvalstu finanšu palīdzības izdevumi	Līdzfinansējuma likme	Valsts budžeta izdevumi
2014	Plāns	1281,4	84,1%	204,2
	Izpilde	1372,0	83,6%	224,6
	Novirze no plāna %	7,1%		10,0%
2015	Plāns	1254,3	86,2%	172,9
	Izpilde	1262,5	82,2%	224,1
	Novirze no plāna %	0,7%		29,6%
2016	Plāns	1201,9	84,2%	190,0
	Izpilde	1037,4	79,4%	213,7
	Novirze no plāna %	-13,7%		12,5%
2017	Plāns	1334,8	86,3%	182,7
	Izpilde	1078,7	84,2%	170,5
	Novirze no plāna %	-19,2%		-6,7%
2018	Plāns	1256,4	87,2%	160,6
	Izpilde	1438,0	84,8%	218,6
	Novirze no plāna %	14,5%		36,1%
2019	Plāns	1371,8	85,2%	203,2
	Izpilde	1435,9	83,2%	241,1
	Novirze no plāna %	4,7%		18,6%
2020	Plāns	1446,6	86,6%	194,4
	Izpilde	1338,9	87,2%	171,4
	Novirze no plāna %	-7,4%		-11,8%
2021	Plāns	1543,3	79,7%	312,9

	Izpilde	1273,2	87,2%	162,4
	Novirze no plāna %	-17,5%		-48,1%

Rail Baltica projekts

Deklarācijas ietvaros atsevišķa uzmanība tiek pievērsta lielākajam infrastruktūras projektam Baltijas reģionā - *Rail Baltica*. Projekta ieviešanā var veidoties būtiskas nobīdes, kas var ietekmēt vispārējās valdības budžeta bilanci.

Rail Baltica projekts ir Eiropas standarta platuma dzelzceļa transporta TEN-T tīkla Ziemeļjūras – Baltijas koridora transporta sistēmas elements, kas aptver četras ES dalībvalstis – Poliju, Lietuvu, Latviju un Igauniju, un netieši arī Somiju. Paredzēts, ka dzelzceļa līnija savienos Helsinkus, Tallinu, Pērnavu, Rīgu, Paņevēžu, Kauņu, Viļņu un Varšavu. *Rail Baltica* projekta mērķis ir savienot Baltijas valstis ar Poliju un pārējo ES ar efektīvu, modernu, drošu, videi draudzīgu un tirgus prasībām atbilstošu dzelzceļa pārvadājumu sistēmu. Ziemeļu – Dienvidu virziena 1435 mm platuma dzelzceļa līnijas izbūve veicinās Baltijas valstu transporta infrastruktūras sistēmas integrāciju ES, kā arī tautsaimniecības ilgtspēju un diversificētu attīstību, palielinot tās konkurētspēju. Saskaņā ar EY veikto ieguvumu-izdevumu analīzi, kopējās projekta būvniecības izmaksas tiek novērtētas ap 5,8 miljardiem *euro*. ES atbalsts paredzēts līdz 85% no attiecināmajām projekta izmaksām.

Atbilstoši datiem tabulā Nr.8, *Rail Baltica* projekta izdevumi ar katru gadu pieaug, tomēr atpaliek no plānotajiem. Sagaidāms, ka, uzsākot aktīvu būvniecības fāzi, izdevumi projekta īstenošanai arvien pieaugs, taču uz doto brīdi nav iespējams izvērtēt vai faktiskie izdevumi varētu pārsniegt plānotos. Papildus jāņem vērā, ka fiskālais risks *Rail Baltica* projekta ieviešanā ir jāvērtē kontekstā ar visiem ES politiku instrumentu un citu ĀFP programmu izdevumiem, tādējādi fiskālā rezerve šim riskam netiek veidota.

Tabula Nr.8 TEN-T programmas 60.07.00 (*Rail Baltica*) plānotie un faktiskie izdevumi, milj. *euro*

	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Plāns	-	17,1	21,3	32,5	69,7	187,5	126,2
Izpilde	0,4	1,5	3,7	13,1	38,5	76,2	75,3
Novirze no plāna %	-	-91,2%	-82,6%	-59,6%	-44,7%	-59,4%	-40,3%

2.7. FISKĀLIE RISKI SAISTĪBĀ AR “BŪVNIĒKU KARTEĻA” LIETU

2021.gada 30.jūlijā KP pieņēma lēmumu Nr.22 “Par pārkāpuma konstatēšanu un naudas soda uzlikšanu” jeb t.s. “būvnieku karteļa” lietā, konstatējot desmit būvniecības uzņēmumu ilggadēju aizliegtu vienošanos par dalības nosacījumiem publiskajos un privātajos iepirkumos Latvijā. Par īstenoto konkurences tiesību pārkāpumu uzņēmumiem piemērots naudas sods kopumā 16 652 027,40 *euro* apmērā.

KP informēja, ka lietas dalībnieki vienojās gan par privātajiem, gan publiskajiem iepirkumiem, t.sk. ES līdzfinansētajiem iepirkumiem. KP, veicot lietas materiālu analīzi, secināja, ka būvniecības uzņēmumi bija sadalījušies divās grupās, kuras savā starpā centās sadalīt iepirkumus tā, lai starp abām grupām kopējie apjomi pēc summām būtu pēc iespējas līdzīgi. Tostarp sarunās tika apspriests potenciālais iepirkuma uzvarētājs, kam pienāktos konkrētais iepirkums, tāpat piedalīšanās formāli ar “aizsega piedāvājumu” vai tieši otrādi - nepiedalīšanās iepirkumos.

KP izpētes laikā identificēja vismaz 70 no teju 90 pārrunātajiem iepirkumiem, no kuriem lielākā daļa tika noslēgti ar rezultātu par kopējo līgumsummu 686 989 991 *euro* apmērā. Aizliegtas vienošanās rezultātā tika ietekmēta publisko līdzekļu, t.sk. ES fondu līdzekļu taisnīga un tiesiska izlietošana. Iegūtie dati liecina, ka vairāk nekā puse iepirkumu bija tapuši ar ES līdzfinansējumu.

Pastāvot konkurences pārkāpumam, CFLA ir pienākums piemērot finanšu korekciju, tas ir, atcelt vai samazināt finanšu atbalsta summu ES fondu projektos. Atkarībā no situācijas atbalsta samazinājums būtu 100%, ja pierādīta pasūtītāja iesaiste, vai mazākā apmērā (25% un 10%) - citos gadījumos.

Saskaņā ar EK un nacionālām vadlīnijām⁹ tiek noteikta 10% finanšu korekcija, ja pretendenti aizliegto vienošanos veikuši bez ES fondu vadības un kontroles sistēmā esošas personas palīdzības vai līgumslēdzēja iestādes palīdzības, un kāds no aizliegtajā vienošanās iesaistītajiem uzņēmumiem noslēdzis konkrēto līgumu vai līgumus.

Savukārt 25% finanšu korekcija tiek piemērota, ja iepirkuma procedūrā piedalās tikai slepenas vienošanās dalībnieki un konkurence tikusi būtiski ierobežota.

Finanšu korekcija 100% apmērā tiek piemērota, ja ES fondu vadības un kontroles sistēmā esoša persona vai līgumslēdzēja iestāde piedalījies aizliegtās pretendenta vienošanās procesā, sniedzot palīdzību pretendentiem, kas veic aizliegtās vienošanās, un kāds no pretendentiem, kas bijis iesaistīts aizliegtās vienošanās veidošanā, noslēdzis konkrēto līgumu vai līgumus.

Izvērtējot nepieciešamo finanšu korekcijas apmēru attiecībā uz iepirkumos piešķirto ES līdzfinansējumu, CFLA saskaņā ar KP lēmumu ir identificējusi, ka piemērojamas ir finanšu korekcijas 25% un 10% apmērā. Attiecīgi CFLA ir pieņēmusi lēmumus attiecībā uz konkrētajiem projektiem par finanšu korekcijas (publiskā atbalsta samazinājuma/atgūšanas) kopsummu 18 893 728 *euro*, no kuriem 16 487 050 *euro* ir ERAF un 2 406 677 *euro* valsts budžeta finansējums. Jāņem vērā, ka “būvnieku karteļa” lietā procesā ir aktīvas tiesvedības Administratīvajā apgabaltiesā par KP lēmuma tiesiskumu un pamatotību. Tiesvedības rezultāts var ietekmēt minētā KP lēmuma, kā arī secīgi CFLA pieņemto finansējuma saņēmējiem nelabvēlīgo lēmumu saturu. Pēc iepriekš minētiem gala lēmumiem CFLA atbilstoši kompetencei ES fondu sistēmā nodrošinās neatbilstoši izmaksātā publiskā atbalsta atgūšanas valsts budžetā procesu.

Atbilstoši veiktajām konsultācijām ar ES statistikas biroju *Eurostat* ieņēmumu korekcija par finansējumu, kam piemērota finanšu korekcija, ir veicama brīdī, kad pieņemts CFLA lēmums (t.i. finanšu korekcija ietekmē vēsturiskos budžeta gadus). Ievērojot minēto, riska ietekme vidējā termiņā iespējama tikai gadījumā, ja mainās *Eurostat* viedoklis attiecībā uz uzskaites metodoloģiju, kas tiek novērtēta tuvu nullei. Kā rezultātā fiskālā riska kvantitatīvais novērtējums liecina, ka tam nav jāveido fiskālā nodrošinājuma rezerve.

2.8. KAPITĀLS UZ PIEPRASĪJUMU

Fiskālais risks var īstenoties, iestājoties līgumā ar SFI, kurā Latvija ir kapitāla daļu turētāja, noteiktajiem apstākļiem un attiecīgi var tikt pieprasīta kapitāla uz pieprasījumu apmaksā. Ar starptautiskajām institūcijām SFI noslēgto līgumu nosacījumu analīze liecina, ka tie ir salīdzinoši vienveidīgi un nosaka to, ka organizācija var pieprasīt apmaksāt kapitālu uz pieprasījumu situācijā, kad organizācijas rīcībā nav pietiekami finanšu resursi, lai nodrošinātu institūcijas mērķu izpildi straujas finanšu situācijas pasliktināšanās gadījumos.

Situācija, kad SFI pieprasa neapmaksātā reģistrētā kapitāla apmaksu, pati par sevi nenosaka, ka ir īstenojies fiskālais risks. Gadījumā, ja VK minētā pieprasījuma izpildei aizņemas finanšu resursus virs plānotā aizņēmuma apmēra, neplānota ietekme rodas uz valsts parādu piesaistīto līdzekļu apmēra, kā arī attiecīgi palielinās valsts budžeta izdevumi par valsts parāda vadību.

⁹ Va dlīnijas par finanšu korekciju piemērošanu, ziņošanu par ES fondu ieviešanā konstatētajām neatbilstībām, neatbilstoši veikto izdevumu atgūšanu 2014.-2020.gada plānošanas periodā; pieejamas: EK va dlīnijas par akreditācijas procesu (20.11.2014.); 13.EK finanšu korekciju va dlīnijas par iepirkumu pārkāpumiem un to pielikums.

Būtiskāks fiskālais risks iestājas tajos gadījumos, kad ar kapitālu uz pieprasījumu tiek segti organizācijas SFI finansiālās darbības zaudējumi (piemēram, organizācija SFI noraksta izsniegto aizdevumu) un attiecīgi šāda kapitāla palielināšana tiktu uzskaitīta kā vispārējās valdības budžeta izdevumi, pasliktinot budžeta bilanci.

Valsts iespējamās saistības saskaņā ar pašreiz spēkā esošajiem līgumiem ir apkopotas tabulā Nr.9.

Tabula Nr.9 Kapitāls uz pieprasījumu sadalījumā pa starptautiskajām institūcijām SFI

Kapitāls uz pieprasījumu sadalījumā pa SFI			
SFI	Kapitāls uz pieprasījumu*		euro **
	att.valūtas vienībās	Valūta	
Eiropas Padomes Attīstības banka	11 386 632,00	EUR	11 386 632,00
Eiropas Rekonstrukcijas un attīstības banka	23 750 000,00	EUR	23 750 000,00
Eiropas Investīciju banka	243 254 895,00	EUR	243 254 895,00
Daudzpusējā investīciju garantiju aģentūra	1 498 992,00	USD	1 602 422,45
Ziemeļu Investīciju banka	100 532 025,22	EUR	100 532 025,22
Starptautiskā Rekonstrukcijas un attīstības banka (Pasaules Banka)	229 276 166,71	USD	245 096 222,21
Starptautiskais Valūtas fonds	331 413 882,00	XDR	435 866 832,97
Eiropas Stabilitātes mehānisms	1 714 100 000,00	EUR	1 714 100 000,00
	Kopā		2 775 589 029,85

*saskaņā ar spēkā esošiem līgumiem

**aprēķinā izmantoti valsts budžeta pieprasījumu 2023.–2025.gadam sagatavošanai izmantojamie ārvalstu valūtu maiņas kursi

Līgumos paredzētā kapitāla uz pieprasījumu kopējā summa ir 2 776 milj. euro.

Līdzšinējā pieredze Latvijas dalībā SFI rāda, ka situācija, kad jāveic maksājumu kapitālā uz pieprasījumu, kas palielina deficītu, ir maz ticama. Līdz šim šādu maksājumu nepieciešamība nav bijusi. Jāatzīmē, ka kapitāla uz pieprasījuma jēga ir nodrošināt SFI augstu kredītreitingu, lai varētu no starptautiskajiem finanšu tirgiem piesaistīt lētākus finanšu resursus. Kapitāls uz pieprasījumu darbojas kā pēdējā garantija, ja SFI cieš zaudējumus, ko nav iespējams segt ar pašas SFI uzkrātajām rezervēm.

Balstoties uz VK apkopoto informāciju, uz 2022.gada beigām nav identificēts, ka varētu būt mainījusies Latvijas ieguldījumu vērtība augstāk minētajās SFI. Visu SFI, kurās Latvija ir kapitāldaļu turētāja, 2021.gada pārskati apliecina attiecīgo SFI finanšu stabilitāti. Visas minētās SFI darbojas ar peļņu un arī nākamajā pārskata periodā zaudējumi netiek prognozēti.

Nemot vērā zemo riska iestāšanās varbūtību, fiskālo risku nodrošinājuma rezerve šim riskam netiek veidota.

2.9. VALSTS UN PAŠVALDĪBU KAPITĀLSABIEDRĪBAS

Šī specifiskā fiskālā riska avots attiecas uz kapitālsabiedrībām, kuras ir iekļautas vispārējās valdības sektorā (apakšsektors S130130 “Valsts struktūru kontrolēti un finansēti komersanti” un S130330 “Pašvaldību struktūru kontrolētas un finansētas komercsabiedrības”) ieņēmumu un izdevumu rezultātu un parādu atbilstoši EKS uzskaites metodoloģijai (šīs deklarācijas apakšsadaļas ietvaros turpmāk – saimnieciskās darbības rezultāts) attiecīgajā pārskata periodā. Valsts un pašvaldību kapitālsabiedrības tiek iekļautas vispārējās valdības sektorā, ja atbilstoši EKS metodoloģiskajiem kritērijiem tiek konstatēts, ka:

- valsts vai pašvaldības kontrolē komercsabiedrību;

- komercsabiedrība ir ārpus–tirgus ražotājs.

Fiskālais risks iestājas gadījumā, kad saimnieciskās darbības rezultāts pārskata periodā negatīvi novirzās no vispārējās valdības budžeta prognozēs plānotā apmēra, tādējādi pasliktinot vispārējās valdības budžeta bilanci un/vai parādu. Risks iestājas arī gadījumā, ja iepriekš vispārējās valdības sektorā neklasificēta kapitālsabiedrība tiek klasificēta vispārējās valdības sektorā un tās saimnieciskās darbības rezultāts (ņemot vērā konsolidācijas efektus sektora ietvaros) ir negatīvs.

Sagatavojot vispārējās valdības budžeta prognozes, tiek izmantoti aptaujās iegūtie rezultāti un tiek aptaujāti pilnīgi visi centrālajai valdībai pieklasificēti komersanti, bet selektīvi tiek izvēlētas pašvaldībām pieklasificētās komercsabiedrības ar lielāko ietekmi uz vispārējās valdības budžeta bilanci.

Lai novērstu vispārējās valdības sektorā iekļauto valsts un pašvaldību kapitālsabiedrību nekontrolētu ietekmi uz vispārējās valdības budžeta bilanci, likumā “Par vidēja termiņa budžeta ietvaru 2020., 2021. un 2022.gadam”, likumā “Par vidēja termiņa budžeta ietvaru 2021., 2022. un 2023.gadam” un likumā “Par vidēja termiņa budžeta ietvaru 2022., 2023. un 2024.gadam”, kā arī likumprojektā “Par valsts budžetu 2023.gadam un budžeta ietvaru 2023., 2024. un 2025.gadam” ir iekļauts regulējums, kas paredz, ka:

- vispārējās valdības sektorā iekļautās valsts kapitālsabiedrības negatīvā ietekme uz vispārējās valdības budžeta bilanci noteiktajos gados drīkst pārsniegt 5 milj. *euro* tikai tad, ja ir saņemta MK piekrišana;
- pašvaldībām ir jāpārvalda to kapitālsabiedrības tā, lai noteiktajos gados konkrētas pašvaldības katras atsevišķās kapitālsabiedrības negatīvā ietekme uz vispārējās valdības budžeta bilanci nepārsniegtu 5 milj. *euro*. Negatīvā ietekme var pārsniegt 5 milj. *euro*, ja pašvaldība nodrošina, ka tā kopā ar savām vispārējās valdības sektorā iekļautajām kapitālsabiedrībām un citām institūcijām nodrošina neitrālu vai pozitīvu ietekmi vai arī ir saņemta MK piekrišana negatīvās ietekmes pārsniegšanai.

Savukārt attiecībā uz kapitālsabiedrībām, kuras CSP pieklasificē vispārējās valdības sektorā notifikācijas sagatavošanas procesā, ir nošķirami divi gadījumi. Pirmajā gadījumā FM, pamatojoties uz tās rīcībā esošo informāciju par konkrētās kapitālsabiedrības darbību un savu novērtējumu par sabiedrības ietekmi uz vispārējās valdības sektora fiskālajiem rādītājiem, var budžeta ietvara sagatavošanas procesā ietvert kapitālsabiedrības ietekmi fiskālajās prognozēs. Otrajā gadījumā, kad nav bijis iespējams paredzēt kādas kapitālsabiedrības klasificēšanu vispārējās valdības sektorā, tikai tās sabiedrības, kuru saimnieciskās darbības rezultāts (ņemot vērā konsolidācijas efektus sektora ietvaros) ir negatīvs, rada negatīvu fiskālo ietekmi.

Iepriekšminētā riska mazināšanai tiek īstenots aktīvs dialogs ar kompetentajām statistikas iestādēm (t.i. CSP un ES statistikas biroju *Eurostat*), lai iespējamie pieklasificēšanās gadījumi tiktu savlaicīgi apzināti, lai gan ne vienmēr objektīvu iemeslu dēļ tas ir iespējams.

Pašlaik LDz atbilstoši CSP izveidotajam un uzturētajam institucionālo sektoru klasifikācijas vienību sarakstam ir klasificēts nefinanšu sabiedrību sektorā jeb ārpus vispārējās valdības sektora¹⁰. Tomēr, ņemot vērā, ka lielā daļā citu ES dalībvalstu dzelzceļa infrastruktūras pārvaldītāji ir klasificēti vispārējās valdības sektorā, ES statistikas birojs *Eurostat* sadarbībā ar CSP veic padziļinātu analīzi par LDz, lai pārbaudītu, vai kapitālsabiedrības klasifikācija ārpus vispārējās valdības sektora ir korekta. Pamatojoties uz *Eurostat* metodoloģiju, kas nosaka šādu institūciju klasifikāciju vispārējās valdības sektorā, kā arī, ņemot vērā nozarē pastāvošās kravu apgrozījuma tendences, pastāv būtisks risks, ka LDz klasifikācija var tikt pārskatīta un uzņēmums var tikt klasificēts vispārējās valdības sektorā.

MK 2021.gada 24.augustā izskatīja informatīvo ziņojumu “Fiskālo risku deklarācija” un pieņēma zināšanai tajā sniegto informāciju par fiskālo risku, kas saistīts ar LDz iespējamo pārklasifikāciju vispārējās valdības sektorā. Pamatojoties uz sniegto informāciju, MK noteica LDz pastiprinātu uzraudzību un uzdeva Satiksmes ministrijai saskaņā ar FM pieprasījumu noteiktajā termiņā

¹⁰ LDz meitas uzņēmums AS “LatRailNet” ir klasificēts vispārējās valdības sektorā.

un apjomā, kas nepieciešams EKS metodoloģijas institucionālo vienību klasificēšanas kritēriju novērtēšanai, sniegt nepieciešamo informāciju un veikt analītiskos aprēķinus (MK 2021.gada 24.augusta sēdes protokollēmuma Nr.57 51.§ 3.punkts).

Sekojoši, pamatojoties uz FM pieprasījumu sniegt novērtējumu par potenciālo ietekmi uz vispārējās valdības budžeta bilanci LDz pārklasifikācijas gadījumā, Satiksmes ministrija aplēsa fiskālo ietekmi -41,059 milj. *euro* 2023.gadam, +6,784 milj. *euro* 2024.gadam un -2,970 milj. *euro* 2025.gadam. Atbilstoši vērtējumam par fiskālā riska iestāšanās varbūtību, kas novērtēta ar 4 punktiem (koeficients 0,6), fiskālā nodrošinājuma rezerve dotajam riskam jāveido šādā apmērā: 24,635 milj. *euro* 2023.gadam, 0 *euro* 2024.gadam un 1,782 milj. *euro*.

Attīstības finanšu institūcija Altum

Deklarācijas ietvaros, kā īpašu sabiedrību, kas klasificēta vispārējās valdības sektorā, ir jāizdala Altum, jo tajā tiek koncentrēti paaugstināti finanšu riski, lai vienuviet efektīvi izmantotu ierobežotos valsts resursus finanšu instrumentu valsts atbalsta un attīstības programmu īstenošanai.

Altum¹¹ dibināta 2013.gada 27.decembrī un kā valsts kapitālsabiedrība fokusējas uz uzņēmējdarbības atbalstu ar finanšu instrumentu palīdzību. Altum ir vienota valsts mēroga attīstības finanšu institūcija, kas ar finanšu instrumentiem (aizdevumiem, garantijām, ieguldījumiem riska kapitāla fondos u.c.) nodrošina finansējumu jomās, kuras valsts ir izvirzījusi kā svarīgas un atbalstāmas, un kurās pietiekamā apjomā nav pieejams kredītiestāžu finansējums. Programmu īstenošanai tiek izmantots Latvijas un ES fondu finansējums.

Tabula Nr.10 Altum plānotā un faktiskā ietekme uz vispārējās valdības budžeta bilanci (milj. *euro*)

	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Altum ietekme (plāns)	2,269	6,223	4,073	3,798	4,890	9,712
Altum ietekme (izpilde)	5,619	3,775	-0,499	9,388	-7,808	5,455

Lai gan Altum ietekme un tās novirze no plānotā apmēra līdz šim ir bijusi simetriska (skat. tabulu Nr.10), negatīvie riski potenciāli var iestāties gan no Altum administrēto atbalsta programmu puses.

Attiecībā uz Altum realizētajām atbalsta programmām, Altum pirms to ieviešanas aplēs sagaidāmos zaudējumus, un izveido segumu zaudējumu kompensēšanai riska seguma rezerves vai portfeļa zaudējumu rezerves speciālā rezerves kapitāla veidā (šīs deklarācijas apakšsadaļas ietvaros turpmāk – Riska segums) vai iekļauj maksā, ko sedz finanšu instrumenta gala saņēmējs. Aplēses par sagaidāmiem zaudējumiem visas programmas dzīves cikla laikā tiek veiktas izmantojot dažādas pieejas (metodoloģijas) un ciktāl praktiski iespējams specifiskie parametri tiek noteikti ņemot vērā atbalsta programmas veidu un specifiku, t.sk. ņemot vērā programmas mērķus un nosacījumus. Aplēses tiek veiktas uz pieņēmumu pamata, kas ir balstīti uz vēsturiskiem datiem par iepriekš realizētām valsts atbalsta programmām, kas ir īstenotas programmai pielīdzināmās jomās, vai arī vēsturiskiem datiem, kas pieejami publiskās un/vai privātās datu bāzēs pielīdzināmos klientu un projektu segmentos.

Fiskālais risks var iestāties, ja atbalsta programmu faktiskā izpilde būtiski novirzītos no plānotā, kā arī, ja faktiskie atbalsta programmu zaudējumi pārsniegtu aplēstos sagaidāmos

¹¹ Altum izveide norisinājās divos posmos. Pirmais posms ietvēra Altum, SIA “Latvijas Garantiju aģentūra” (LGA) un VAS “Lauku attīstības fonds” (LAF) kapitāldaļu nodošanu AFI, izveidojot attīstības finanšu institūciju koncernu. Otrajā posmā norisinājās AFI, Altum, LGA un LAF reorganizācija. Šis posms noslēdzās 2015.gada 15.aprīlī, izveidojot vienotu sabiedrību. Visas Altum balsstiesīgās akcijas pieder Latvijas valstij – akciju turētāji ir FM (40%), Ekonomikas ministrija (30%) un Zemkopības ministrija (30%).

zaudējumus. Nav sagaidāms, ka būs nepieciešams Altum palielināt Riska segumu, jo, aplēšot sagaidāmos zaudējumus Altum, kā iepriekš ir minēts, izvēlas un pielieto pieejas, kas vislabāk atbilst konkrētajai programmai, kā arī ievēro piesardzības principu un kur iespējams, piemēro ciklu aptverošu pieeju, kas ietver arī iespējamās krīzes iestāšanos. Programmas īstenošanas laikā Altum var veikt atkārtotu sagaidāmo zaudējumu novērtējumu un, identificējot potenciālu riska līmeņa un sagaidāmo zaudējumu pieaugumu, ir iespējams veikt izmaiņas, kas samazina riska līmeni un zaudējumu apjomu vai arī apturēt programmas turpmāko realizāciju.

2021.gadā tika veikts neatkarīgs riska seguma pietiekamības novērtējums, kuru veica starptautiski atzīta auditorkompānija, kur tika secināts, ka kopumā Altum atbalsta programmām izveidotais Riska segums ir vērtējams kā konservatīvs pie bāzes ekonomiskās attīstības scenārija un pietiekams pie pesimistiskā ekonomiskās attīstības scenārija. Izvērtējuma ietvaros tika veikta arī Altum izmantoto pieeju (metodoloģiju) un specifisko parametru aprēķinu validācija.

Faktiskais atbalsta programmu zaudējumu apjoms nav pārsniedzis aplēsto sagaidāmo zaudējumu apjomu, kā arī, analizējot specifiskos programmu riska līmeni raksturojošos rādītājus (piemēram, ienākumus nenesošo finanšu instrumentu apjoms, saistību nepildīšanas likmes), faktiskie rādītāji nav pārsnieguši rādītājus, kuri tika izmantoti veicot aplēses par sagaidāmiem zaudējumiem.

2022.gada 16.decembrī *Moody's Investors Service* (*Moody's*) atkārtoti apstiprināja Altum ilgtermiņa kredītreitingu Baa1 ar stabilu perspektīvas vērtējumu. *Moody's* 2022.gada 21.decembra kredītspējas novērtējums ietver tādas būtiskus kritērijus kā Altum finanšu stabilitāte, spēja segt ar sniegtajiem finanšu instrumentiem saistītos riskus un to radītos zaudējumus. *Moody's* vērtējumā ir norādīts, lai arī ienākumus nenesošo finanšu instrumentu apjoms saglabājas augsts, Altum rīcībā ir ievērojams riska seguma apjoms, lai segtu uzņemtos riskus. To atspoguļo kapitāla pietiekamības novērtējums, kas ir Aa3 līmenī. *Moody's* vērtējumā Altum ir augsts kapitāla pietiekamības līmenis, kur viens no būtiskiem faktoriem ir ievērojamais riska seguma apjoms un kapitāla rezerves, lai pat pie pieaugoša garantiju portfeļa, izturētu ieņēmumu svārstības un nodrošinātu tālāku Altum izaugsmi.

Finansiāli apjomīgs atbalsts Covid-19 pandēmijas pārvarēšanai tika sniegts ar Altum palīdzību, izmantojot finanšu instrumentus aizdevumu un garantiju formā. Atbilstoši FM novērtējumam MK apstiprināto atbalsta programmu īstenošana ir palielinājusi vispārējās valdības budžeta izdevumus par 31,6 milj. *euro* 2020.gadā un par 8,0 milj. *euro* 2021.gadā, bet 2022.gadam tiek prognozēta ietekme 5,1 milj. *euro* apmērā. Vienlaicīgi jāatzīmē, ka turpmākajos gados paredzēts realizēt programmu aizdevumiem ar kapitāla atlaidi investīciju projektiem, lai veicinātu komersantu konkurētspēju. Lai gan dotās programmas prognozētā ietekme ievērojami palielina vispārējās valdības izdevumus (15,7 milj. *euro* 2023.gadam un 24,3 milj. *euro* 2024.gadam), fiskālā ietekme ir iestrādāta budžeta ietvara fiskālajās prognozēs.

FM turpina padziļināti uzraudzīt Altum darbību un nepieciešamības gadījumā ir gatava sniegt priekšlikumus specifisko risku mazināšanai.

Vēsturiskie dati norāda, ka vidējā faktiskā kapitālsabiedrību saimnieciskās darbības ietekme, salīdzinot ar plānoto, laika posmā no 2013.gada līdz 2021.gadam ir bijusi svārstīga, vienlaicīgi identificējams, ka līdz 2018.gadam negatīvās novirzes no plāna gan pēc skaita, gan apmēra ir bijušas novērotas biežāk, nekā pozitīvās novirzes, bet pēdējos trīs gadus vairāk vērojamas pozitīvas novirzes (skat. tabulu Nr.11). Tomēr jāņem vērā, ka tādi gadījumi, kad vispārējās valdības sektorā tiek klasificēti būtiski ekonomiskie subjekti (piemēram, SIA "Rīgas Satiksme" 2019./2020.gadā), ievērojami palielina novirzes no plānotās vispārējās valdības sektorā klasificēto komercsabiedrību bilances. Tas gan nedod pārliecību, ka šie gadījumi ir sistemātiski un nākotnē ir sagaidāma jaunu komercsabiedrību klasificēšana gadījumi vispārējās valdības sektorā (neskaitot LDz). Vienlaicīgi jāņem vērā, ka, lai gan šādu komercsabiedrību pieklasificēšana pasliktina iepriekšējo gadu izpildi, izstrādājot attiecīgi budžeta ietvaru, FM ņem vērā attiecīgās komercsabiedrības ietekmi uz budžeta bilanci. Vienlaicīgi VTbil (un budžeta ietvara likumprojektā) ietvertais pieklasificēto kapitālsabiedrību regulējums, kas ierobežo to

neplānotas darbības ietekmi uz budžeta izpildes datiem, ir būtisks elements, kas uzrāda pozitīvu pienesumu dotā riska mazināšanai.

Tabula Nr.11 Vispārējās valdības sektorā klasificēto komercsabiedrību plānotā un faktiskā ietekme uz budžeta bilanci (milj. euro)*

	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Vispārējās valdības sektorā klasificēto komercsabiedrību bilance (budžeta plāns)	-69,6	-36,0	-44,6	20,3	33,7	18,9	14,3	-57,1	-46,1
Vispārējās valdības sektorā klasificēto komercsabiedrību bilance (izpilde)	-91,9	-50,5	-24,1	19,2	-40,9	-65,4	27,8	33,4	-12,5 [^]
Faktiskās bilances novirze no plāna	-22,2	-14,5	20,6	-1,0	-74,6	-84,4	13,5	90,6	33,6

*Neskaitot akciju sabiedrības EPT ietekmi.

[^]Atbilstoši 2022.gada oktobra notifikācijas datiem.

2021.gada vispārējās valdības klasificēto komercsabiedrību ietekme uz vispārējās valdības budžeta bilanci bija par 33,6 milj. euro pozitīvāka kā sākotnēji plānots, ņemot vērā nobīdes kapitālsabiedrību investīciju projektu īstenošanā, un tas ir krietni mazāk kā pērn, kad būtiski atšķīrās SIA "Rīgas satiksme" plānotā un faktiskā bilance.

Lai uzlabotu fiskālā riska vadību, FM ir veikusi analīzi par faktiskās saimnieciskās darbības novirzēm no to prognozētajām vērtībām individuālo komersantu līmenī. Analīze uzrāda, ka attiecībā uz absolūti lielāko daļu kapitālsabiedrību, kuru potenciālā ietekme varētu būt nozīmīga, novirzes individuālo kapitālsabiedrību līmenī uzrāda simetrijas principa ievērošanu. Un tikai viena kapitālsabiedrība ar potenciāli nozīmīgu ietekmi uzrādīja sistemātiski neizskaidrojamas negatīvas novirzes, kā rezultātā tika veikta padziļināta analīze, identificējot, ka novirzes rodas faktisko datu apkopošanā un tālākā darbā šis jautājums ir risināms ar iesaistītajām kompetentajām iestādēm.

Ņemot vērā, ka pēdējo gadu tendences, papildu uzraudzības pasākumus un ierobežojumus, kā arī to, ka laika rinda uzrāda simetriskuma principu, dotais risks netiek ietverts fiskālās nodrošinājuma rezerves aprēķinā, izņemot par risku, kas saistās ar iespējamo LDz pārklasifikāciju vispārējās valdības sektorā.

2.10. SUPERDIVIDENDES

Maksājumus, kurus komercsabiedrības veic valdībai un/vai pašvaldībai kā akcionāram, parasti dēvē par dividendēm, atsaucoties uz komerc tiesībām un saimnieciskās darbības grāmatvedības uzskaiti. Lielākajā daļā gadījumu šos maksājumus iegrāmato kā īpašuma ienākumus un tie veido vispārējās valdības budžeta ieņēmumus.

Vienlaicīgi atbilstoši EKS metodoloģijai svarīgi noteikt vai komercsabiedrību veiktie maksājumi var tikt atzīti kā patiesas dividendes un tādējādi tie ir uzskatāmi par vispārējās valdības budžeta ieņēmumiem, vai arī tās ir jāuzskaita kā tā saucamās "superdividendes" un sekojoši tās nevar tikt uzskaitītas kā vispārējās valdības budžeta ieņēmumi.

Saskaņā ar EKS uzskaites principiem par dividendēm var atzīt tikai tos sadalei pieejamos komercsabiedrības ienākumus, kas gūti no saimnieciskās darbības jeb pamatdarbības. Attiecīgi ieņēmumus, kas veidojas no uzkrāto rezervju izmaksas, aktīvu pārdošanas vai pārvērtēšanas uzskaita kā superdividendes.

Lai gan superdividendes ir novērotas salīdzinoši bieži un to apmēri ir bijuši nozīmīgi (sk at tabulu Nr.12), ir svarīgi novērtēt vai tās ir tik lielas, lai veidotu prognozēto ieņēmumu izstrūkumu valsts pamatbudžetā. Tādējādi dotais fiskālais risks iestājas tajos gadījumos, kad faktiskie ieņēmumi (atbilstoši EKS) par valsts kapitāla izmantošanu (t.i. dividendes) ir mazāki par plānoto apmēru, kā rezultātā tiek radīta negatīva ietekme uz attiecīgā gada vispārējās valdības budžeta bilanci.

Tabula Nr.12 Maksājumu par valsts kapitāla izmantošanu (dividendes) plānotais apmērs un faktiskā izpilde (milj. euro)

	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Maksājumu par valsts kapitāla izmantošanu (dividendes) plānotais apmērs	-	-	120,6	151,2	154,3	163,0	204,3	196,1	190,6
Superdividendes	-5,8	-29,6	-1,7	-0,1	-0,1	-0,5	-85,9	-48,8	-10,0
Maksājumu par valsts kapitāla izmantošanu apmērs (izpilde, atskaitot superdividendes)	153,4	102,9	141,0	166,8	154,3	186,1*	158,3	182,5	217,3

* - bez AS "Latvenergo" dividenžu daļas, kas neitralizē vienreizējo kompensāciju 51,7 milj. euro apmērā.

2019. un 2020.gadā novērotais superdividenžu apmērs galvenokārt attiecas uz AS "Latvenergo" valsts budžetā iemaksātajām dividendēm. Abos gados uzņēmuma pamatdarbības ieņēmumi, ņemot vērā Eurostat noteiktās specifiskās korekcijas, nerasniedza to līmeni, kas tika atrunāts budžeta ietvarā un attiecīgi iemaksāts valsts budžetā. Vienlaicīgi jāņem vērā, ka diskusijas starp CSP un Eurostat par obligātā iepirkuma ietvaros īstenoto vienreizējo kompensācijas darījumu uzskaiti nav noslēgtas un izmaiņu gadījumā iespējami precizējumi novērtētajā superdividenžu apmērā.

Savukārt 2021.gadā superdividendes 10 milj. euro apmērā ir radušās no VAS "Latvijas valsts meži" valsts budžetā iemaksātajiem līdzekļiem.

Kā redzams tabulā Nr.12 superdividenžu iestāšanās gadījumi ir novērojami ar zināmu regularitāti, lai gan to apmēri ir ļoti svārstīgi. Tomēr jāņem vērā, ka tikai 2019. un 2020.gadā superdividenžu atzīšanas dēļ faktiskais maksājumu par valsts kapitāla izmantošanu apmērs ir bijis zemāks par plānoto. Ņemot vērā pēdējo gadu tendences, nav iespējams izslēgt turpmāku superdividenžu riska iestāšanos. Tomēr, analizējot lielāko uzņēmumu pēc valsts budžetā iemaksājamo dividenžu apmēra operatīvās darbības pārskatus, prognozējams, ka superdividenžu un attiecīgi VTBI (budžeta ietvarā) plānoto ieņēmumu no dividendēm neizpilde ir zema (ievērojami samazinājusies pret iepriekšējo gadu) un tā novērtējama ar 2 punktiem. Ievērojot, ka vidējā gada fiskālā ietekme, kas ir radusies no iepriekšējo gadu budžeta ieņēmumu pozīcijas neizpildes, divos gados veido 29,8 milj. euro, tad fiskālā nodrošinājuma rezerves aprēķinā ir nepieciešams paredzēt ik gadu 2,98 milj. euro laika periodā no 2023.gada līdz 2025.gadam.

2.11. PUBLISKĀS UN PRIVĀTĀS PARTNERĪBAS (T.SK. KONCESIJAS) PROJEKTI

PPP ir sadarbības forma starp publisko un privāto sektoru, ar mērķi īstenot nozīmīgus un izmaksu ziņā apjomīgus ekonomiskās un sociālās infrastruktūras projektus. Publiskā partnera

ieinteresētību šādas sadarbības formas īstenošanā pamatā balstās uz to, ka privātais partneris varētu sniegt pakalpojumus iedzīvotājiem efektīvāk kā to darītu publiskais partneris, kā arī tas, ka publiskā partnera budžeta izdevumu apmērs tiek sadalīts visā projekta īstenošanas laikā (ne tikai kapitālieguldījumu veikšanas laikā), ļaujot izvairīties no būtiskas ietekmes uz budžetu atsevišķos gados. Lielāko daļu risku un ieguvumu partnerības iepirkuma projektā jāuzņemas privātajam partnerim. Šādi paši principi ir attiecināmi arī uz koncesijas projektiem, bet atšķirībā no partnerības iepirkumu projektiem, kur lielāko daļu no privātā partnera ieņēmumiem veido vispārējās valdības sektora maksājumi par pakalpojumiem, koncesijas gadījumā lielākā daļa ieņēmumu tiek gūta no galalietotājiem (t.i. māsaimniecībām, uzņēmumiem u.c.).

EKS metodoloģijā, atbilstoši kurai tiek koriģēti arī Latvijas valsts konsolidētā kopbudžeta radītāji, no statistiskās klasifikācijas aspekta katra PPP (t.sk. koncesijas) projekta gadījumā ir svarīgi noskaidrot, kura partnera – publiskā vai privātā – aktīvu bilancē tiks uzskaitīts konkrētais projekts. Ja atbilstoši risku un ieguvumu sadales analīzei tiek novērtēts, ka projekta aktīvi ir jāuzskaita privātā partnera aktīvu bilancē, tad saglabājās partnerības modeļa pamatprincips, kas ļauj sadalīt vispārējās valdības budžeta izdevumus pakāpeniski projekta īstenošanas laika periodā – attiecīgi ikgadējo maksājumu apmērā, ko publiskais partneris maksā privātajam partnerim par sniegtajiem pakalpojumiem (koncesijas gadījumā var tikt paredzēts, ka visi ieņēmumi tiek saņemti no galalietotājiem un tādējādi publiskā partnera maksājumi netiek paredzēti). Savukārt, ja atbilstoši EKS metodoloģiskajam novērtējumam aktīvus ir nepieciešams uzskaitīt publiskā partnera bilancē, tad situācija būtiski mainās, jo šajā gadījumā salīdzinoši nelielā laika posmā, parasti projekta būvniecības gados, tiks koncentrēts viss ieguldīto kapitālo investīciju fiskālās ietekmes apmērs.

Līdz ar to fiskālais risks šādas sadarbības formas gadījumā var īstenoties situācijā, ja atbilstoši EKS metodoloģijai privātais partneris vairs neuzņemas lielāko daļu ar projekta īstenošanu saistītos riskus (t.i. būvniecības, pieejamības un pieprasījuma riskus, kā arī riskus, kas saistīti ar finansēšanu vai iespējamo galvojumu izsniegšanu u.c.) vai arī negūst ar projekta īstenošanu saistītus ieguvumus, nespēj pildīt iepriekš uzņemtās saistības politisko vai ekonomisko apstākļu dēļ, kā arī maksātnešpējas gadījumā. Šajā gadījumā projekta izmaksas var tikt attiecinātas uz vispārējās valdības sektoru, tādējādi būtiski pasliktinot iepriekš plānoto vispārējās valdības budžeta bilanci un parādu.

2009.gada 1.oktobrī stājās spēkā Publiskās un privātās partnerības likums, kas nosaka PPP procesa pamatprincipus. Šī likuma svarīgs elements ir sākotnējā risku vadība, jo tiek izvērtēti projektu finanšu un ekonomiskie aprēķini, kas tiek saskaņoti ar atbildīgajām iestādēm. Vienlaikus uz šī likuma pamata tika izstrādāti MK 2009.gada 20.oktobra noteikumi Nr.1216 „Noteikumi par uzraudzības institūcijas darbību un publiskā partnera vai tā pārstāvja līguma izpildes pārskata sniegšanu”, kas nosaka, ka publiskais partneris vai tā pārstāvis noteiktā termiņā sniedz publiskās un privātās partnerības līguma izpildes pārskatu uzraudzības institūcijai informāciju par projekta ieviešanu, publiskā partnera veiktajiem maksājumiem privātajam partnerim, problēmām projekta ieviešanas laikā. Pēc pārskata saņemšanas uzraudzības institūcija sagatavo atzinumu par konkrēto projektu, izvērtējot veikto būvdarbu vai pakalpojumu atbilstību partnerības iepirkuma un koncesijas līgumam un PPP aktīvu uzskaites nosacījumu ievērošanu, tas ir, vai līgums nerada nevēlamu ietekmi uz vispārējās valdības budžeta bilanci un parādu.

FM 2011.gadā apkopojā informāciju par noslēgtajiem partnerības iepirkumu un koncesiju līgumiem. Lielākā daļa no tiem ir koncesiju līgumi, kuri galvenokārt ir slēgti par sabiedriskā transporta pakalpojumu sniegšanu, tādu pakalpojumu nodrošināšanu kā apsaimniekošana, ēdināšana, siltumapgāde, kā arī ar būvniecību saistītiem pakalpojumiem. Attiecībā uz īstenotajiem koncesiju projektiem, jāņem vērā, ka pirms 2009.gada netika veikta centralizēta līgumu analīze un izpildes uzraudzība, līdz ar to arī nav zināmi noslēgto līgumu specifiskie nosacījumi, pašreizējā situācija un kopējās līgumsummas. Vienlaicīgi informācijas apkopošanas rezultātā tika identificēti, ka no 70 uzskaitītajiem līgumiem, tikai divi bija partnerības iepirkuma līgumi.

Attiecībā uz partnerības iepirkumu un koncesijas projektiem pirms Publiskās un privātās partnerības likuma pieņemšanas pastāvēja nepilnīgs jomas regulējums, kas neļāva efektīvi identificēt, novērtēt un uzskaitīt projektus atbilstoši EKS metodoloģijas izpratnei. Kā rezultātā 2016.gadā pēc ES

statistikas biroja *Eurostat* iniciatīvas tika identificēts viens iepriekš neuzskaitīts PPP projekts, kurš bija attiecināms vispārējās valdības aktīvu bilanci, palielinot 2015.gada budžeta deficītu par 0,3% no IKP.

2016.gadā CSP veica aptauju par līgumiem, kas noslēgti pirms Publiskās un privātās partnerības likuma stāšanās spēkā un atbilstu PPP projektu pazīmēm, lai identificētu potenciāli iepriekš neuzskaitītus PPP projektus (izņemot koncesijas). Šīs aptaujas rezultātā netika iegūta informācija, kas norādītu, ka pastāvētu līdz šim neuzskaitīti partnerības iepirkuma projekti. Tādējādi nav pamata uzskatīt, ka nākotnē varētu tikt atklāts kāds līdz šim neuzskaitīts publiskā partnera aktīvu bilanci attiecināms projekts. Tādējādi iespējams secināt, ka iepriekš neuzskaitītu PPP projektu fiskālā riska iestāšanās varbūtības un ietekmes apmērs ir tuvs nullei.

2021.gada jūlijā tika noslēgts līgums par E67/A7 Rīga-Bauska-Lietuvas robeža (Grenctāle) posma 7,9–25,0 km (Ķekavas apvedceļa) projektēšanu, būvniecību, finansēšanu un uzturēšanu (Ķekavas apvedceļa PPP), kas ir Baltijas valstīs pirmais vērienīgais PPP projekts ceļu būvniecībā. Jāatzīmē, ka pirms līguma parakstīšanas tā projekts tika saskaņots ar ES Statistikas biroju *Eurostat*, nosakot, ka aktīvi ir uzskaitāmi privātā partnera aktīvu bilanci¹². Tādējādi ir novērtēti riski, ka projekts varētu negatīvi ietekmēt turpmāko gadu vispārējās valdības budžeta bilanci un parādu.

Tabulā Nr.13 ir apkopota informācija par divu pašreizējo ārpusbilances PPP projektu maksimālo iespējamo fiskālo ietekmi uz vispārējās valdības budžeta bilanci un valsts parādu, ja tie pilnā apmērā kādā no attiecīgajiem gadiem tiktu uzskaitīti publiskā partnera bilanci. Tomēr, ņemot vērā, ka fiskālā riska iestāšanās tiek novērtēta tuvāk nullei, šim riskam fiskālā nodrošinājuma rezerve netiek veidota.

Tabula Nr.13 Ārpusbilances publisko un privāto partnerību iespējamā ietekme uz vispārējās valdības budžeta bilanci un valsts parādu

PPP projekts	Potenciālā ietekme* (milj. euro)								
	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025
Pirmsskolas izglītības iestāžu būvniecība un apsaimniekošana**	5	5	4	4	3	3	2	2	2
Ķekavas apvedceļa PPP	-	-	-	-	-	83	122	120	120

* Novērtētā ietekme norāda negatīvo fiskālo ietekmi, kas potenciāli rastos, ja projekts pilnā apmērā tiktu attiecināts publiskā partnera bilanci kādā no attiecīgajiem gadiem.

** FM novērtējums.

2.12. ENERĢIJAS PUBLISKAIS TIRGOTĀJS

OIK tiek iekļauta rēķinā, ko klienti maksā par patērēto elektroenerģiju un sistēmas pakalpojumiem. Pienākums iekasēt OIK ieņēmumus no klientiem ir sadales un pārvades sistēmas operatori¹³, kas tālāk šos ieņēmumus pārskaita EPT. Vēsturiski OIK apmēru, kuru maksā gala

¹² *Eurostat* viedoklis, https://ec.europa.eu/eurostat/documents/1015035/12427511/Latvia_2021-advice.pdf/62ad8817-23f0-53c7-ed94-f10a6d83ce86?t=1625821196085

¹³ Atbilstoši MK noteikumiem Nr.262 no 2010.gada 16.marta Noteikumi par elektroenerģijas ražošanu, izmantojot atjaunojamos energoresursus, 29.punktam – “sistēmas operatori uzskaita to sistēmām pieslēgto gala lietotāju – tirgus dalībnieku – elektroenerģijas patēriņam atbilstošo OIK katrā norēķinu periodā, sniedz publiskajam tirgotājam nepieciešamo informāciju norēķinu veikšanai un norēķinās ar publisko tirgotāju par to sistēmām pieslēgto gala lietotāju – tirgus dalībnieku – elektroenerģijas patēriņam atbilstošo komponenti.”

patērētāji, ierobežoja ar atsevišķiem tiesību aktiem, paredzot, ka visu to apjomu, ko nesedz gala lietotāju maksājumi, sedz valsts budžeta līdzfinansējums.

MK 2022.gada 30. augusta sēdē tika izskatīts Ekonomikas ministrijas sagatavotais konceptuālais ziņojums “Kompleksi pasākumi obligātā iepirkuma komponentes problemātikas risināšanai un elektroenerģijas tirgus attīstībai”, un valdība atbalstīja, ka no 2022.gada 1.septembra līdz 2025.gada 31.decembrim OIK vidējā likme tiek noteikta 0 euro/MWh. Vienlaikus MK uzdeva Ekonomikas ministrijai izstrādāt grozījumus Elektroenerģijas tirgus likumā, piedāvājot risinājumu, kura ietvaros obligātā iepirkuma izmaksas gan līdz 2025.gadam, gan turpmāk netiks segtas no Latvijas elektroenerģijas galalietotājiem.

MK 2022.gada 20.decembrī apstiprināja Ekonomikas ministrijas izstrādātos grozījumus Elektroenerģijas tirgus likumā, kas paredz, ka elektroenerģijas lietotājiem turpmāk vairs nebūs jāsedz obligātā iepirkuma izmaksas, t.i. elektroenerģijas rēķinos vairs neparādīsies aile “obligātā iepirkuma komponente”. Šāds risinājums paredzētu, ka EPT darbības nesegtie izdevumi tiktu kompensēti ar valsts budžetā ieskaitāmajām AS “Latvenergo” dividendēm.

Atbilstoši CSP izveidotajam un uzturētajam institucionālo vienību klasifikācijas sarakstam EPT (AS “Latvenergo” meitas sabiedrība) ir klasificēts vispārējās valdības sektorā, turklāt tā administrētās obligātā iepirkuma plūsmas tiek attiecinātas uz vispārējās valdības fiskālajiem rādītājiem. Tādējādi, neskatoties uz obligātā iepirkuma finansēšanas reformu, kas no dotā fiskālā riska izslēdz OIK (t.i. EPT ieņēmumi no elektroenerģijas patērētājiem) svārstību efektu, fiskālais risks saistībā ar EPT citu izdevumu un ieņēmumu novirzēm no plānotā apmērā saglabājas. Tomēr, vienlaicīgi jāatzīmē, ka pēdējos gados (un jo īpaši 2022.gada pirmajā pusgadā saistībā ar augstajām elektroenerģijas cenām *NordPool* biržā) ir ievērojami samazinājies obligātā iepirkuma sistēmas dalībnieku skaits. Saskaņā ar Būvniecības valsts kontroles biroja datiem par obligātā iepirkuma atļauju derīguma termiņiem, OIK atbalstu saņemošo koģenerācijas staciju skaits pakāpeniski samazināsies arī turpmāk, tādējādi ievērojami mazinot obligātā iepirkuma kopējās izmaksas, kā arī salīdzinoši ieņēmumus un šo abu rādītāju starpības svārstību absolūto amplitūdu. Šādu norišu kontekstā paredzama fiskālā riska potenciālās ietekmes būtiska mazināšanās.

Obligātā iepirkuma ieņēmumus un izmaksas var ietekmēt gan elektroenerģijas cena *Nordpool* biržā, elektroenerģijas gala patēriņa izmaiņas, gan arī citi riska faktori, t.sk., bet ne tikai obligātā iepirkuma atļauju turpmāka anulēšana vai atjaunošana pārsūdzības tiesā rezultātā u.c.

Atbilstoši pašreizējam juridiskajam regulējumam risku nav iespējams ierobežot citādi kā veicot stingrāku atbalsta saņēmēju uzraudzību un cenšoties veikt pēc iespējas ticamāku prognozēšanu.

Lai veidotu pēc iespējas ticamākas prognozes par pārējo ar obligātā iepirkuma sistēmu saistīto fiskālo risku ietekmi un šos riskus vadītu, tiek monitorēti un regulāri apzināti riskus ietekmējošie faktori, uzturēta komunikācija ar iesaistītajām pusēm un uzturēti dažādi aprēķinu modeļi, tomēr riska faktoru ietekmes ierobežošana lielā mērā ir ierobežota.

Tabula Nr.14 EPT ietekme uz vispārējās valdības budžeta bilanci (milj. euro)

	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021*
Vispārējās valdības sektora klasificēto komercsabiedrību bilance (izpilde)	-91,9	-113,8	-56,8	18,2	-203,1	-56,6	3,3	7,1	4,2
t.sk. EPT bilance	-	-63,3	-32,8	-1,1	-162,2	+8,9	-24,4	-26,3	+16,7
EPT prognoze	-	-	-	-	-	-	-27,1	-14,1	-24,5
EPT novirzes no prognozēm	-	-	-	-	-	-	+2,7	-12,2	+41,2

* Atbilstoši 2022.gada oktobra notifikācijas datiem.

Tikai no 2018.gada EPT ir iekļauts vispārējās valdības sektorā un tikai no šī brīža publisko finanšu aspektā nozīmi iegūst EPT prognozētās un faktiskās bilances atšķirības. Lai gan pašreizējā laika rinda ir salīdzinoši īsa, lai varētu izdarīt pamatotus secinājumus par minētā riska iestāšanos turpmākajos gados, jo īpaši ņemot vērā OIK finansēšanas reformu, pieejamie trīs gadu novērojumi par EPT novirzēm no prognozēm ļauj izvirzīt hipotēzi, ka risks pēc savas būtības ir simetriska rakstura. Šāds secinājums sakrīt ar iepriekšējās deklarācijās izvirzīto apgalvojumu, ka fiskālajam riskam būtu jābūt simetriskam, jo ilgtermiņā cenu un elektroenerģijas lietotāju skaita prognozēm būtu jāģenerē simetriskas novirzes.

Vienlaicīgi deklarācijas ietvaros ir jāaplūko izmaiņas, kas obligātā iepirkuma kontekstā varētu notikt saistībā ar atbalsta turpmāko uzskaiti AS “Latvenergo” TEC-1 un TEC-2.

2017.gadā saskaņā ar MK noteikumiem Nr.221 AS “Latvenergo” pieteicās uz vienreizēju maksājumu, kas sastāv no diskontētām trim ceturtdaļām no atlikušajā atbalsta periodā saņemamās garantētās maksas par koģenerācijas elektrostacijā uzstādīto elektrisko jaudu (šīs deklarācijas apakšsadaļas ietvaros turpmāk – vienreizējs maksājums). Saskaņā ar MK noteikumiem Nr.221 vienreizējo maksājumu veido divas daļas, par kuru apmēru lemj MK. Pirmā daļa, kas nepārsniedz vienu trešdaļu no kopējā apmēra, tiek izmaksāta komersantam kā kompensācija izmaksas gadā (t.i. “beznosacījuma daļa”) un komersanta grāmatvedības dokumentos ir grāmatojama kā attiecīgā gada ieņēmumi. Atlikusī daļa tiek izmaksāta kā avansa maksājums un komersanta grāmatvedībā ir atzīstama kā ieņēmumi proporcionāli saistību izpildei līdz atbalsta perioda beigām. Avansa maksājuma amortizācija veido ikgadēju ietekmi uz vispārējās valdības budžeta izdevumiem 24 milj. *euro* apmērā (pirms 2018.gada avansa samazinājuma darījuma – 28,6 milj. *euro*), bet AS “Latvenergo” savā grāmatvedības uzskaitē tos atzīst par ikgadējiem ieņēmumiem.

Savukārt nākamajā gadā pēc vienreizējā maksājuma darījuma īstenošanas, MK pieņēma lēmumu, ka 2018.gadā izdevumos jāattiecinā papildu avanss 51,7 milj. *euro* apmērā, proporcionāli šādā apmērā samazinot atlikušā avansa daļu līdz atbalsta perioda beigām (t.i. izmaksātā avansa, kuram ir noteikta nākotnes nosacījumu izpilde, daļas pārvēršana par beznosacījuma kompensāciju AS “Latvenergo” (proportionāli samazinot avansu par laika posmu no 2019.gada 1.janvāra līdz 2028.gada 23.septembrim)).

Kopš 2018.gada darījuma starp CSP un *Eurostat* notiek diskusijas par obligātā iepirkuma ietvaros īstenoto darījumu uzskaiti un paredzams, ka 2023.gada sākumā *Eurostat* varētu formulēt oficiālo viedokli par minēto darījumu uzskaiti. Izmaiņu gadījumā ikgadējā vienreizējā maksājuma amortizējamā avansa daļa pesimistiskā scenārija gadījumā varētu pieaugt par 18,3 milj. *euro* līdz atbalsta perioda beigām. Vienlaicīgi izmaiņas var skart AS “Latvenergo” superdividenžu aprēķina algoritmu.

Ņemot vērā, ka pastāv nenoteiktība par *Eurostat* oficiālo viedokli un tā ietekmi uz shēmas uzskaiti un ka obligātā iepirkuma ietvaros notiek pozitīvas norises, kas 2021.gadā nodrošināja būtiski labāku darbības izpildi, kā arī ievērojot AS “Latvenergo” darbības rezultātus par 2022.gada 9 mēnešiem (kas samazina superdividendes iestāšanās risku) un kopējo secinājumu par riska simetriskumu, dotajam riskam fiskālās nodrošinājumu rezerve netiek veidota.

2.13. FINANŠU SEKTORS

Globālā finanšu krīze būtiski ietekmēja ES finanšu sistēmas stabilitāti un uzticēšanos tai, kā arī parādīja šādu notikumu negatīvos pārnese efektus uz publiskajām finansēm, kā rezultātā vairākām ES dalībvalstīm, tai skaitā Latvijai nācās lūgt finansiālo palīdzību starptautiskajiem partneriem.

Lai mazinātu iespējamu līdzīgu notikumu atkārtāšanos nākotnē, bija nepieciešams veikt būtiskus ES līmeņa uzlabojumus banku darbības regulējumā un uzraudzībā, kā arī mazināt banku sektora un publiskā sektora savstarpējo atkarību.

Tādejādi ES līmenī ir izveidota Banku savienība – uzraudzības un noregulējuma sistēma ar mērķi nodrošināt, ka banku sektors ir drošs un ka kredītiestādes tiek noregulētas, neizmantojot nodokļu maksātāju naudu un radot pēc iespējas mazāku negatīvo ietekmi uz ekonomiku.

Viens no Banku savienības veidojošajiem elementiem ir **Vienotais noregulējuma mehānisms**, kas sastāv no Vienotā noregulējuma valdes un Vienotā noregulējuma fonda. Vienotā noregulējuma fonda mērķis ir nodrošināt papildu atbalstu finansiālās problēmās nonākušu banku reorganizācijai un plānveida noregulējumam, kad banku akcionāru un kreditoru dzēsto prasījumu apmērs nav pietiekams, lai novērstu tās maksātnespēju. Vienotais noregulējuma fonds ir izveidots un tā darbība pilnā apmērā notiks pēc pārejas perioda beigām. Pārejas perioda beigās tam ir jāsasniedz vismaz 1% no visu kredītiestāžu segto noguldījumu summas, t.i. vairāk kā 60 mljrd. *euro*. Lai izvairītos no situācijas, kad kredītiestādes noregulējumam ir nepieciešami līdzekļi no Vienotā noregulējuma fonda, bet iemaksātie līdzekļi nav pietiekami, ir izveidots pagaidu mehānisms – aizdevums Vienotā noregulējuma valdei no valsts budžeta līdzekļiem. Līdz ar to, gadījumā, ja kāda no Latvijas būtiskajām kredītiestādēm nonāks finansiālās grūtībās un Vienotā noregulējuma valde lems, ka šai kredītiestādei ir jāpiemēro noregulējums, bet Vienotajā noregulējuma fondā nebūs pietiekami līdzekļi, tad iztrūkstošo finansējumu Vienotajai noregulējuma valdei aizdos Latvijas Republika. Vienotais noregulējuma fonds tam aizdos līdzekļus atmaksās, līdz ar to šis aizdevums būs fiskāli neitrāls.

Papildus tiek izveidots pastāvīgs mehānisms situācijai, kad Fondā iemaksātie līdzekļi nav pietiekami viena vai vairāku noregulējumu veikšanai – publiskā atbalsta instruments. 2018.gadā *Euro* samita sanāksmēs tika panākta vienošanās, ka publiskā atbalsta sniedzējs ir Eiropas Stabilitātes mehānisms, sniedzot rekurentu¹⁴ kredītlīniju Vienotajam noregulējuma fondam. Savukārt *Euro* grupas iekļaujošā formātā 2020.gada 30.novembra sanāksmes laikā finanšu ministri vienojās par kopīgā atbalsta mehānisma agrīno ieviešanu ne vēlāk kā līdz 2022.gada sākumam. Tomēr deklarācijas izstrādes laikā tas nebija noticis, jo viena valsts nebija noslēgusi līgumu ratifikācijas procesu.

Sākot ar šo deklarāciju finanšu sektora fiskālais risks tiek pārklasificēts uz kvantificējamo risku kategoriju. Tomēr, ņemot vērā, ka Banku savienība ir izveidota ar mērķi mazināt risku, ka banku noregulēšanai būs jāizmanto publiskais finansējums, ar finanšu sektoru saistītie fiskālie riski ir vērtējami kā zemi un līdz ar to pašlaik nav pamata tiem veidot fiskālo nodrošinājuma rezervi.

Kā atsevišķs finanšu sektora elements, kas var veidot fiskālo riskus, ir nodalāms NGF.

NGF ir izveidots un darbojas, pamatojoties uz NGL. NGL stājās spēkā 1998.gada 1.oktobrī un atbilstoši tam jebkuram Latvijas banku un krājaizdevumu sabiedrību klientam tiek nodrošināta atlīdzības izmaksa par visu veidu noguldījumiem visās valūtās līdz 100 000 *euro* katrā bankā vai krājaizdevumu sabiedrībā, ja ir iestājusies šo līdzekļu nepieejamība. Līdzekļu nepieejamība iestājas gadījumos, kad noguldījumu garantiju sistēmas dalībnieks nespēj klientam izmaksāt viņa noguldījumu un FKTK¹⁵ noguldījumu piesaistītājam anulējusi licenci vai tiesa pasludinājusi to par maksātnespējīgu, vai citā gadījumā, kad FKTK ir konstatējusi, ka noguldījumu piesaistītājs nespēj izmaksāt noguldītājam noguldījumu, un pieņēmusi lēmumu par noguldījumu nepieejamības iestāšanos.

2017.gadā saistībā ar metodoloģiskajām izmaiņām CSP, pamatojoties uz ES statistikas biroja *Eurostat* ieteikumu, attiecināja NGF darbības plūsmas uz vispārējās valdības sektoru. Izmaiņu rezultātā NGF saņemtie ikgadējie maksājumi no noguldītāju piesaistītāju (t.i. banku un krājaizdevumu sabiedrību) maksājumiem un līdzekļu pārvaldīšanā gūtajiem ienākumiem tiek uzskaitīti kā vispārējās valdības ieņēmumi. Savukārt gadījumos, kuros NGF atzīst neatgūstamās prasības, par attiecīgo summu tiek uzskaitīti vispārējās valdības izdevumi. Tā, piemēram, 2011.gadā saistībā ar Latvijas Krājbankas maksātnespēju un sekojošo likvidāciju ir atzīti neatgūstamie līdzekļi, kas būtiski pasliktināja attiecīgā gada vispārējās valdības budžeta bilanci (sk. tabulu Nr.15).

Savukārt pēdējais šāds gadījums, kad tika atzīti neatgūstami līdzekļi, notika saistībā ar AS "PNB Banka".

2019.gada 16.augustā FKTK padome ar lēmumu Nr.134 konstatēja AS "PNB Banka" noguldījumu nepieejamības iestāšanos. 2021.gada beigās NGF kreditora prasījums pret likvidējamo AS "PNB Banka" bija 262 164 934 *euro* apmērā saistībā ar garantētās atlīdzības izmaksu atbilstoši NGL. Līdz 2021. gada beigām likvidējamās AS "PNB Banka" administrators NGF šo prasījumu bija

¹⁴ atjaunojamā kredītlīnija.

¹⁵ No 2023.gada FKTK ir integrēta Latvijas Bankas struktūrā, kā rezultātā finanšu un kapitāla tirgus uzraudzība un finanšu sektora noregulējums, kā arī finanšu sektora klientu aizsardzība būs Latvijas Bankas uzdevumi.

dzēsis 120 000 000 *euro* apmērā, veidojot nedzēstu prasību 142 164 934 *euro* apmērā. FKTK kā NGF pārvaldītāja 2021.gadā pieņēma lēmumu veidot uzkrājumus par neatgūstamo prasības daļu par izmaksātajām garantētajām atlīdzībām AS "PNB Banka" noguldītājiem. FKTK atbilstoši tās rīcībā esošajai informācijai novērtēja prasību pret AS "PNB Banka" par izmaksātajām garantētajām atlīdzībām atgūstamo vērtību un noteica uzkrājumu 66,5 milj. *euro* apmērā, kas attiecīgi pasliktināja 2021.gada vispārējās valdības budžeta bilanci.

2022.gada 12.decembrī FKTK padome ārkārtas sēdē pieņēma lēmumu apturēt finanšu pakalpojumu sniegšanu *Baltic International Bank SE*. FKTK atzina *Baltic International Bank SE* par tādu finanšu iestādi, kas ir nonākusi vai nonāks finanšu grūtībās (angļu valodā – *failing or likely to fail*) un nolēma neveikt *Baltic International Bank SE* neregulējumu, proti, neīstenot pasākumus bankas darbības stabilizēšanai. Līdz ar to no 2022.gada 22.decembra garantētā atlīdzība noguldītājiem tiek izmaksāta no NGF līdzekļiem, un plānotais atlīdzību kopapjoms veido 43,7 milj. *euro*. Deklarācijas izstrādes laikā nav saņemta informācija par iespējamu līdzekļu neatgūstamību, un šāda gadījuma iestāšanās varbūtība tiek vērtētā tuvu nullei.

Nepieciešamību veikt garantētās izmaksas no NGF, kā arī prasību par izmaksām neatgūstamību, nav iespējams savlaicīgi prognozēt – ne to iestāšanās varbūtību, ne fiskālo ietekmi – šādi gadījumi notiek reti un pēc savas dabas tie ir vienreizēji neparedzami notikumi, kuru iestāšanās varbūtība un ietekmes apmērs Latvijā saistībā ar finanšu sektora sakārtošanos un makroprudenciālā ietvara uzlabojumiem ir būtiski samazināts. Tādējādi nav pamatoti šādam riskam veidot fiskālā nodrošinājuma rezervi. Vienlaicīgi gadījumos, kad iestājas noguldījumu nepieejamība un tiek izmaksāti līdzekļi no NGF, fiskālo risku vadības ietvaros būtu jāveic padziļināta analīze par potenciālajiem riskiem un to mazināšanas pasākumiem, ņemot vērā pieredzi, kas gūta no iepriekšējiem garantēto atlīdzību izmaksu gadījumiem.

Vienlaicīgi jāatzīmē, ka līdzekļu nepietiekamības gadījumā NGF garantēto atlīdzību izmaksām saskaņā ar NGL Latvijas Banka var aizņemties Latvijas, ES vai ārvalstu finanšu tirgos vai no citas dalībvalsts NGF. Ja līdzekļus nav iespējams piesaistīt, tad aizdevumu pēc Latvijas Bankas pieprasījuma nodrošina kredītiestādes, kas ir NGF dalībnieces. Savukārt, ja, veicot minētās darbības, līdzekļus nav izdevies piesaistīt, tad nepieciešamo finansējumu piešķir apropriācijas kārtībā vai aizdevuma veidā no valsts budžeta līdzekļiem. Deklarācijas izstrādes brīdī NGF bija pieejami līdzekļi visu aktuālo izmaksu gadījumiem, kā arī pastāvēja nozīmīga finanšu rezerve¹⁶.

Papildus iepriekš minētajam riskam, fiskālais risks var rasties no faktisko NGF ieņēmumu novirzēm no to plānotajām vērtībām. Tā kā fiskālajās prognozēs NGF plūsmas tiek integrētas tikai no 2018.gada datu laika rinda nav pietiekami reprezentatīva, lai varētu izdarīt pārliecinošus secinājumus par to¹⁷. Vienlaicīgi faktisko ieņēmumu novirzēm no to prognozētajām vērtībām vajadzētu uzrādīti simetriskuma principu līdzvērtīgi kā tas ir citu fiskālo risku gadījumā. Ievērojot minēto, riskus, kas saistīti ar NGF ir jāturpina padziļināti analizēt, bet tam pašreiz netiek veidota fiskālā nodrošinājuma rezerve.

Tabula Nr.15 NGF ietekme uz vispārējās valdības budžeta bilanci, milj. *euro*

	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Ietekme	25,6	29,9	29,5	35,2	-132,8	40,5	31,7

	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Ietekme	34,5	27,5	15,6	16,7	14,1	13,5	18,3	-47,3
Prognoze	-	-	-	-	16,0	15,5	18,9	16,9

¹⁶ Informācija par NGF bilanci un pieejamajiem resursiem ir pieejama Latvijas Bankas tīmekļa vietnē -

<https://www.bank.lv/darbibas-jomas/klientu-aizsardziba/kompensaciju-izmaksas-sistemas/noguldijumu-garantiju-fonds>

¹⁷ Prognozes par NGF ieņēmumiem vidējā termiņā: 19,8 milj. *euro* 2022.gadā, 21,4 milj. *euro* 2023.gadā, 22,5 milj. *euro* 2024.gadā un 23,6 milj. *euro* 2025.gadā.

Novirze	-	-	-	-	-1,9	-2,0	-0,6	+2,3¹⁸
----------------	---	---	---	---	-------------	-------------	-------------	--------------------------

¹⁸ Konsekventai riska novērtēšanai tiek neutralizēts AS "PNB Banka" izveidoto uzkrājumu efekts, kā rezultātā iņēmumu ietekme (fakts) bija 19,2 milj. *euro*.

3. NEKVANTIFICĒJAMIE FISKĀLIE RISKI

3.1. STARPTAUTISKO TIESU UN SATVERSMES TIESAS SPRIEDUMU IZPILDE

Fiskālā riska avots šajā gadījumā ir tiesas procesa rezultāts, kas ir saistīts ar valsts budžeta izdevumu pieaugumu un līdz ar to pasliktina vispārējās valdības budžeta bilanci. Tomēr vēsturiskā pieredze liecina, ka atsevišķos gadījumos EK šos izdevumus uzskata par vienreizējiem pasākumiem, kas līdz ar to ietekmē vispārējās valdības nominālo budžeta bilanci, bet neietekmē vispārējās valdības strukturālo budžeta bilanci. Tiesvedības procesi skar atšķirīgus jautājumus, tāpēc to vienota uzskaitē ir grūti īstenojama. Vienlaikus šim specifisko risku kopumam nevar novērtēt iestāšanās varbūtību un fiskālo ietekmi, to var mēģināt novērtēt tikai atsevišķiem tiesvedības procesiem.

Saistībā ar tiesvedībām **ES Tiesā** norādāms, ka ES Tiesa var pieņemt divu veidu spriedumus, t.i., vienā gadījumā ES Tiesa ar pirmo spriedumu paredz finansiālas sankcijas. Tas tā ir gadījumā, ja laicīgi nav pārņemta ES direktīva. Savukārt otrajā gadījumā ES Tiesa pieņem spriedumu, ar kuru tiek konstatēts pārkāpums (strīds pēc būtības – LV nacionālā normatīvā regulējuma atbilstību ES tiesībām) un tikai tad, ja šis spriedums, ar kuru konstatēts pārkāpums, netiek novērsts, ES Tiesa pieņem otru spriedumu, ar kuru nosaka finansiālas sankcijas.

Tieslietu ministrija par visām pārkāpuma procedūrām, iespējamām tiesvedībām un to sekām informē MK – atbilstoši MK 2011.gada 12.jūlija noteikumu Nr.550 „Noteikumi par institūciju sadarbību Līguma par ES darbību pārkāpuma procedūras ietvaros un pirms pārkāpuma procedūras ierosināšanas” 6.2.apakšpunktā noteiktajam šādu informāciju Tieslietu ministrija iesniedz MK divas reizes gadā. 2021.gada 25.februārī MK tika izskatīts informatīvais ziņojums "Par Latvijas kā Eiropas Savienības dalībvalsts saistību izpildi līdz 2022.gada 31.oktobrim un par ierosinātajām (turpinātajām) pārkāpuma procedūru lietām pret Latviju laika periodā līdz 2022.gada 30.aprīlim", kurā ir izvērtēta analīze par pārkāpuma procedūrām, kas ierosinātas pret Latviju un norādīti riski iespējamībai atsevišķām pārkāpuma procedūrām turpināties tiesvedības stadijā ES Tiesā.

Eiropas Cilvēktiesību tiesa ir starptautiska tiesa, kas skata fizisku vai juridisku personu vai, atsevišķos gadījumos, valstu iesniegumus, ja valsts ir pārkāpusi Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvību konvencijā noteiktās tiesības. Latvijā Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvību konvencija ir spēkā kopš 1997.gada 27.jūnija. Zemāk tabulā ir apkopots piešķirtais finansējums Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedumu izpildei laika periodā no 2006. līdz 2022.gadam, kas norāda, ka piešķirtā finansējuma apjoms tiesas spriedumu izpildei pa gadiem ir atšķirīgs. Finansējums tiesu spriedumu izpildei tiek piešķirts no ieplānotā finansējuma budžeta programmā "Līdzekļi neparedzētiem gadījumiem", kas nepasliktina vispārējās valdības budžeta bilanci.

Tabula Nr.16 Piešķirtais finansējums Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedumu izpildei 2006. – 2022.gadā, euro

Gads	Piešķirtais finansējums	Tiesas spriedumu skaits*
2006	25 418	5
2007	45 991	7
2008	42 798	16
2009	91 512	13
2010	56 961	10
2011	102 181	10
2012	48 006	6
2013	112 513	15
2014	1 306 073	13
2015	93 597	14
2016	34 246	9
2017	147 184	13
2018	15 910	3
2019	9 763	3

2020	20 504	6
2021	17 532	4
2022	44 563	3

* Tiesas spriedumu skaits var atšķirties no rīkojumu skaita, jo dažos rīkojumos iekļauti va irāki pieprasījumi

Satversmes tiesa ir neatkarīga tiesu varas institūcija, kas izskata lietas par likumu un citu normatīvo aktu atbilstību Satversmei, kā arī citas ar likumu tās kompetencē nodotās lietas. Satversmes tiesas spriedumam, ar kuru tiek atzīta par spēkā neesošu tiesību norma vai tiesību akts, var būt ietekme uz budžetu, ja grozījumi tiesību aktos ietekmē kādas grupas tiesību apjomu, ko tās var saņemt no valsts. Satversmes tiesas praksē daudzkārt bija princips, ka attiecībā uz pieteicēju prettiesiskā tiesību norma tiek atzīta par spēkā neesošu ar atpakaļejošu datumu (tātad uz pieteicēju prettiesiskā norma nav piemērojama), tajā pašā laikā attiecībā uz citām personām tiesību norma var tikt atzīta par spēkā neesošu gan no sprieduma spēkā stāšanās, gan ar atpakaļejošu datumu vai no kāda cita tiesas noteikta datuma nākotnē, vadoties no lietas materiāliem. Piemēram, Satversmes tiesa 2010.gadā atzina Prokuroru izdienas pensiju likuma pārejas noteikumu 8.punktu¹⁹ par neatbilstošu Satversmei un spēkā neesošu no pieņemšanas brīža. Vienlaikus Satversmes tiesa nolēma, ka jāizstrādā kārtība, kādā atlīdzināmi ieturējumi, kas veikti, pamatojoties uz normatīvā akta 8.punktu, jo tūlītēja sprieduma izpilde varētu radīt nelabvēlīgas sekas visai sabiedrībai. Ja Satversmes tiesa neizlemtu ar šā sprieduma izpildi saistītos jautājumus, proti, nenoteiktu brīdi, kad apstrīdētā norma zaudēs savu spēku, tad veidotos tāda situācija, kas varētu apdraudēt valsts budžeta stabilitāti, turklāt rastos neskaidrība par to, kad tieši uzsākama, cik ilgi un kādā kārtībā veicama uz apstrīdētās normas pamata ieturētās pensijas daļas izmaksāšana.

Līdz ar to Satversmes tiesa, pieņemot spriedumu, apzinās un vērtē, ka tiesību normas atzīšana par spēkā neesošu rada ietekmi uz budžetu, sabiedrību un administratīvajām procedūrām, tāpēc spriedumā arī norāda „pāreju” uz jauno regulējumu. Zemāk tabulā ir apkopots piešķirtais finansējums no budžeta programmas “Līdzekļi neparedzētiem gadījumiem” Satversmes tiesas spriedumu izpildei, kas norāda, ka 10 gadu laikā tikai atsevišķos gados ir bijuši tiesas spriedumu izpildes gadījumi. Ja fiskālā ietekme ir neliela, finansējums tiesu spriedumu izpildei tiek piešķirts no budžeta programmas "Līdzekļi neparedzētiem gadījumiem", kas nepasliktina vispārējās valdības budžeta bilanci. Pēdējo reizi šāda nepieciešamība bija 2012.gadā. Šajā gadījumā tas nav uzskatāms par fiskālo risku šīs deklarācijas izpratnē.

Tabula Nr.17 Piešķirtais finansējums Satversmes tiesu spriedumu izpildei, euro

Gads	Piešķirtais finansējums	Tiesas spriedumu skaits
2006	227 372	1
2009	3 780 529	2
2010	565 954	3
2012	44 618	1

Fiskālais risks ir saistīts ar tādiem Satversmes tiesas spriedumiem, kam ir būtiska fiskālā ietekme un to nevar segt no budžeta programmas "Līdzekļi neparedzētiem gadījumiem". Tomēr, kā tika atzīmēts iepriekš, parasti Satversmes tiesa dod iespēju valstij sagatavoties papildu izdevumu nodrošināšanai. Tādā gadījumā tos iespējams plānot nākamajā budžeta ietvarā. Piemēram, 2021., 2022. un 2023.gadam tika ieplānots finansējums Satversmes tiesas spriedumu izpildei labklājības jomā. Arī šajā gadījumā tas nav fiskālais risks. Fiskālais risks būtu vienīgi tajā gadījumā, ja Satversmes tiesas spriedums izraisītu nekavējošu nepieciešamību segt fiskāli nozīmīgus izdevumus. Pašlaik nav identificēti gadījumi, kur šāds fiskālais risks būtu realizējams.

¹⁹ "No 2009.gada 1. jūlija līdz 2012.gada 31 decembrim izdienas pensijas saņēmējam, kurš 2009.gada 1 jūlijā ir obligāti sociāli apdrošinātā persona (darba ņēmējs vai pašnodarbinātais), izdienas pensiju pārreķina un samazina par 70% no aprēķinātā izdienas pensijas apmēra. Izdienas pensijas apmērs atjaunojams ar tā mēneša pirmo datumu, kas seko mēnesim, kurā zaudēts obligāti sociāli apdrošinātās personas statuss."

Kopumā fiskālajam riskam par starptautisko tiesu un Satversmes tiesas spriedumu izpildi papildu nepieciešamo pasākumu ietvaros fiskālā riska seku mazināšanai ir svarīgi veikt savlaicīgu analīzi par tiesvedībām, vērtējot valstij nelabvēlīga lēmuma iespējamību un fiskālo ietekmi.

3.2. FISKĀLIE RISKI SAISTĪBĀ AR VALSTS LĪDZDALĪBU AIRBALTIC

airBaltic galvenā akcionāre ir Latvijas valsts ar 97,97% akciju, bet citiem akcionāriem pieder 2,03%. 2020.gada sākumā līdz lēmumu par pamatkapitāla palielināšanu pieņemšanai airBaltic Latvijas valstij piederēja 80,05% akciju. Valsts turpina būt galvenais airBaltic akcionārs, lai nodrošinātu tautsaimniecībai nozīmīgās aviokompānijas turpmāku attīstību, kura tiek īstenota saskaņā ar airBaltic biznesa plānu. airBaltic ir iesaistīts aviācijas nozares politikas īstenošanā, nodrošina savienojamību starp Baltijas valstīm un pasauli, kā arī sniedz pozitīvu ieguldījumu ekonomikā.

Aviosabiedrības darbības turpināšanai vēsturiski valsts ir sniegusi būtisku finansiālu atbalstu ieguldījumu pamatkapitālā un aizdevumu formā. Ņemot vērā, ka aviosabiedrība ir nozīmīgs uzņēmums Latvijas ekonomikā, apstiprinātie lēmumi par finanšu atbalstu ir bijuši pieņemti, lai risinātu noteikta perioda izaicinājumus, kad privātie investori visticamāk būtu spiesti pieņemt atšķirīgus lēmumus.

Ņemot vērā iepriekš minēto, pastāv divas iespējas, kā uzskaitīt vispārējās valdības sektora institūciju ieguldījumus publisko kapitālsabiedrību pamatkapitālā atbilstoši EKS metodoloģijai, kas savukārt izšķir šī ieguldījuma ietekmi uz vispārējās valdības sektora fiskālajiem rādītājiem. Gadījumos, kad valsts vai pašvaldības mērķis ieguldījuma veikšanai ir līdzīgs privātā investora motivācijai, proti, ieguldīt līdzekļus un saņemt par tiem līdzvērtīgus finanšu aktīvus, kas nākotnē ar zināmu varbūtību nodrošina riskam atbilstošu atdevi (dividenžu, procenta ieņēmumu vai kapitāla pieauguma veidā), tad kapitāla palielināšana var tikt uzskaitīta par finanšu darījumu, kam nav negatīvas ietekmes uz vispārējās valdības budžeta bilanci (t.i. ieguldījums netiek atzīts par izdevumiem). Savukārt, ja valsts motivācija, veicot ieguldījumu ir pamatota ar citiem argumentiem (pamatā publisko mērķu sasniegšanu), kas nenodrošina ne vien pienācīgu atdevi pret uzņemto risku, bet bieži vien nespēj pat garantēt ieguldītā kapitāla vērtības saglabāšanu, tad ieguldījums tiek uzskaitīts kā izdevumi, pasliktinot budžeta bilanci.

Tabula Nr.18 Ietekme uz vispārējās valdības budžeta bilanci no ieguldījumiem airBaltic (2010.-2022.gads), milj. euro

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016-2019	2020	2021	2022
Ietekme	22,1	81,9	12,8	14,2	9,1	9,0	-*	250,0	45,0	45,0

* - valsts ieguldījums 80 milj. euro 2016.gadā uzskaitīts kā finanšu darījums.

Apskatot datus par ieguldījumu airBaltic uzskaiti (sk. tabulu Nr.18), redzams, ka valsts atbalsts ir ticis norakstīts izdevumos, izņemot laika periodā no 2016. līdz 2019.gadam. Jāatzīmē, ka 2016.gadā tika īstenota airBaltic pamatkapitāla palielināšana, kurā valsts nodrošināja 80 milj. euro. Ņemot vērā, ka minētājā darījumā tika piesaistīts privātais investors uz vienlīdzīgiem nosacījumi ar valsti, norādot uz privātā investora principa ievērošanu kā aprakstīts šīs deklarācijas apakšsadaļas sākumā, ieguldījums tika atzīts kā finanšu darījums. Turpmākie ieguldījumi 2020.-2022.gadā ir saistīti ar Covid-19 pandēmijas izraisītajām sekām uz pasaules ekonomiku un jo īpaši avio nozari. Aviokompānijas visā pasaulē saskarās ar nepieciešamību piesaistīt papildu finanšu resursus, lai varētu pārciest pandēmijas negatīvās sekas uz to darbību. Attiecīgi arī Latvijā tika izlemts sniegt krīzes pārvarēšanas finanšu atbalstu, lai nodrošinātu airBaltic dzīvotspēju²⁰.

Pamatojoties uz EK lēmumu par rekapitalizācijas rezultātā iegūtās Covid-19 valsts līdzdalības izbeigšanu, 2021.gada 11.februārī MK pieņēma zināšanai informatīvo ziņojumu "Par stratēģiju

²⁰ Ar Valsts kontroles revīzijas rezultātiem par Saiksmes ministrijas ieguldīto līdzekļu pamatotību un faktisko izlietojumu iespējams iepazīties, atverot elektronisko adresi: [Ieguldījumi Saiksmes ministrijas aviācijas nozares kapitālsabiedrībās Covid-19 krīzes seku mazināšanai \(lrvk.gov.lv\)](https://www.lrvk.gov.lv)

airBaltic rekapitalizācijas rezultātā iegūtās valsts līdzdalības izbeigšanai”, kas paredz starptautiskas investīciju bankas piesaisti ar mērķi atbalstīt airBaltic sagatavošanu sākotnējā publiskā piedāvājuma procesam, kā arī indikatīvais laika grafiks šī procesa uzsākšanai. Izskatot minēto informatīvo ziņojumu, tika pieņemts lēmums par regulāru MK informēšanu par procesa virzību un airBaltic situāciju.

Deklarācijas sagatavošanas laikā nav pieejama informācija, kas norādītu uz nepieciešamību sniegt turpmāku valsts atbalstu, lai nodrošinātu airBaltic darbību un maksātspēju. Tomēr, ņemot vērā pastāvošo lielo nenoteiktību saistībā ar ģeopolitiskās situācijas attīstību vai iespējamām epidemioloģiskajiem notikumiem, nepieciešamību veikt turpmākus valsts ieguldījumus kapitālsabiedrībā nevar izslēgt. Vienlaicīgi šādu ieguldījumu apmēru un to iestāšanās varbūtību nav iespējams noteikt ar pietiekamu precizitāti, kā rezultātā dotais risks ir atzīstams par nekvantificējamu un tam netiek veidota fiskālā nodrošinājuma rezerve.

4. EKONOMIKAS ŠOKU TRANSMISIJAS KANĀLI UZ VALSTS FISKĀLAJIEM RĀDĪTĀJIEM UN PARĀDA ILGTSPĒJA

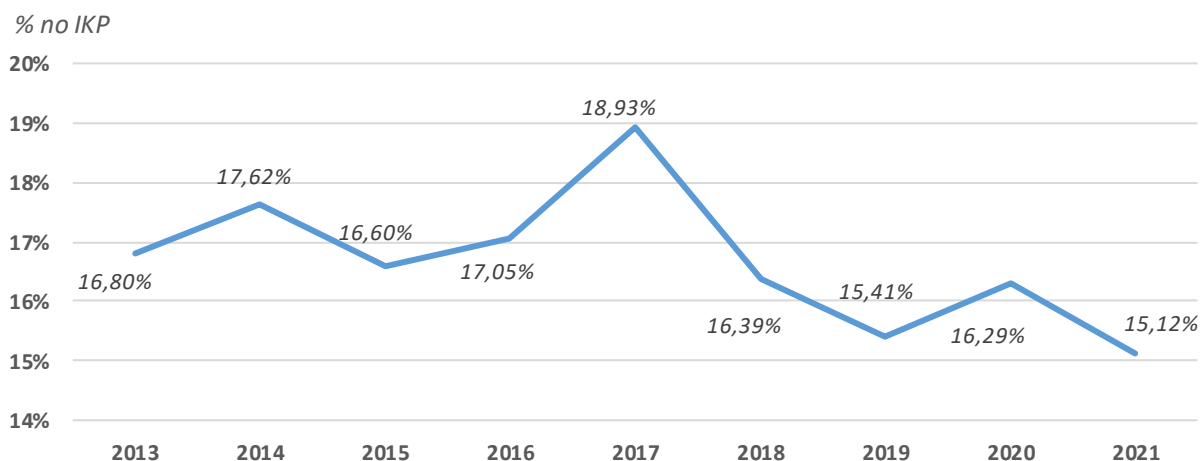
Ekonomikas šoku izraisītā negatīvā ietekme uz fiskālajiem rādītājiem, ja tie ir prognozēti un ņemti vērā izstrādājot attiecīgā gada valsts budžetu, nav fiskālais risks. Fiskālais risks nav arī ekonomikas šoka izraisītā negatīvā ietekme uz fiskālajiem rādītājiem, ja tā nav prognozēta, bet ir aktivizēta FDL 12.pantā noteiktā izņēmuma klauzula (šajā gadījumā fiskālo rādītāju noteiktās vērtības nav saistošas). Tomēr ekonomikas šoki izraisa būtisku negatīvu ietekmi uz valsts fiskālajiem rādītājiem un optimālai fiskālai politikai būtu šī ietekme, kur iespējams, jāmazina. Valsts publisko finanšu sistēma būtu jāveido pēc iespējas noturīgāku pret ekonomikas šokiem. Tāpēc, lai arī šie aspekti nav tieši saistīti ar fiskālajiem riskiem tajā nozīmē, kā tas noteikts valsts fiskālās disciplīnas tiesiskajā regulējumā, deklarācijā tiek iekļauta arī informācija par to, kā ekonomikas šoki var ietekmēt fiskālos rādītājus (transmisijas kanāli). Šajā deklarācijā ir iekļauta informācija par valsts ekspozīciju uz komercsabiedrībām, garantiju ekspozīciju un ekonomikas šoku ietekmi uz valsts parādu. Atsevišķi tiek skatīta arī ilgtermiņa parāda ilgtspēja, kas nav fiskālais risks šīs deklarācijas izpratnē, taču parāda ilgtspējai ir būtiska ietekme uz publisko finanšu stabilitāti.

4.1. VALSTS KAPITĀLSABIEDRĪBAS, KURAS NAV PIEKLASIFICĒTAS S.13 SEKTORAM

Covid-19 pandēmija un Krievijas uzsāktā kara pret Ukrainu sekas atkārtoti iezīmēja tendenci, kas netika novērota gandrīz dekādi kopš globālās finanšu un ekonomiskās krīzes – līdztekus atbalsta pasākumiem finanšu instrumentu formā, būtisks atbalsts publiskā sektora uzņēmumiem tika sniegts tās re-kapitalizējot vai sniedzot budžeta dotācijas, lai sekmētu biznesa saglabāšanu, likviditātes nodrošināšanu un ļautu kompānijām turpināt saistību izpildi pret kreditoriem. Šāda situācija ES, ņemot vērā stingros valsts atbalsta nosacījumus, ir izņēmuma gadījums un pamatā tika pieļauts balstoties uz pagaidu regulējumu valsts atbalsta pasākumiem.

Tabula Nr.19 Valsts sniegtais atbalsts publiskā sektora komercsabiedrībām 2020.-2022.gadā, milj. euro (ieguldījums kapitālā/dotācija)

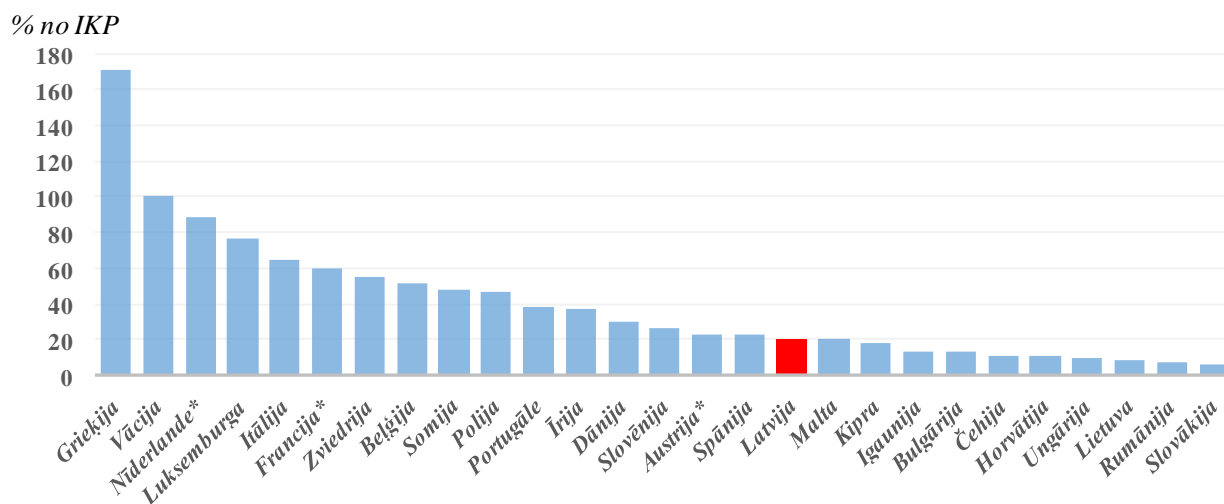
	2020	2021	2022
AS "Air Baltic Corporation"	250,0	45,0	45,0
VAS "Latvijas gaisa satiksme"	6,0	0,0	0,0
VAS "Starptautiskā lidosta "Rīga""	0,0	35,2	0,0
VAS "Latvijas dzelzceļš"	59,6	14,2	48,1

4.1.attēls. Vispārējā valdības sektora līdzdalības vērtība publiskā sektora komercsabiedrību kapitālā no 2013. līdz 2021.gadam (% no IKP).

Atbilstoši FM apkopotajiem datiem, kas tiek akumulēti atbilstoši Padomes Direktīvai 2011/85/ES (2011.gada 8.novembris) par prasībām dalībvalstu budžeta struktūrām, var secināt, ka vispārējās valdības sektora līdzdalība publiskā sektora komercsabiedrībās ir pamatā stabila līdz 2017.gadam. Būtisks pieaugums līdzdalības vērtībā 2017.gadā ir saistīts ar vienreizējo darījumu, kad AS "Latvenergo" saņēma no valsts vienreizēju kompensāciju, vienlaikus atsakoties turpmāk saņemt 75% no ikgadējiem elektriskās jaudas maksājumiem koģenerācijas stacijām TEC-1 un TEC-2. Savukārt 2018. un 2019.gadā novērotais samazinājums ir saistīts ar AS "Latvenergo" restrukturizāciju.

Tātad kopumā var secināt, ka vispārējās valdības sektora ekspozīcija attiecībā uz publiskā sektora kapitālsabiedrībām ir svārstīga laikā, bet svārstību koridors ir noteiktās robežās, un nenorāda uz būtisku riska pieaugumu.

4.2.attēls. Vispārējās valdības kontrolēto publisko kapitālsabiedrību (ārpus S.13) kopējais saistību apmērs 2020.gadā (* - 2019.gadā), % no IKP. Avots: Eurostat

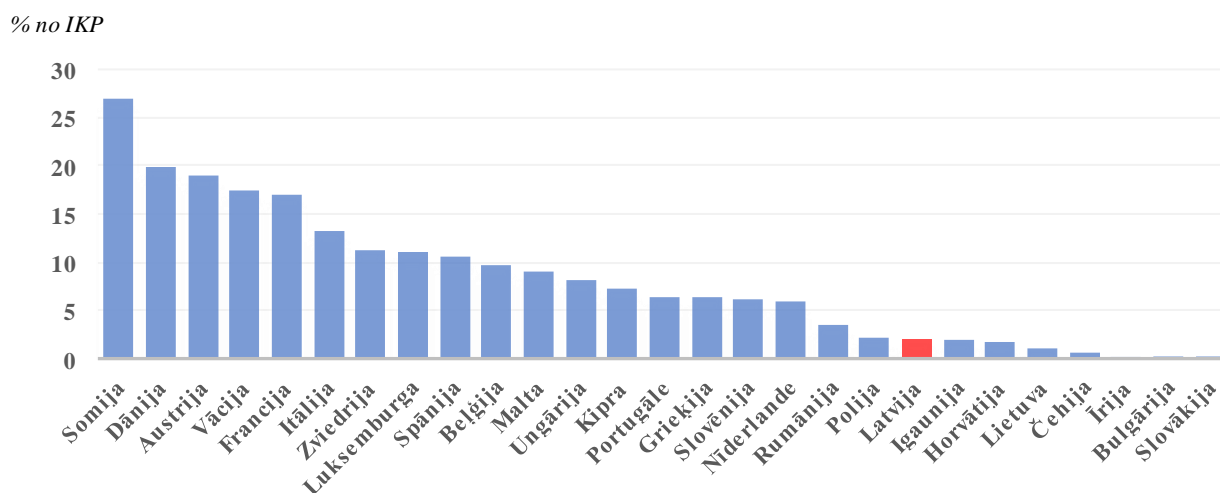
Starpvalstu salīdzinājumam tiek izmantoti Eurostat dati par vispārējās valdības kontrolēto publisko kapitālsabiedrību (ārpus S.13) kopējo saistību apmēru, kas varētu pat precīzāk atspoguļot potenciālo ietekmes lielumu tādiem gadījumiem, kad valdībai būtu jāpārņem kapitālsabiedrību uzņemto saistību izpilde. Kā redzams 4.2.attēlā, Latvija, mērot minēto kapitālsabiedrību saistību apmēru, atrodas zem ES dalībvalstu mediānas un vidējā rādītāja, vienlaicīgi jāatzīmē, ka šis rādītājs Latvijai ir bijis salīdzinoši stabils, svārstoties pie 20% no IKP atzīmes.

4.2. VISPĀRĒJĀS VALDĪBAS SEKTORA GALVOJUMI

Vēl viena valsts sniegtā atbalsta forma publiskajām un privātajām komercsabiedrībām krīžu seku mazināšanai gan Latvijā, gan Eiropā un pasaulē, ir atbalsts ar finanšu instrumentiem t.sk. vispārējās valdības sektora galvojumiem.

Ietekme uz publiskajām finansēm šajā gadījumā iestājas, ja galvojuma saņēmējs nav spējīgs segt savas kredītsaistības un vispārējās valdības sektoram ir tās jāpārņem. Papildu risks var rasties arī gadījumā, ja sākotnēji novērtētie zaudējumi no galvojumu sniegšanas, kas uzskaitīti kā vispārējās valdības sektora izdevumi, realizējas lielākā apmērā.

Vispārējās valdības sektora galvojumu vērtība 2020.gadā, kas izteikta % no IKP ES dalībvalstu griezumā, ir atspoguļota 4.3.attēlā. No Eurostat apkopotajiem datiem var viennozīmīgi secināt, ka ES dalībvalstu vidū Latvijas vispārējās valdības sektora izsniegto galvojumu apmērs ir zems (neskatoties uz Covid-19 ietekmes mazināšanai sniegto atbalstu) un šāda tendence ir novērota ilgstošā laika periodā.

4.3.attēls. Vispārējās valdības sektora galvojumu apmērs 2020.gadā, % no IKP (sniegti ārpus vispārējās valdības sektora klasificētām institūcijām, un neiekļauj tādus, kas jau ir atzīti vispārējās valdības parādā atbilstoši EKS metodoloģijai). Avots: Eurostat

4.3.VALSTS PARĀDA VADĪBA

Covid-19 uzliesmojums izraisīja nepieciešamību 2020.-2021.gadā ievērojamā apjomā nodrošināt finansējumu tā ietekmes mazināšanai un ekonomikas atbalstam ārkārtas situācijā, veicot aizņemšanos gan finanšu tirgos, gan no Ziemeļu investīciju bankas un EK (SURE), kā rezultātā ievērojami pieauga vispārējās valdības parāds. 2021.gada beigās vispārējās valdības parāds pēc EKS metodoloģijas sasniedza 14,7 mljrd. *euro* jeb 44% no IKP. Nepieciešamība nodrošināt finansējumu ekonomikas atbalsta un Covid-19 uzliesmojuma seku mazināšanas pasākumiem kopš Covid-19 pandēmijas sākuma izraisīja strauju vispārējās valdības parāda pieaugumu visās ES dalībvalstīs (par 10,4%-punktiem no IKP), arī Latvijai (par 7,1%-punktiem no IKP). Latvijas parāda pieaugums ir bijis viens no zemākajiem ES un zemākais starp Baltijas valstīm.

Negatīva ģeopolitiskās situācijas attīstība, Krievijas iebrukums Ukrainā un ekonomiskās sadarbības krasa samazināšanās ar Krieviju un tās sabiedroto Baltkrieviju sankciju ietekmē, kā arī straujais energoresursu cenu pieaugums negatīvi ietekmēja situāciju ekonomikā un valsts budžeta izdevumus 2022.gadā.

2022.gadā tika nodrošināts finansiālais segums kopējās finansēšanas nepieciešamības segšanai, t.sk. atbalsta pasākumiem Covid-19 uzliesmojuma ietekmes mazināšanai un augsto enerģijas cenu kompensēšanai, veicot aizņēmumus iekšējā un starptautiskajos finanšu tirgos 2 045 milj. *euro* apmērā.

Iekšējā finanšu tirgū 2022.gadā veikti apgrozībā esošo eiroobligāciju papildu laidieni kopā 1 195 milj. *euro* apmērā. Starptautiskajos finanšu tirgos 2022.gadā piesaistīti resursi 850 milj. *euro* apmērā, veicot eiroobligāciju emisiju ar dzēšanu 2027.gada martā, kuponu (fiksēto procentu likmi) 3,875% gadā un ienesīgumu 4,198%. Papildus finanšu tirgos veiktajiem aizņēmumiem 2022.gadā ar finansiāli izdevīgiem nosacījumiem saņemts aizdevums EK finansēšanas instrumenta SURE ietvaros 167 milj. *euro* apmērā ar atmaksas termiņu 15 gadi un fiksētu procentu likmi 2,75%.

Vispārējās valdības parāda tendences turpina ietekmēt atbalsta pasākumu īstenošana gan energoresursu cenu pieauguma kompensēšanai, gan palīdzības sniegšanai Ukrainas civiliedzīvotājiem, gan Covid-19 uzliesmojuma ietekmes mazināšanai, kā arī papildu izdevumi valsts aizsardzības kapacitātes stiprināšanai.

Atbilstoši aktuālajam novērtējumam, kas sagatavots joprojām lielas nenoteiktības apstākļos, sagaidāms, ka vispārējās valdības parāda līmenis uz 2022.gada beigām varētu veidot ap 41% no IKP un 42% no IKP uz 2023.gada beigām. Prognozējams, ka, sākot ar 2024.gadu, vispārējās valdības parāda līmenis būs zem 40% no IKP ar nelielu samazināšanās tendenci.

4.4. VISPĀRĒJĀS VALDĪBAS PARĀDA ILGTSPĒJA

Covid-19 pandēmija un tās sekas, Krievijas iebrukums Ukrainā, augošas energoresursu cenas un procentu likmju kāpums tiešā veidā ietekmē vispārējās valdības budžeta ieņēmumus un izdevumus. Ņemot vērā nepieciešamību nodrošināt atbalstu iedzīvotājiem un uzņēmumiem, kā arī stiprināt valsts aizsardzības kapacitāti, vispārējās valdības budžetā veidojas būtisks deficīts un pieaug vispārējās valdības parāds. Minēto apstākļu kontekstā ir svarīgi novērtēt, vai vispārējās valdības parāds, ņemot vērā augošos izdevumus, ir ilgtspējīgs un negatīvi neietekmē publisko finanšu sistēmu.

Vispārējās valdības parāds tiek uzskatīts par ilgtspējīgu, ja valsts ir spējīga izpildīt visas savas esošās un nākotnes saistības, ievērojot aizņemšanās līguma nosacījumus, t.i. parāda apkalpošanas maksājumi tiek veikti atbilstoši plānam, netiek veikta parāda restrukturizācija vai pasludināta valsts maksātnespēja²¹. Lai izpētītu vai Latvijas vispārējās valdības parāds ir ilgtspējīgs tiek veikta parāda ilgtspējas analīze, kas balstās uz parāda dinamikas vienādojumu²²:

$$\Delta b_t = \left(\frac{r - g}{1 + g} \right) b_{t-1} + p b_t + s f a_t \quad (1.)$$

Atbilstoši 1.vienādojumam, izmaiņas vispārējās valdības parādā, % no IKP, (Δb_t) ir atkarīgas no efektīvas procentu likmes (r), kas tiek noteikta kā kārtējā gada procentu izdevumi pret iepriekšējā gada vispārējās valdības parādu; IKP pieauguma tempa faktiskajās cenās (g); vispārējās valdības parāda, % no IKP, iepriekšējā perioda beigās (b_{t-1}); primārās budžeta bilances, % no IKP, ($p b_t$); krājumu-plūsmas korekcijas, % no IKP, ($s f a_t$). Krājumu-plūsmas korekciju veido darījumi, kas neietekmē vispārējās valdības budžeta deficītu, taču ietekmē vispārējās valdības parādu²³.

Parāda ilgtspējas analīzē tiek izmantotas gan stohastiskās parāda prognozes, gan deterministiskās parāda prognozes. Tieši deterministiskās prognozes tiek izmantotas šoku scenāriju analīzē, jo tās ļauj izvērtēt atsevišķu mainīgo izmaiņu ietekmi uz parāda dinamikas trajektorijām, izslēdzot kopējo nenoteiktību. Stohastiskās parāda prognozes, atšķirībā no deterministiskām parāda prognozēm, nesniedz informāciju par vienu iespējamo parāda dinamikas attīstības trajektoriju, bet gan par neierobežotu skaitu parāda dinamikas attīstības trajektorijām, kuras veidojas uz mainīgajiem iedarbojoties liela skaitam šoku. Tiek pieņemts, ka šoki atbilst normālajam sadalījumam. Līdzīga

²¹ Willems T., Zettelmeyer J., 2022. *Sovereign Debt Sustainability and Central Bank Credibility*. International Monetary Fund, Vol.2022, Issue 016

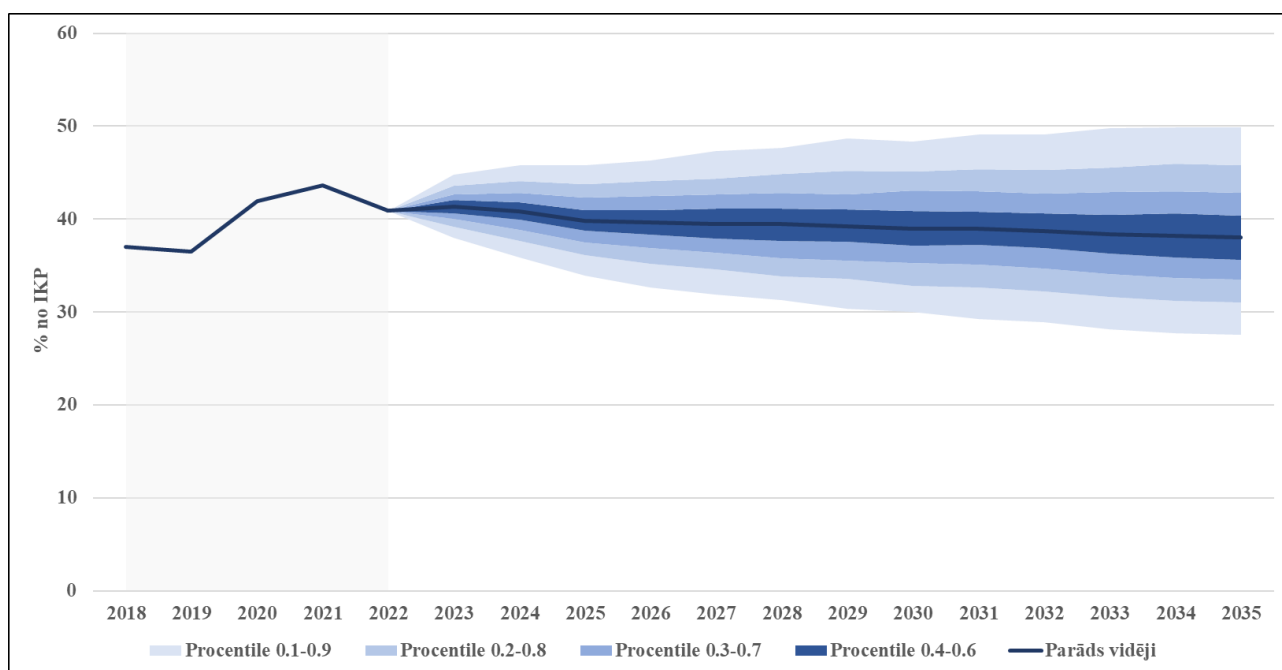
²² Blanchard O.J., Leandro A., Zettelmeyer J., 2021. *Redesigning EU Fiscal Rules: From Rules to Standards*. PIIIE Working Paper.

²³ Eurostat, 2021. *Stock-flow adjustment for the Member States, the euro area (EA-19) and the EU-27, for the period 2016-2019*

metode, veicot parāda ilgspējas analīzi, tika izmantota EK sagatavotajā ziņojumā *Fiscal Sustainability Report 2021*.

Deklarācijas ietvaros vispārējās valdības parāda stohastiskās prognozes tiek izstrādātas ilgtermiņam – līdz 2035.gadam. Vispārējās valdības parāda prognozes 2022.-2025.gadam tika noteiktas atbilstoši MK 2022.gada 22.decembrī izskatītajam informatīvajam ziņojumam “Par aktualizētajām makroekonomisko rādītāju, ieņēmumu un vispārējās valdības budžeta bilances prognozēm 2023.-2025.gadā”. Savukārt atlikušajiem 10 gadiem, vispārējās valdības parāda prognozes tika noteiktas atbilstoši 1.vienādojumam, izmantojot mainīgo (t.i. efektīvās procentu likmes, IKP pieauguma tempa un primārās budžeta bilances) pēdējo 10 gadu vidējās vērtības saskaņā ar *EUROSTAT* datiem. Tiek pieņemts, ka krājumu-plūsmas korekcija laikam periodam no 2026.-2035.gadam ir vienāda ar nulli.

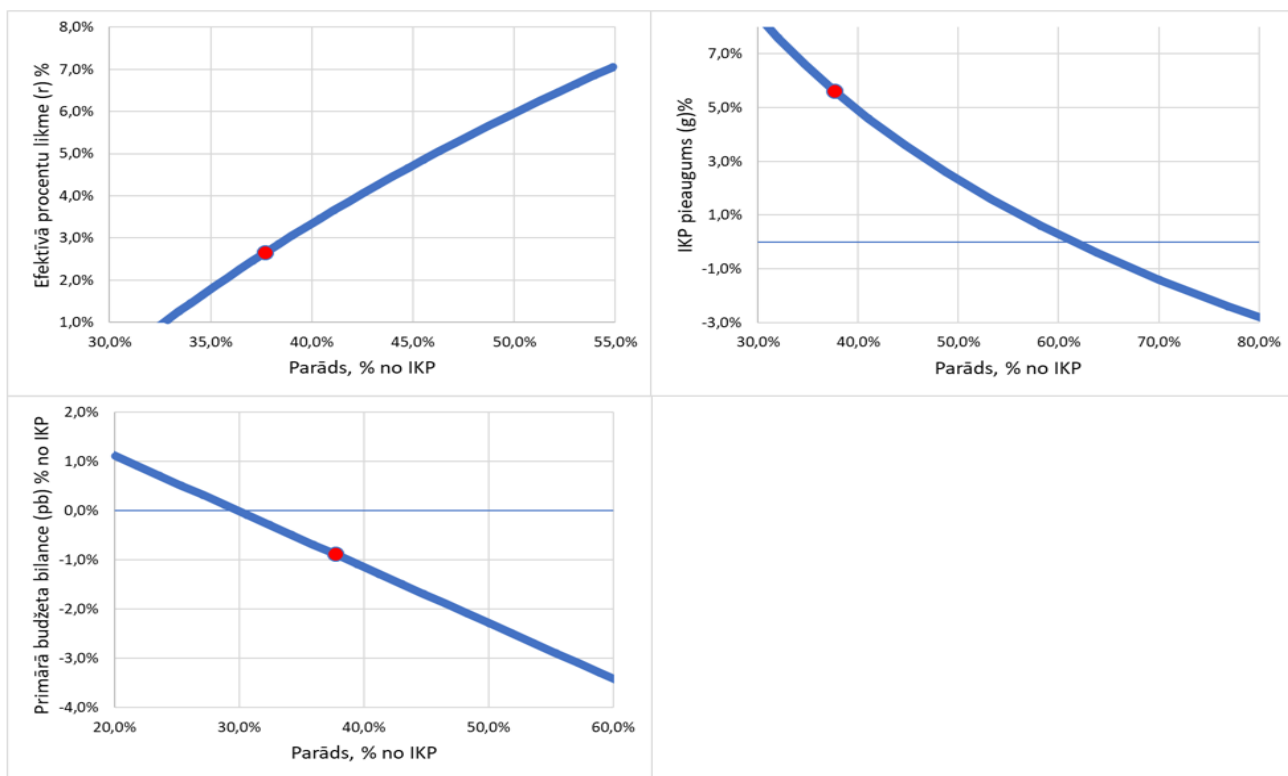
Vispārējās valdības stohastiskās parāda prognozes ir atspoguļotas 4.4.attēlā. Vispārējās valdības parāda augstākā prognozētā vērtība tiks sasniegta 2023.gadā, kad tomēr tā būs zem 2021.gadā sasniegtajiem 43,6% no IKP. Ilgtermiņā parāda apjoms pakāpeniski samazināsies, 2035.gadā noslīdot zem 40% no IKP. Labvēlīgu parāda dinamiku nosaka augstāks izaugsmes temps, salīdzinājumā ar efektīvo procentu likmi. Veidojās tā saucamais sniega bumbas efekts²⁴. Prognozējams, ka ilgtermiņā, ar 90% varbūtību, FDL noteiktais parāda nosacījums (t.i. 60% no IKP) tiks ievērots. Arī EK savā ziņojumā *Fiscal Sustainability Report 2021* novērtē, ka fiskālās un parāda ilgspējas riski Latvijā ir zemi gan īstermiņā, gan vidējā termiņā, gan arī ilgtermiņā.

4.4.attēls. Vispārējās valdības parāda stohastiskās prognozes līdz 2035.gadam, % no IKP

Svarīgi ir atzīmēt, ka vispārējās valdības parāda stohastiskās prognozes ir tiešā veidā atkarīgas no prognozēšanā izmantotajiem pieņēmumiem par mainīgo (t.i. efektīvās procentu likmes, IKP pieauguma tempa un primārās budžeta bilances) vērtībām. Tādēļ, papildus tiek veikta arī deterministiska scenāriju analīze. Scenāriju analīzes rezultāti atspoguļoti 4.5.attēlā.

²⁴ Va lsts parāda sniega bumbas efekts veidojas, ja pastāv starpība starp efektīvo procentu likmi un ekonomikas izaugsmes tempu, t.i., ja efektīvā procentu likme ir augstāka (zemāka) kā ekonomikas izaugsmes temps, tad pie nemainīgas primārās budžeta bilances, valsts parāds automātiski pieaug (samazinās).

4.5.attēls. Vispārējās valdības parāda scenāriju analīze
(zilā līkne attēlos - vispārējās valdības parāda prognoze 2035.gadā, atkarībā no mainīgo vērtībām; ar sarkano punktu attēlota mainīgo 10 gadu vidējā vērtība)

Scenāriju analīzes rezultāti demonstrē, ka arī nelielas izmaiņas pieņēmumos var būtiski ietekmēt vidējo parāda vērtību. Izstrādājot parāda prognozes efektīvā procentu likme tika noteikta 2,7% apmērā, kas ir piesardzīgs pieņēmums, jo 2021.gadā efektīvā procentu likme bija 1,3%. Faktiski daļējs procentu likmju pieaugums ir iestrādāts parāda ilgtspējas analīzē. 2023.gada 10.janvārī VK emitēja eiroobligācijas 750 milj. euro apmērā ar ienesīgumu 3,7%, kas ir virs iestrādātās efektīvās procentu likmes prognozes, taču jāņem vērā kopējais valsts parāda portfelis, kura efektīvā procentu likme pieaug pakāpeniski no 1,3% 2021.gadā.

Vispārējās valdības parāda prognožu izstrādē tika izmantots IKP pieauguma temps 5,6% gadā. Jāņem vērā, ka IKP pieauguma tempam, no prognozēšanā izmantotajiem mainīgajiem, ir lielākā standartnovirze – IKP pieauguma tempam ir izteiktas svārstības. Piemēram, 2009.gadā, finanšu krīzes zemākajā punktā, IKP uzrādīja kritumu 22,5% procentu apmērā, savukārt 2021.gadā, ekonomikai atkopjoties pēc Covid-19 pandēmijas, IKP pieauga par 11,2%.

Primārās budžeta bilances 10 gadu vidējā vērtība ir -0,9% no IKP. Atgūstoties pēc finanšu krīzes, primārās budžeta bilances vērtība, kopš 2012.gada nebija noslīdējusi zem -0,3% no IKP. Tomēr sākot ar 2020.gadu, primārās budžeta bilancē veidojās lielāks deficīts. 2020.gadā primārās budžeta bilances deficīts bija 3,7% no IKP, savukārt 2021.gadā 6,5% no IKP, kas skaidrojams valsts atbalstu gan iedzīvotājiem, gan uzņēmumiem Covid-19 pandēmijas laikā. Atbilstoši aktuālākajām FM prognozēm 2022.gadā primārajā budžeta bilancē bija deficīts 4,5% no IKP. Pakāpeniski primārās budžeta bilances deficīts samazināsies un sasniegs pirms Covid-19 pandēmijas vērtības.

Papildus jāvērs uzmanība, ka ietekme uz vispārējās valdības parāda prognozēm tika novērtēta, izmantojot *ceteris paribus* principu, t.i. mainīgie neatkarīgi ietekmē vispārējās valdības parādu.

Piemēram, novērtējot kā mainīsies parāda prognoze, ja IKP pieauguma temps mainīsies, pārējie mainīgie paliek konstanti.

5. ENERGORESURSU CENU ĀRKĀRTĒJĀ PIEAUGUMA IETEKME UZ PUBLISKAJĀM FINANSĒM

Šā gada deklarācijā tiek iekļauta jauna sadaļa par energoresursu cenu ārkārtējā pieauguma ietekmi uz publiskajām finansēm, ņemot vērā, ka cenu lēciens, kas transformējies reti pieredzētā inflācijas līmenī un ir izraisījis plašu krīzi, kuras negatīvo efektu mazināšanai ES dalībvalstis, tajā skaitā Latvija, ir sniegušas nozīmīgu valsts atbalstu ar mērķi saglabāt reģiona uzņēmumu dzīvotspēju un konkurētspēju, kā arī mazināt iedzīvotāju labklājības kritumu.

Energoresursu cenu straujā pieauguma un tam sekojošā valsts atbalsta piešķiršana palielina ne tikai vispārējās valdības budžeta deficītu, bet arī rada nepieciešamību pēc papildu finanšu resursiem aizņēmumu veidā, kā rezultātā palielinās valsts parāds. Lai gan pēc būtības šāda apjomīga makro šoka negatīvo efektu mazināšanai ir izveidots specifisks tiesiskais regulējums ar tam paredzēto finansēšanas mehānismu, kas balstās uz aizņemtajiem resursiem, un tas ir ārpus fiskālo risku vadības sistēmas FDL izpratnē, šādu šoku efekti uz valsts fiskālajiem rādītājiem ir jāanalizē un iespēju robežās jāmazina.

Pasaulē un Eiropā energoresursu cenas sāka uzrādīt salīdzinoši strauju kāpumu jau 2021.gada otrajā pusē pēc Covid-19 ierobežojumu pakāpeniskas atcelšanas. Sākotnēji energoresursu cenu pieaugumu, it īpaši gāzes un elektroenerģijas cenu, ietekmēja virkne faktoru gan piedāvājuma (zems ūdenslīmenis hidroelektrostacijās, vāja elektroenerģijas ražošana no alternatīvajiem avotiem), gan pieprasījuma pusē (nelabvēlīgie laika apstākļi, augoša ekonomika un patēriņa pieaugums). Līdzās energoresursu cenu pieaugumam būtisku devumu inflācijas kāpumā sniedza arī pārtikas cenu kāpums visā pasaulē, kas bija vērojams jau no 2021.gada sākuma. Pārtikas cenu izmaiņas noteica tādi apstākļi, kā strauji augošais pieprasījums līdz ar Covid-19 pandēmijas ierobežojumu mīkstināšanu, atsevišķu lauksaimniecības kultūru sliktā raža, mēslojuma sadārdzinājums un traucējumi piegāžu ķēžu darbībā. Visbeidzot, 2022.gada 24.februārī uzsāktā Krievijas militārā agresija pret Ukrainu un ar to saistītās konsekvences pastiprināja iepriekš minētos saspīlējumus pasaules energoresursu un pārtikas tirgos.

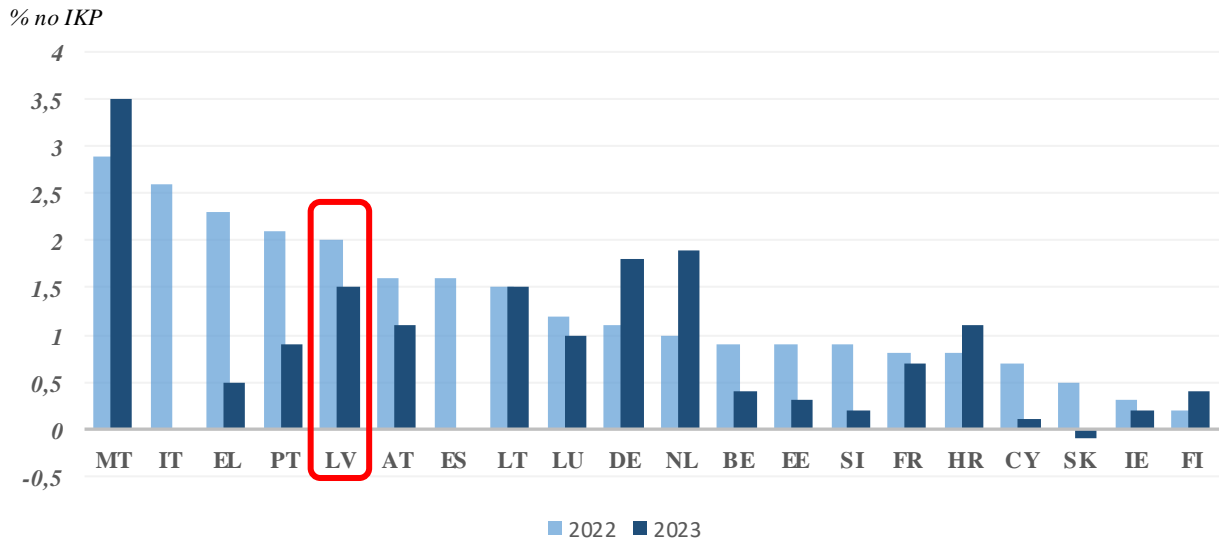
Lai atbalstītu gan iedzīvotājus, gan uzņēmumus energocenu krīzes laikā, MK ir pieņēmis plašus un daudzpusīgus atbalsta pasākumus.

Valdība 2022.gada janvārī sagatavoja likumprojektu "Energoresursu cenu ārkārtēja pieauguma samazinājuma pasākumu likums", kuru Saeima apstiprināja 27.janvārī, ļaujot mazināt energoresursu krīzes izraisīto negatīvā efekta ietekmi uz tautsaimniecību atbilstoši tā brīža esošajai situācijai. Grozījumi likumā "Par valsts pensijām", kas paredzēja ātrāku pensiju indeksāciju saistībā ar vispārējo cenu pieaugumu, likumdevējs pieņēma 2022.gada 14.jūlijā. Turpinoties situācijas saspīlējumam, Saeima 2022.gada 11.augustā un 29.septembrī pieņēma MK iesniegtos grozījumus Energoresursu cenu ārkārtēja pieauguma samazinājuma pasākumu likumā. Pieņemto grozījumu rezultātā valsts piešķir atbalstu gan apkures izdevumu, gan elektroenerģijas izmaksu daļējai apmaksāšanai. Vienlaicīgi tika rasts risinājums, lai no 2022. gada 1. septembra atceltu OIK maksājumu visiem elektroenerģijas lietotājiem, obligātā iepirkuma atbalsta izmaksas sedzot no AS "Latvenergo" dividenžu ieņēmumiem. Papildus šiem atbalsta pasākumiem plašāka palīdzība tika piešķirta dažādām sociāli mazaizsargātām grupām: iedzīvotājiem ar zemiem ienākumiem, senioriem, cilvēkiem ar invaliditāti, apgādnieku zaudējušiem un ģimenēm, kurās ir bērns ar invaliditāti. Turklāt tika apstiprināti vairāki atbalsta pasākumi un atbalsta programmas uzņēmumiem, tostarp terminēta sistēmas operatoru sadales un pārvades tarifa izmaksu kompensācija, kā arī atbalsts energoietilpīgiem apstrādes rūpniecības komersantiem.

Vienlaikus jāatzīmē, ka MK ir pieņēmis virkni lēmumu Latvijas enerģētiskās drošības stiprināšanai, kā arī naftas un dabasgāzes valsts rezervju izveidei, lai nodrošinātu Latvijas māsaimniecības un uzņēmumus ar nepieciešamajiem energoresursiem.

Kopumā valsts atbalsta apmērs atbilstoši FM novērtējumam, ņemot vērā MK lēmumus līdz 2022.gada 6.decembrim var sasniegt 658,7 milj. *euro* jeb 1,7% no IKP 2022.gadā un 621,6 milj. *euro* jeb 1,5% no IKP 2023.gadā.

Iepriekš minētais novērtējums atšķiras (jo īpaši 2023.gadam) no EK prognozēm par atbalsta apmēru Latvijā energoresursu cenu ārkārtējā pieauguma negatīvās ietekmes mazināšanai. EK novērtētais atbalsta apmērs *Euro* zonas dalībvalstu griezumā ir attēlots 5.1.attēlā. Kā redzams dotajā attēlā Latvijas plānotais atbalsts energoresursu krīzes pārvarēšanai ir viens no lielākajiem gan 2022.gadā, gan 2023.gadā.

5.1.attēls. Energoresursu krīzes mazināšanas pasākumu budžeta izmaksas *Euro* zonas dalībvalstīs 2022.-2023.gadam, % no IKP. Avots: *EK Komunikācija par Budžeta plāna projektiem: kopējais novērtējums*

Atbilstoši Padomes Ieteikumam (2022.gada 12.jūlijs) par Latvijas 2022.gada valsts reformu programmu un ar ko sniedz Padomes atzinumu par Latvijas 2022. gada stabilitātes programmu Latvijai tika rekomendēts sniegt pagaidu un mērķorientēta atbalstu pret energocenu kāpumu visneaizsargātākajām mājāsaimniecībām un uzņēmumiem. Turklāt Latvijai tika rekomendēts samazināt vispārējo atkarību no fosilajām degvielām un diversificēt fosilo degvielu importu, paātrinot atjaunīgo energoresursu apguvi, nodrošinot pietiekamas starpsavienojumu jaudas, diversificējot enerģijas piegādes un piegāžu maršrutus un ar vērīgu energoefektivitātes pasākumu palīdzību samazinot kopējo enerģijas patēriņu.

2022.gada 22.novembrī EK Rudens pakotnes ietvaros publicēja atzinuma par Latvijas budžeta plāna projektu, kurā tiek atzīmēts, ka Latvija, veicot ārkārtas politikas pasākumus sakarā ar enerģijas cenu ārkārtīgi lielo kāpumu, strauji ieviesa pasākumus enerģijas jomā, tomēr esošo pasākumu darbības pagarināšana un/vai jaunu atbalsta pasākumu noteikšana sakarā ar augstajām enerģijas cenām nozīmētu valsts finansēto neto kārtējo izdevumu lielāku pieaugumu un prognozētā valsts sektora budžeta deficīta un parāda palielināšanos 2023.gadā. Sekojoši EK uzsver, ka ir svarīgi nodrošināt, lai dalībvalstis iepriekšminētos pasākumus vairāk vērstu uz visneaizsargātākajām mājāsaimniecībām un skartajiem uzņēmumiem, saglabātu stimulus samazināt enerģijas patēriņu un tos atceltu līdz ar enerģijas cenu radītā spiediena samazināšanos.

Vienlaikus Rudens pakotnes ietvaros EK publicēja Ieteikumu *Euro* zonas ekonomikas politikai un tajā tiek izteikta rekomendācija atturēties no plaša atbalsta sniegšanas 2023.gadam, vienlaikus veikt fiskālos pasākumus, lai novērstu augsto energoresursu cenu ietekmi uz visneaizsargātākajām

mājsaimniecībām un uzņēmumiem. Turklāt tiek rekomendēts vienoties par kopējo atbalsta pieeju, aizstājot plaša mēroga cenu pasākumus ar izmaksu efektīvu risinājumu, kas nodrošinātu motivāciju energoresursu taupīšanai. Savukārt attiecībā uz atbalstu uzņēmumiem EK aicina to koncentrēt uz mazajiem un vidējiem uzņēmumiem, kuri ir visvairāk pakļauti energokrīzes efektam un atbalstam būtu jābūt izmaksu efektīvam, īslaicīgam un mērķētam uz dzīvotspējīgiem uzņēmumiem. Kā arī sniegtajam atbalstam būtu jāsauglabā stimuli energoefektivitātei un jāsauglabā vienlīdzīgi konkurences apstākļi.

EK vērtējums par Latvijas līdz šim apstiprināto atbalstu norāda, ka no kopējā pasākuma fiskālās ietekmes 2022.gadā 2,0% no IKP mērķēti pasākumi veido – ¼, bet nemērķētie pasākumi – ¾ no kopējā apmēra. Savukārt 2023.gadā kopējais atbalsts 1,5% no IKP apmērā sadalās, kā 0,1% ar mērķētu pasākumu ietekmi, bet 1,3% – nemērķētu.

FM regulāri analizē MK pieņemto pasākumu ietekmi uz nevienlīdzības mazināšanu. Atbilstoši 2022.gada jūnijā publicētajam pētījumam²⁵ par atbalsta pasākumiem, kas pieņemti līdz 2022.gada janvārim, tiek secināts, ka visi analizētie pabalsti un to kombinācijas samazina kopējo nevienlīdzību. Tomēr visefektīvākie atbalsta pasākumi ir mērķētie pabalsti, piemēram, GMI koeficienta palielināšana mājokļu pabalsta aprēķinā. Savukārt, horizontālie pabalsti plašam iedzīvotāju lokam ir visneefektīvākie nevienlīdzības mazināšanai. Līdzīgi secinājumi tika iegūti FM 2022.gada oktobrī publicētajā pētījumā²⁶, analizējot 2022.gada jūlijā un augustā MK apstiprināto pasākumu ietekmi uz ienākumu nevienlīdzības mazināšanu. 2022.gada decembrī FM publicēja trešo pētījumu²⁷ par horizontālo atbalsta pasākumu, kas pieņemti 2022.gada augustā un septembrī, ietekmi uz nevienlīdzību. Atbilstoši analīzes rezultātiem pētījumā tiek identificēts, ka visefektīvākais atbalsta pasākums ir fiksēta cena elektroenerģijas patēriņam līdz 100kWh mēnesī, kas pirmsšķietami atbilstu EK rekomendācijai par divu pakāpju cenu mehānismu, tomēr tas neparedz atbalsta saņēmēju diferencēšanu un EK to neatzīst par mērķētu.

Šīs deklarācijas sadaļas ietvaros ir svarīgi atzīmēt, ka valsts rīcībpolitika energoresursu izaicinājumu jomā nesaistās tikai ar īstermiņa budžeta finansēto atbalsta pasākumu nodrošināšanu iedzīvotājiem un uzņēmumiem, bet valdība strādā pie ilgtermiņa risinājumiem, lai diversificētu energoresursu piegādes no drošiem partneriem un veicinātu atjaunīgo resursu lielāku ražošanu (primāri ar privātā finansējuma palīdzību²⁸), tādējādi veicinot Latvijas energoneatkarību un noturību pret ārējiem šokiem, ko izraisa energoresursu piedāvājuma izmaiņas un cenu svārstības. Turklāt šāda politika ir saskanīga ar Latvijas saistībām un ambīcijām klimatneitralitātes mērķu sasniegšanā (detalizētāk temats izskatīts nākamajā deklarācijas sadaļā).

Viens no ievērojamākajiem projektiem ir ELWIND (kopējā plānotā uzstādītā elektriskā jauda 700-1000MW), kas ir kopīgs Latvijas un Igaunijas valstu pārvaldīts pārrobežu jūras vēja projekts Baltijas jūrā. Tas ir vērienīgs, videi draudzīgs atjaunīgās enerģijas projekts, kas nodrošinās lielāku enerģētisko neatkarību un drošību, pieejamākas enerģijas cenas, veicinās izmaksu samazināšanu mājsaimniecībām un uzņēmumiem, kā arī jaunu biznesa iespēju radīšanu vērtību ķēdē.

Otrs ievērojamais projekts ir 2022.gada jūlijā dibinātais Latvijas valstij piederošo uzņēmumu AS "Latvenergo" un AS "Latvijas valsts meži" kopuzņēmums SIA "Latvijas vēja parki", sperot nozīmīgu soli Latvijas enerģētiskās neatkarības nodrošinājumam. Jaundibinātā nacionālā uzņēmuma darbības mērķis ir energoneatkarības, ilgtermiņa atjaunīgās enerģijas un vērtības pieaugums visu

²⁵ Finanšu ministrija: *Analīze par enerģijas cenu pieauguma ietekmi maziem pabalstiem un atbalsta pasākumiem Latvijā*. Tīmekļa vietne (apskatīts 13.12.2022): <https://www.fm.gov.lv/lv/media/11477/download?attachment>

²⁶ Finanšu ministrija: *Atbalsta pasākumu efektivitāte un ietekme uz ienākumu nevienlīdzību Latvijā*. Tīmekļa vietne (apskatīts 13.12.2022): <https://www.fm.gov.lv/lv/media/12314/download?attachment>

²⁷ Finanšu ministrija: *Horizontālo atbalsta pasākumu efektivitāte un ietekme uz ienākumu nevienlīdzību Latvijā*. Tīmekļa vietne (apskatīts 13.12.2022): <https://www.fm.gov.lv/lv/media/12702/download?attachment>

²⁸ Piemēram, lai veicinātu mājsaimniecību un uzņēmumu līdzdalību klimata mērķu sasniegšanā, Latvijā ir ieviesta neto uzskaites un neto norēķinu sistēma, kas ir valsts atbalsts mehānisms (bez valsts budžeta līdzfinansējuma daļības) elektroenerģijas ražošanai pašpatēriņam.

Latvijas iedzīvotāju un uzņēmumu interesēs. Kopuzņēmuma uzdevums ir līdz 2030.gadam uzbūvēt vēja parkus ar kopējo jaudu vismaz 800MW, kas nodrošinās atjaunīgās elektroenerģijas ražošanas jaudas ievērojamu pieaugumu un veicinās Latvijas virzību uz enerģētisko neatkarību, drošību un klimatneitralitāti, vienlaikus samazinot SEG emisijas, saglabājot dabas daudzveidību un attīstot aprītes ekonomiku. Plānotās privātās investīcijas veidos aptuveni 940 milj. *euro*.

Kā trešais nozīmīgais ilgtermiņa energoneatkarības veicināšanas projekts ir plānotā sašķidrinātās dabasgāzes termināļa būvniecība Skultē. Līdz ar grozījumiem Enerģētikas likumā, kas ar 2023.gada 1.janvāri aizliedz dabasgāzes piegādes no Krievijas Federācijas, svarīgs jautājums saistās ar iespējamajiem alternatīvajiem dabasgāzes piegādes kanāliem. Dabasgāze ir viens no būtiskiem primārajiem energoresursiem, kas tiek izmantots gan elektroenerģijas, gan siltumenerģijas ražošanas procesā. Atteikšanās no apgādes ar Krievijas Federācijas dabasgāzi un nodrošināšana ar citiem alternatīviem dabasgāzes avotiem ļaus nodrošināt Latvijas dabasgāzes lietotājus ar nepārtrauktu dabasgāzes apgādi par pamatotām cenām. Lai nodrošinātu Latvijas apgādi ar dabasgāzi arī turpmāk, viens no piegādes avotiem ir dabasgāzes piegāde sašķidrinātā veidā uz sašķidrinātās dabasgāzes termināli. Tādējādi sašķidrinātās dabasgāzes termināļa izveidei ir būtiska nozīme Latvijas energoapgādes piegāžu ceļu noturībai un tās apgādei ar dabasgāzi. Attiecīgi MK 2022.gada 19.aprīlī lēma, ka ar mērķi nodrošināt dabasgāzes piegādes, Latvijā jāveido sašķidrinātās dabasgāzes terminālis. Savukārt Saeima 2022.gada 29.septembrī pieņēma likumu “*Par Skultes sašķidrināto dabasgāzes termināli*”, radot labvēlīgus nosacījumus sekmīgai Skultes sašķidrinātās dabasgāzes termināļa izbūves norisei. Paredzēts, ka termināli nodrošinās privātais sektors un tas būtu nododams ekspluatācijā līdz 2024.gada 15.septembrim.

6. KLIMATA PĀRMAIŅU IETEKME

Klimata pārmaiņas ir viens no mūsdienu lielākajiem globālajiem izaicinājumiem, kas rada arvien nozīmīgāku negatīvu ietekmi uz cilvēku veselību, drošību, labklājību, kā arī tautsaimniecību un dabu kopumā. ANO klimata pārmaiņas ir raksturojusi kā “mūsu laika noteicošo krīzi”²⁹. Globālās temperatūras pieauguma ierobežošanai ir nepieciešama visaptveroša visu pasaules valstu rīcība SEG emisiju samazināšanā un Latvija aktīvi piedalās šī mērķa sasniegšanā.

Vienlaicīgi Krievijas uzsāktās agresijas pret Ukrainu negatīvie efekti uz pasauli un Latviju caur energoresursu pieejamību un attiecīgi izmaiņām to cenās lika skaidri apzināties būtiskās ievainojamības mūsdienu Ziemeļatlantijas alianses un Eiropas drošības sistēmā. Šajā kontekstā klimata pārmaiņu mazināšana un pielāgošanās klimata pārmaiņām sniedz iespēju pārveidot līdzšinējo sistēmu, lai nodrošinātu ne tikai labklājības potenciālā līmeņa sasniegšanu, bet arī stiprinātu labklājības pamatu – drošību un suverenitāti.

Klimata pārmaiņu ietekme uz publiskajām finansēm ir ilgtermiņa izaicinājums, ko var risināt tikai ar apņēmīgu rīcību un ievērojamiem ieguldījumiem, lai transformētu cilvēku paradumus un tautsaimniecības struktūru klimatneitrālai nākotnei. Tādējādi tā nav uzskatāma par fiskālo risku FDL ietvaros, bet vienlaicīgi atbildīgas un uz nākotni vērstas valsts pienākums ir neatstāt novārtā šo izaicinājumu un ietekmi, ko tā rada uz valsts publiskajām finansēm. Tādējādi šis deklarācijas ietvaros pirmo reizi tiek izveidota jauna sadaļa, kas uzsāk aplūkot klimata pārmaiņu ietekmi uz Latvijas fiskālo perspektīvu. Ņemot vērā dotā jautājuma aktualitāti un nozīmīgumu, turpmākajās deklarācijās sadaļu ir plānots paplašināt ar dziļāku un aptverošāku analīzi.

Globālās sasilšanas mazināšanas mērķi ir tikuši pieņemti Kioto 1997.gadā, Kopenhāgenā 2009.gadā un Parīzē 2015.gadā.

Tieši Parīzē 2015.gada decembrī tika pieņemts nozīmīgs ilgtermiņa dokuments - Parīzes nolīgums, - kura mērķis ir stiprināt globālo rīcību klimata pārmaiņu novēršanai un noturēt globālo sasilšanu būtiski zem 2° C robežas, salīdzinot ar pirmsindustriālo līmeni un censties ierobežot temperatūras pieaugumu 1,5° C robežās, jo tas būtiski samazinās klimata pārmaiņu izraisītos riskus un ietekmes. Parīzes nolīgums paredz sekmēt investīciju novirzīšanu oglekļa mazietilpīgai un klimatnoturīgai attīstībai. Latvija Parīzes nolīgumu ratificēja 2017.gadā.

Latvijas pienākumi Parīzes nolīguma kontekstā noteica īstenot saistības, ko paredz ES NDC, kas paredzēja ES dalībvalstu kopīgo apņemšanos samazināt SEG emisijas par vismaz 40% līdz 2030.gadam, salīdzinot ar 1990.gadu.

2020.gada decembrī ES tās dalībvalstu vārdā ANO Vispārējās konvencijas par klimata pārmaiņām sekretariātam iesniedza atjaunotu ES NDC, kurā atspoguļots ambiciozāks ES SEG emisiju samazināšanas mērķis, paredzot vismaz -55% samazinājumu 2030.gadā, salīdzinājumā ar 1990.gadu.

2019.gada decembrī EK nāca klajā ar paziņojumu “*Eiropas Zaļais kurss*”, kas paredz izstrādāt un ieviest visaptverošas Eiropas līmeņa politikas iniciatīvas, lai ES līdz 20250.gadam panāktu klimatneitralitāti.

Savukārt 2021.gada 14.jūlijā EK nāca klajā ar apjomīgu pārskatīto normatīvo aktu priekšlikumu pakotni visas ES tautsaimniecības transformācijai, kas izstrādāta, lai šajā desmitgadē veiksmīgi īstenotu Eiropas Zaļo kursu, līdz 2030. gadam sasniedzot jauno, kāpināto ES mērķi – vismaz 55% SEG emisiju neto samazinājumu salīdzinājumā ar 1990.gadu, – bet 2050.gadā Eiropa sasniegtu klimatneitralitāti.

Klimata pārmaiņu fiskālās ietekmes novērtējums (pat indikatīvs) ir komplicēts un atkarīgs no daudziem faktoriem (piemēram, pašmāju un ārvalstu politikas reakcijas; investīciju sadalījuma starp publisko, māsaimniecību un uzņēmējdarbības sektoru; ražošanas faktoru izmaksām; inovācijām un tehnoloģiskā progresa). Ekonomiski spēcīgākās un attīstītākās valstis, kā arī kopējās globālās

²⁹ ANO, 2020. *The Climate Crisis – A Race We Can Win*.

tendences, kas lielā mērā ir ārpus Latvijas valdības kontroles, izšķirs globālās sasilšanas apjomu, kas savukārt noteiks izmaksas, kas saistītas ar klimata pārmaiņu mazināšanu un pielāgošanos klimata pārmaiņām. Neskatoties uz ievērojamām izmaksām, kas būs nepieciešamas klimata pārmaiņu vadībai, neierobežotām klimata pārmaiņām galu galā būs ievērojamas negatīvas ekonomiskās un fiskālās sekas.

Pašreizējā posmā deklarācijā tiek apskatīts tas finansiālais apmērs, kas rada slodzi uz finanšu resursiem, kas nepieciešami, lai sasniegtu izvirzītos klimata mērķus, bet tajā netiek apskatītas izmaksas, kas rodas no klimata pārmaiņām (sasilšanas) kā tādām (t.i. neparedzot izmaiņas politikas rīcībā) vai lēnākas virzīšanās uz noteiktajiem klimata mērķiem.

Neskatoties, ka mērķu sasniegšanai uzņemto saistību finansiālais apmērs nav precīzi nosakāms un to var tikai vispārīgi iezīmēt, ir veikti pētījumi par indikatīvajām papildu izmaksām/investīcijām, kas nepieciešamas klimata mērķu sasniegšanai.

Starptautiskā Enerģētikas aģentūra aplēš³⁰, ka radikālā globālās enerģētikas sistēmas pārveide, kas nepieciešama, lai 2050.gadā sasniegtu klimatneitralitāti, prasīs palielināt pasaules ikgadējās investīcijas enerģētikā no nedaudz vairāk nekā 2 triljoniem ASV dolāru līdz gandrīz 5 triljoniem ASV dolāru līdz 2030.gadam un līdz 4,5 triljoniem ASV dolāru līdz 2050. gadam. Skatoties nepieciešamo papildu investīciju dinamiku pret IKP, kopējiem ikgadējiem kapitālieguldījumiem enerģētikā būtu jāpieaugno aptuveni 2,5% no pasaules IKP līdz aptuveni 4,5% 2030.gadā, bet pēc tam jāatgriežas 2,5% no pasaules IKP apmērā līdz 2050.gadam.

Pamatojoties uz EK analīzi³¹, kas publicēta 2020.gadā, lai sasniegtu 2030.gada klimata mērķus, ES būs nepieciešams veikt papildu investīcijas vidēji 363 mljrd. *euro* apmērā ik gadu (2015.gada cenās) jeb ekvivalenti 2,5% no IKP 2021.-2030.gada perspektīvā. Savukārt no 2031.gada līdz 2050.gadam papildu ikgadējo investīciju vidējais apmērs varētu samazināties līdz 307 mljrd. *euro* jeb aptuveni 1,8% no IKP.

Latvijā atbilstoši Fizikālā enerģētikas institūta pētījuma „*Latvijas tautsaimniecības attīstības iespējamo scenāriju līdz 2050.gadam izstrāde atbilstoši ES ilgtermiņa attīstības redzējumam*” sākotnējam izvērtējumam (2019.decembris), kas atspoguļots Latvijas stratēģijā klimatneitralitātes sasniegšanai līdz 2050.gadam, indikatīvās prognozes papildu investīcijām mērķa scenārija īstenošanai (t.i. klimatneitralitātes sasniegšanai) laika periodā no 2020.gada līdz 2050.gadam ir aptuveni 16 mljrd. *euro* (2010.gada salīdzināmajās cenās) jeb aptuveni 1,35% vidēji gadā no IKP. Vienlaicīgi tiek atzīmēts, ka, pateicoties papildu investīcijām, veidojas arī ieguvumi, piemēram, no izmaksu par kurināmo samazināšanās (arī resursu izmantošanas efektivitātes paaugstināšanas dēļ) un citu ekspluatācijas izmaksu ietaupījumiem. Līdz ar to laika periodā līdz 2050.gadam papildu kopējās izmaksas mērķa īstenošanai pēc sākotnējām indikatīvām prognozēm ir aptuveni 13,5 mljrd. *euro* (2010.gada salīdzināmajās cenās) jeb aptuveni 1,1% vidēji gadā no IKP laika.

Ekonomikas ministrijas izstrādātais Latvijas Nacionālais enerģētikas un klimata plāns 2021.-2030.gadam, kas izskatīts MK 2020.gada 28.janvārī, sniedz indikatīvu novērtējumu par nepieciešamību pēc investīcijām aptuveni 8,2 mljrd.³² *euro* plāna īstenošanai līdz 2030.gadam, kas galvenokārt tiktu novirzīts energoefektivitātes, atjaunojamās enerģijas, ne-emisiju tehnoloģiju izmantošanas, kā arī transporta jomai. Plāna īstenošanai paredzēts izmantot gan valsts, pašvaldību budžeta finansējumu un nacionālo līdzfinansējumu ES struktūrfondu finansējumu projektiem, gan piesaistīt ES finanšu vai citu finansējuma avotu līdzekļus un privāto kapitālu, atkarībā no pasākuma rakstura.

³⁰ Starptautiskā Enerģētikas aģentūra, 2021. *Net Zero by 2050*.

³¹ EK darba dokuments, 2020.gada 17.septembris (*SWD(2020) 176 final*), *IMPACT ASSESSMENT Accompanying the document: COMMUNICATION FROM THE COMMISSION TO THE EUROPEAN PARLIAMENT, THE COUNCIL, THE EUROPEAN ECONOMIC AND SOCIAL COMMITTEE AND THE COMMITTEE OF THE REGIONS. Stepping up Europe's 2030 climate ambition - Investing in a climate-neutral future for the benefit of our people*

³² Novērtējums, kas neietver papildus izmaksas, kas izriet no *Fit for 55* pakotnes ietvaros apstiprinātajiem mērķiem.

Kā minēts iepriekš, klimata pārmaiņu ietekme ekonomikas subjektiem rada ne tikai nepieciešamību pēc papildu investīciju īstenošanas (ar investīcijām deklarācijas ietvaros tiek saprastas ne tikai izmaksas, bet ieguldījumi, kas nākotnē nesīs finansiālo un/vai sociālekonomisko atdevi), bet sniedz jaunas un iepriekš neesošas iespējas, piemēram, piesaistot attīstībai vajadzīgo finansējumu uz izdevīgākiem nosacījumiem.

Šajā kontekstā atzīmējams, ka 2021. gada 6. decembrī VK pirmo reizi Latvijas vēsturē emitēja ilgtspējīgās valsts obligācijas ar dzēšanas termiņu 8 gadi, piesaistot finansējumu 600 milj. *euro* apmērā ar ienesīgumu 0,263% un fiksējot kupona likmi 0,250%. Ilgtspējīgas finanses iegūst globālu nozīmi daudzos tautsaimniecības procesos, un ilgtspējīgu finanšu instrumentu piedāvājums Eiropā un pasaulē katru gadu sasniedz jaunus rekordus. Latvija pirmā starp Baltijas un Skandināvijas valstīm emitēja ilgtspējīgus valsts vērtspapīrus, starptautiski apliecinot stingro apņemšanos un praktisko rīcību virzībai uz klimata neitralitātes nodrošināšanu un labklājības celšanu ilgtermiņā. Darījums piesaistīja plašu finanšu tirgus dalībnieku interesi, saņemot pozitīvas vērtspapīru investoru un VK sadarbības partneru atsauksmes. Pirmo ilgtspējīgo obligāciju emisijas rezultātā saņemtos resursus plānots attiecināt uz valsts budžeta izdevumiem videi draudzīga transporta nodrošināšanai, Latvijas mežu, ūdeņu, bioloģiskās daudzveidības saglabāšanai, iespēju nevienlīdzības un nabadzības mazināšanai un citiem uz ilgtspējīgas attīstības mērķu sasniegšanu vērstiempasākumiem, no kuriem kopumā “zaļie izdevumi” veido 71%. 2021. gadā ciešā sadarbībā ar iesaistītajām nozaru ministrijām izveidotais ilgtspējīgo obligāciju ietvars ļaus arī turpmāk emitēt valsts ilgtspējīgās obligācijas, paplašinot investoru bāzi finanšu resursu piesaistei ar izdevīgiem nosacījumiem nākotnē.

7. ĪEPRIEKŠĒJĀ LAIKA PERIODA FISKĀLO RĀDĪTĀJU IZNĀKUMU UN PROGNOŽU SALĪDZINĀJUMS

Lai vērtētu fiskālo risku vadības sistēmas efektivitāti, nepieciešams novērtēt, cik lielā mērā fiskālo rādītāju iznākums atšķiras no to prognozēm. Būtisks faktors šo atšķirību veidošanā ir faktisko makroekonomisko rādītāju novirzēm no to prognozētajām vērtībām.

Fiskālo risku vadības mērķis ir nodrošināt fiskālo rādītāju (plānotā vispārējās valdības budžeta strukturālā bilance, plānotā vispārējās valdības budžeta bilance, prognozētie valsts budžeta ieņēmumi un koriģētie maksimāli pieļaujамie valsts budžeta izdevumi) stabilitāti vidējā termiņā.

Būtiskākie fiskālie rādītāji ir vispārējās valdības budžeta strukturālā bilance un vispārējās valdības budžeta bilance (skat. tabulu Nr.20).

Tabula Nr.20 Vispārējās valdības budžeta strukturālā bilance, % no IKP

	2017		2018		2019		2020		2021		2022
	VTBIL noteiktais mērķis	Fakts*	VTBIL noteiktais mērķis	Fakts*	VTBIL noteiktais mērķis	Fakts*	Mērķis	Fakts*	VTBIL noteiktais mērķis	Fakts*	VTBIL noteiktais mērķis
VTBIL 2017 – 2019	-1,0	-1,2	-1,1		-1,0						
VTBIL 2018 – 2020			-1,2	-1,9	-0,6		-0,4				
Budžeta likums 2019.gadam					-0,5	-1,2					
VTBIL 2020 – 2022							-0,5	0,5	-0,5		-0,5
VTBIL 2021 – 2023									-2,0	-1,1	-1,0
VTBIL 2022 – 2024											-4,7

** saskaņā ar Eurostat 2022.gada oktobra vispārējās valdības budžeta notifikācijas datiem*

Analizējot atšķirības starp plānotajiem un faktiskajiem strukturālās budžeta bilances rādītājiem, jāsecina, ka budžeta bilances cikliskās komponentes ietekme arvien vairāk pieaug. Ja, salīdzinot 2017. – 2019.gada VTBIL prognozi ar 2017.gada faktisko izpildi, budžeta bilances cikliskās komponente palielinājās par 0,6 procentpunktiem no IKP, tad 2018.gadā, salīdzinot 2018. – 2020.gada VTBIL prognozi ar 2018.gada faktisko izpildi, budžeta bilances cikliskās komponente ir palielinājusies par 0,9 procentpunktiem no IKP. Savukārt 2019.gadā šī novirze pret plānoto veido pieaugumu par 0,7 procentpunktiem no IKP. 2020. gadā budžeta cikliskā komponente jau bija par 0,8 procentpunktiem zemāka kā tika prognozēts 2020. – 2022.gada VTBIL. Izstrādājot 2020.–2022.gada VTBIL vēl netika ņemta vērā Covid-19 pandēmijas ietekme. Savukārt 2021.gadā novirze bijusi 2,3 procentpunkti no IKP pozitīvā virzienā. Budžeta bilances cikliskās komponentes izmaiņas liecina, ka laika periodā no 2017.gadam līdz 2019.gadam, tāpat arī 2021.gadā, faktiskais IKP pārsniedza potenciālā IKP vērtību, tādējādi nodrošinot papildus ieņēmumus vispārējās valdības budžetā. Taču ņemot vērā Covid–19 pandēmijas ietekmi 2020.gadā, faktiskais IKP bija būtiski zemāks kā potenciālā izlaide un budžeta bilances cikliskā komponente kļuva izteikti negatīva.

Ja salīdzina 2018.gada **vispārējās valdības budžeta bilances** prognozes, kas ir par pamatu 2018.gada valsts budžetam, un 2018.gada faktisko budžeta izpildi, var secināt, ka atšķirības izriet gan no izmaiņām makroekonomiskajā scenārijā, gan fiskālajā scenārijā.

Vērtējot izmaiņas starp plānoto makroekonomisko scenāriju un pašreizējo novērtējumu, var secināt, ka izmaiņas ir vērojamas visos būtiskākajos elementos, kas raksturo ekonomisko aktivitāti valstī un ietekmē fiskālos rādītājus, proti, iekšzemes patēriņš, investīcijas, ārējās tirdzniecības rādītāji,

atalgojuma līmeņa izmaiņas, nodarbinātības rādītāji u.c. Kopumā ekonomiskā izaugsme 2018.gadā bija augstāka kā prognozēts. Straujāku nekā iepriekš prognozēts IKP pieaugumu noteica augstākas investīcijas, kā arī straujāks privātā patēriņa kāpums. Turklāt labvēlīgā ārējā vide nodrošinās ārējā pieprasījuma pieaugumu, kas pozitīvi ietekmēja eksportu un Latvijas ekonomisko izaugsmi kopumā.

**Tabula Nr.21 Izmaiņas vispārējās valdības sektora fiskālajā bilanci 2018.gadam,
% no IKP**

Iterācija	Raksturlielums	2018
VTBIL 2018-2020	Vispārējās valdības sektora B.9	-1,0
Izmaiņu ietekme uz B.9	Nodokļu ieņēmumi	0,42
	Nenodokļu ieņēmumi	0,35
	Pašu ieņēmumi un maksas pakalpojumi	0,11
	Pamatbudžeta pamatfunkciju primārie izdevumi (izņemot transfertus)	0,20
	Speciālā budžeta izdevumi (izņemot transfertus)	0,24
	Pašvaldību budžeta pamatfunkciju primārie izdevumi (izņemot transfertus)	-0,40
	Atvasināto publisko personu izdevumi (izņemot transfertus)	0,04
	Procentu izdevumi	-0,16
	Pieklasificēto komersantu bilance	-0,26
	ĀFP nacionālā līdzfinansējuma izdevumi	-0,56
	Pārējās izmaiņas	0,19
	2018.gada izpilde	Vispārējās valdības sektora B.9

Atbilstoši faktiskajai izpildei **2018.gada vispārējās valdības budžeta deficīts bija 0,8% no IKP apjomā, kas ir zemāks kā likumā plānotais vispārējās valdības budžeta deficīta līmenis.**

Nodokļu ieņēmumi un nenodokļu ieņēmumi bija par 0,42% un 0,35% no IKP lielāki kā plānots budžeta likumā 2018.gadam. Būtisku nodokļu pieaugumu nodrošināja uzņēmumu ienākuma nodoklis (UIN), kura faktiskā izpilde ir par 0,25% no IKP augstāka kā budžeta likumā prognozētā. UIN pieauguši ņemot vērā strauju iemaksu kāpumu pēc deklarāciju par 2017.gadu iesniegšanas. Atbilstoši uzņēmumu iesniegtajām deklarācijām uzņēmumu saimnieciskās darbības rādītāji bija labāki kā iepriekš prognozēti. Savukārt nenodokļu izpilde ir augstāka kā prognozēts ņemot vērā AS "Latvenergo" virspēļas dividendes 0,21% apmērā no IKP. Jāpiebilst, ka virspēļas dividendēm ir neitrāla ietekme uz vispārējās valdības budžeta bilanci, jo tika atzīti atbilstoši izdevumi, lai mazinātu OIK apjomu elektroenerģijas gala lietotājiem (atbilstoši izdevumi ir atzīti pieklasificēto uzņēmumu bilanci).

Pamatbudžeta pamatfunkciju primārie izdevumi ir zemākā apjomā kā sākotnēji plānots, kā rezultātā vispārējā valdības budžeta bilanci veidojas ietaupījums 0,20% apmērā no IKP. Ietaupījumu 0,09% apmērā no IKP nodrošināja iemaksu samazinājums ES budžetā. Speciālā budžeta izdevumi ir zemāki kā sākotnēji plānots, kā rezultātā vispārējā valdības budžeta bilanci veidojas ietaupījums 0,24% apmērā no IKP, ko nodrošina zemākas sociālo pabalstu izmaksas (0,18%) un zemāki izdevumi pensijām (0,06%).

Pašvaldību budžeta pamatfunkciju primārie izdevumi ir par 0,40% no IKP augstāki kā plānots. Būtiski pieaugumu nodrošina pamatfunkciju kapitālie izdevumi, kas pieauga par 0,32% no IKP un augstāki izdevumi precēm un pakalpojumiem, kas veicināja kopējo uzturēšanas izdevumu pieaugumu par 0,08% no IKP.

Lielāko ietekmi uz vispārējās valdības budžeta bilanci veidoja lielāki nacionālie līdzfinansējuma izdevumi ĀFP projektu realizācijai, tostarp ES fondu projektu realizācijai. Izdevumi ĀFP projektiem pieauga gan valsts pamatbudžetā, pašvaldību budžetā.

Pārējās izmaiņas veidoja 0,19% no IKP, no kurām debitoru un kreditoru plūsmas ietekme uz vispārējās valdības budžeta bilanci vērtējama 0,04% no IKP apmērā. Līdzīgi kā 2017.gadā, 2018.gadā fiskālā nodrošinājuma rezerve nodrošināja ietaupījumu 0,1% apmērā no IKP.

Tabula Nr.22 Izmaiņas vispārējās valdības sektora fiskālajā bilancē 2019.gadam, % no IKP

Iterācija	Raksturlielums	2019
Budžeta likums 2019.gadam	Vispārējās valdības sektora B.9	-0,5
Izmaiņu ietekme uz B.9	Nodokļu ieņēmumi	0,17
	Nenodokļu ieņēmumi	-0,34
	Pašu ieņēmumi un maksas pakalpojumi	0,09
	Pamatbudžeta pamatfunkciju primārie izdevumi (izņemot transfertus)	-0,05
	Speciālā budžeta izdevumi (izņemot transfertus)	0,05
	Pašvaldību budžeta pamatfunkciju primārie izdevumi (izņemot transfertus)	0,09
	Atvasināto publisko personu izdevumi (izņemot transfertus)	0,00
	Procentu izdevumi	-0,05
	Pieklassificēto komersantu bilance	0,05
	ĀFP nacionālā līdzfinansējuma izdevumi	-0,24
	Pārējās izmaiņas	0,15
2019.gada izpilde	Vispārējās valdības sektora B.9	-0,6

Pieļaujama vispārējās valdības budžeta deficīts, atbilstoši 2019.gada budžeta likumam tika noteikts 0,5% apmērā no IKP. Ņemot vērā fiskālā nodrošinājuma rezervi, vispārējās valdības budžeta deficīts veidoja 0,6% no IKP. Atbilstoši CSP 2021.gada oktobra vispārējās valdības budžeta notifikācijas datiem, **vispārējās valdības budžeta deficīts 2019.gadā bija 0,6% no IKP, kas atbilst likumā plānotajam vispārējās valdības budžeta deficīta līmenim.**

Lai arī kopējie nodokļu ieņēmumi uzlaboja vispārējās valdības budžeta bilanci tikai par 0,17% no IKP, tomēr vairākiem nodokļiem faktiskie izpildes rādītāji būtiski atšķīrās no plānotā apjoma. 2019.gadā, pieaugot nodarbinātībai un bruto darba samaksai, IIN ieņēmumi bija par 0,65% no IKP augstāki kā plānots budžeta likumā. Pateicoties situācijai darba tirgū, arī sociālās apdrošināšanas iemaksas bija par 0,23% no IKP augstākas kā plānots. Turpretim UIN ieņēmumi izrādījās par 0,52% no IKP zemāki kā plānots. UIN sakarā jāatzīmē sarežģītā ieņēmumu noprognozēšana, ņemot vērā nodokļu reformas efektu, kas stājās spēkā 2018.gada 1.janvārī. Ar UIN reformu tika noteikts, ka 2018.gada pirmajā pusgadā bija veicami avansa maksājumi saskaņā ar iepriekšējo nodokļa maksāšanas kārtību, taču 2019.gadā avansa maksājumi nebija jāveic un UIN nodokli maksāja pie peļņas sadales, tādējādi UIN atmaksas 2019.gadā pieauga līdz 125,1 milj. *euro*, kas ir 2,1 reizi vairāk kā 2018.gadā.

Nenodokļu ieņēmumi bija par 0,34% no IKP zemāki kā plānots. Būtiskākā ietekme skaidrojama ar AS “Latvenergo” superdividendēm un vienreizējiem emisijas kvotu ieņēmumiem, kas atbilstoši EKS uzskaites metodoloģijai tikai daļēji tika uzskaitīti 2019. gada vispārējās valdības budžeta ieņēmumos.

Būtisku ietekmi uz vispārējās valdības budžeta bilances deficītu veidoja lielāki nacionālie līdzfinansējuma izdevumi ĀFP projektu realizācijai, tostarp ES fondu projektu realizācijai. Izdevumi ĀFP projektiem pieaug gan valsts pamatbudžetā, pašvaldību budžetā.

Pārējās izmaiņas veidoja 0,25% no IKP pozitīvu ietekmi uz vispārējās valdības budžeta bilanci, kur ir jāizceļ debitoru un kreditoru plūsmas ietekme, kas bilanci uzlaboja 0,22% no IKP apmērā pret plānoto. Pamatbudžeta pamatfunkciju primārie izdevumi, pašvaldību pamatfunkciju primārie izdevumi, speciāla budžeta izdevumi un atvasināto publisko personu izdevumi neveidoja lielāku ietekmi uz vispārējās valdības budžeta bilanci kā +/- 0,1% no IKP.

Tabula Nr.23 Izmaiņas vispārējās valdības sektora fiskālajā bilancē 2020.gadam, % no IKP

Iterācija	Raksturlielums	2020
Budžeta likums 2020.gadam	Vispārējās valdības sektora B.9	-0,3
	Nodokļu ieņēmumi	-2,20
	Nenodokļu ieņēmumi	0,04

Izmaiņu ietekme uz B.9	Pašu ieņēmumi un maksas pakalpojumi	-0,03
	Pamatbudžeta pamatfunkciju primārie izdevumi (izņemot transfertus)	-1,66
	Speciālā budžeta izdevumi (izņemot transfertus)	-0,05
	Pašvaldību budžeta pamatfunkciju primārie izdevumi (izņemot transfertus)	-0,04
	Atvasināto publisko personu izdevumi (izņemot transfertus)	-0,01
	Procentu izdevumi	-0,06
	Pieklasificēto komersantu bilance	0,26
	ĀFP nacionālā līdzfinansējuma izdevumi	-0,02
	Kapitālie transferti	-0,96
	Pārējās izmaiņas	0,63
2020.gada izpilde	Vispārējās valdības sektora B.9	-4,3

Pieļaujama vispārējās valdības budžeta deficīts, atbilstoši 2020.gada budžeta likumam tika noteikts 0,3% apmērā no IKP. Ņemot vērā budžeta likumā iestrādāto fiskālā nodrošinājuma rezervi, vispārējās valdības budžeta deficīts tika plānots 0,4% apmērā no IKP. **Atbilstoši CSP 2022.gada oktobra vispārējās valdības budžeta notifikācijas datiem, vispārējās valdības budžetā 2020.gadā bija deficīts 4,3% apmērā no IKP, kas ir būtiski augstāks deficīta līmenis kā likumā “Par valsts budžetu 2020.gadam” noteiktais deficīta apjoms,** taču jāņem vērā, ka likums par “Par valsts budžetu 2020.gadam” tika pieņemts 2019.gada 14.novembrī, kad vēl nebija sākusies Covid-19 pandēmija. Tajā pašā laikā jāatzīmē, ka vispārējās valdības budžeta deficīts ir būtiski zemāks kā prognozētais Latvijas Stabilitātes programmā 2020.–2023.gadam, kad, ņemot vērā augsto nenoteiktību saistībā ar Covid-19 pandēmijas attīstību, vispārējās valdības budžeta deficīts 2020.gadam tika prognozēts 9,4% no IKP.

Covid-19 pandēmija atstāja būtisku ietekmi uz nodokļu ieņēmumiem 2020.gadā, kas, salīdzinot ar plānoto apjomu, palielināja vispārējās valdības budžeta deficītu par 2,2% no IKP. Būtiskākā plāna neizpilde tika novērota PVN, kas palielināja vispārējās valdības budžeta deficītu par 1,12%. Ja vēl 2020.gada janvārī un februārī PVN nodokļu ieņēmumi pieauga salīdzinot pret 2019.gadu, tad 2020.gada martā, stājoties spēkā ārkārtas situācijai, PVN ieņēmumi sāka būtiski samazināties. Atbilstoši VID sniegtajai informācijai, ārkārtas situācijā visvairāk skartajās nozarēs – izmitināšanas un ēdināšanas pakalpojumu nozarē, kā arī mākslas, izklaides un atpūtas nozarē samaksātie PVN nodokļi samazinājās vairāk kā par 50%, salīdzinot ar 2019.gadu. Līdzīgi kā PVN ieņēmumi, arī akcīzes nodokļa ieņēmumi un sociālās apdrošināšanas iemaksas bija zem plānotā apjoma kā rezultātā vispārējās valdības budžeta deficīts palielinājās par 0,47% no IKP un 0,48% no IKP attiecīgi.

Lai mazinātu Covid-19 negatīvo ietekmi uz tautsaimniecību, valdība lēma par atbalsta pasākumiem tautsaimniecībai kā rezultātā pieauga pamatbudžeta pamatfunkciju primārie izdevumi. Pateicoties sniegtajam atbalstam tika nodrošināti dīkstāves pabalsti, piešķirts papildus finansējums veselības nozarei (atalgojumam, medicīnisko iekārtu un vakcīnu iegādei u.c.), nodrošinātas subsīdijas lauksaimniekiem, piešķirts papildus finansējums ceļu infrastruktūras uzlabošanai, piešķirts finansējums Altum atbalsta programmu realizācijai, u.c.

Vispārējās valdības budžeta deficītu par 0,96% no IKP palielināja kapitālie transferti, kas ir saistīti ar valdības lēmumu sniegt atbalstu AS “Air Baltic Corporation” 250 milj. *euro* apmērā, AS “Latvijas gaisa satiksme” 6 milj. *euro* apmērā un LDz 32,4 milj. *euro* apmērā Covid-19 krīzes pārvarēšanai.

Vispārējās valdības budžeta deficītu par 0,26% no IKP samazināja pieklasificēto komersantu saimnieciskās darbības rezultāti, kur lielākās izmaiņas ir saistītas ar SIA “Rīgas satiksme” sabiedriskā transporta vienību iegādi. Izstrādājot vispārējās valdības budžeta prognozes 2020.gadam, SIA “Rīgas satiksme” sniedza informāciju, ka 2020.gadā SIA “Rīgas satiksme” saimnieciskās darbības rezultāts palielinās vispārējās valdības budžeta deficītu par 71,9 milj. *euro*, saistībā ar infrastruktūras projektu realizāciju un sabiedriskā transporta vienību iegādi. Tomēr, ņemot vērā ekonomisko situāciju Covid-19 pandēmijas rezultātā, tika mainīts 2020.gada SIA “Rīgas satiksme” investīciju plāns – galvenās

izmaiņas ietvēra sabiedriskā transporta vienību piegāžu nobīdes sakarā ar piegādātāja nespēju saražot un nofinansēt plānoto sabiedriskā transporta vienību apjomu noteiktajā termiņā.

Pārējās izmaiņas samazināja vispārējās valdības budžeta deficītu par 0,63% no IKP, kur ietekmi 0,47% no IKP veidoja metodoloģiskās izmaiņas Altum atbalsta programmu Covid-19 pandēmijas seku mazināšanai uzskaitē. Ja sākotnēji plānotā ietekme uz vispārējās valdības budžeta bilanci no Altum atbalsta programmām tika prognozēta ņemot vērā sagaidāmos zaudējumus no plānotā atbalsta apjoma, tad pēc *Eurostat* sniegtajām rekomendācijām, ietekme uz vispārējās valdības budžeta bilanci tika novērtēta ņemot vērā sagaidāmos zaudējumus no faktiski piešķirtā atbalsta.

Citu izmaiņu ietekme uz vispārējās valdības budžeta bilanci nepārsniedza +/- 0,1% no IKP.

Tabula Nr.24 Izmaiņas vispārējās valdības sektora fiskālajā bilancē 2021.gadam, % no IKP

Iterācija	Raksturlielums	2021
Budžeta likums 2021.gadam	Vispārējās valdības sektora B.9	-3,9
Izmaiņu ietekme uz B.9	Nodokļu ieņēmumi	2,98
	Nenodokļu ieņēmumi	0,47
	Pašu ieņēmumi un maksas pakalpojumi	0,02
	Pamatbudžeta pamatfunkciju primārie izdevumi (izņemot transfertus)	-5,95
	Speciālā budžeta izdevumi (izņemot transfertus)	-0,11
	Pašvaldību budžeta pamatfunkciju primārie izdevumi (izņemot transfertus)	-0,30
	Atvasināto publisko personu izdevumi (izņemot transfertus)	0,02
	Procentu izdevumi	-0,05
	Iemaksas ES budžetā	-0,13
	Pieklassificēto komersantu bilance	0,22
	ĀFP nacionālā līdzfinansējuma izdevumi	-0,08
	Kapitālie transferti	-0,22
	Pārējās izmaiņas	-1,34
2021.gada izpilde	Vispārējās valdības sektora B.9	-7,0

Pieļaujama vispārējās valdības budžeta deficīts, atbilstoši 2021.gada budžeta likumam tika noteikts 3,9% apmērā no IKP, paredzot plašu atbalstu tautsaimniecībai, lai mazinātu Covid-19 pandēmijas izraisītās sekas uz ekonomiku un tās nozarēm. **Atbilstoši CSP 2022.gada oktobra vispārējās valdības budžeta notifikācijas datiem, vispārējās valdības budžetā 2021.gadā bija deficīts 7,0% apmērā no IKP, kas ir būtiski augstāks deficīta līmenis kā likumā "Par valsts budžetu 2021.gadam" noteiktais deficīta apjoms,** kas saistīts ar valdības plašo atbalstu iedzīvotājiem Covid-19 ietekmes mazināšanai. Tajā pašā laikā jāatzīmē, ka vispārējās valdības budžeta deficīts ir būtiski zemāks kā prognozētais Latvijas Stabilitātes programmā 2021.–2024.gadam, kad, ņemot vērā augsto nenoteiktību saistībā ar Covid-19 pandēmijas attīstību, vispārējās valdības budžeta deficīts 2021.gadam tika prognozēts 9,3% no IKP.

Covid-19 pandēmija līdzīgi kā 2020. gadā būtiski ietekmēja nodokļu ieņēmumus, tomēr uzņēmumiem un iedzīvotājiem pielāgojoties situācijai nodokļu ieņēmumi bija par 2,98 procentpunktiem no IKP augstāki kā budžetā plānots, pamatā dēļ augstākiem ieņēmumiem no darbaspēka nodokļiem. Jāatzīmē, ka ar 2021.gada 1.janvāri Latvijā stājās spēkā jauna nodokļu samaksas kārtība, kad maksājumus Valsts ieņēmumu dienestam jāveic vienā nodokļu kontā un to attiecināšana uz atbilstīgajiem nodokļiem tiek veikta atbilstoši iesniegto deklarāciju datiem, kas ietekmēja nodokļu uzskaiti 2021.gada ietvaros (skaidro 1,03 procentpunktu no IKP samazinājumu pret prognozēto pārējās bilances izmaiņas, skat. Tabulu Nr.24).

Valdības plašais atbalsts dažādu pabalstu veidā iedzīvotājiem, tāpat arī būtiska apmēra līdzekļu novirzīšana veselības nozarei un arī citām nozarēm veicināja būtiski augstāku izdevumu līmeni valsts pamatbudžetā. Atbilstoši FM aplēsēm pērn sniegtā atbalsta apmērs Covid-19 seku mazināšanai kopumā

sasniedza 2,3 miljardus eiro jeb 6,8% no IKP, palielinot vispārējās valdības budžeta deficītu par 6,2% no IKP.

8. FISKĀLĀ NODROŠINĀJUMA REZERVES APRĒĶINS UN PAPILDU NEPIECIEŠAMIE PASĀKUMI FISKĀLO RISKU MAZINĀŠANAI

Fiskālās nodrošinājuma rezerves aprēķina metodoloģiju nosaka MK noteikumi Nr.229. Nosakot fiskālās nodrošinājuma rezerves apjomu, nekvantificējamie fiskālie riski netiek iekļauti šajos aprēķinos. Tāpat aprēķini neiekļauj fiskālos riskus ar iestāšanās varbūtību 1 un 5. Fiskālajiem riskiem ar zemu varbūtību tiek izmantota minimālā fiskālā nodrošinājuma rezerve 0,1% no IKP, bet fiskālos riskus ar augstu varbūtību (ar iestāšanās varbūtību 5) fiskālajās prognozēs ņem vērā kā notikumus, kas attiecīgajā periodā notiks, respektīvi, to fiskālo ietekmi iekļauj izdevumu vai ieņēmumu prognozēs, sagatavojot vispārējās valdības budžeta finansiālās bilances aprēķinus. Fiskālā nodrošinājuma rezerve tiek aprēķināta fiskālajiem riskiem ar iestāšanās varbūtību 2, 3 un 4. Fiskālā nodrošinājuma rezerves apjomu aprēķina, summējot visus kvantificējamo fiskālos riskus, kuriem:

- iestāšanās varbūtība novērtēta ar 2, fiskālo ietekmi procentos no IKP reizinot ar koeficientu 0,1;
- iestāšanās varbūtība novērtēta ar 3, fiskālo ietekmi procentos no IKP reizinot ar koeficientu 0,3;
- iestāšanās varbūtība novērtēta ar 4, fiskālo ietekmi procentos no IKP reizinot ar koeficientu 0,6.

Fiskālā nodrošinājuma rezerve tiek aprēķināta, ņemot vērā šādus galvenos šīs deklarācijas secinājumus un identificētos papildu nepieciešamos pasākumus fiskālo risku mazināšanai:

1. Kvantificējamam nesimetriskajam fiskālajam riskam, kas rodas no Latvijas galvojuma EK un Starptautiskās rekonstrukcijas un attīstības bankai par izsniegtajiem aizdevumiem Ukrainai, tiek aprēķināta fiskālā nodrošinājuma rezerve ik gadu 5,43 milj. *euro*;
2. Kvantificējamam nesimetriskajam fiskālajam riskam, kas rodas no iespējamās LDz pārklasifikācijas vispārējās valdības sektorā, tiek novērtēta fiskālā nodrošinājuma rezerve 24,635 milj. *euro* 2023.gadam un 1,782 milj. *euro* 2025.gadam;
3. Kvantificējamam nesimetriskajam fiskālajam riskam, kas rodas no iespējamās superdividendes iestāšanās, tiek aprēķināta fiskālā nodrošinājuma rezerve ik gadu 2,98 milj. *euro* apmērā laika periodā no 2023.gada līdz 2025.gadam;
4. Pārējie kvantificējamie nesimetriskie fiskālie riski ir ar zemu fiskālo ietekmi un kopā ar iepriekšējos punktos novērtēto fiskālās ietekmes un attiecīgo koeficientu reizinājumu nepārsniedz fiskālā nodrošinājuma rezerves apjomu 0,1% no IKP;
5. Liela daļa no kvantificējamiem fiskālajiem riskiem ir simetriski fiskālie riski vai ar zemu iestāšanās varbūtību, un tāpēc fiskālā nodrošinājuma rezerve šiem riskiem netiek veidota.

Ņemot vērā minēto, no šīs deklarācijas izriet, ka fiskālā nodrošinājuma rezerve 2023., 2024. un 2025.gadā ir jāveido 0,1% no IKP apmērā.

Finanšu ministrs

A.Ašeradens